HÜMANİZMA'NIN İMECE'Cİ ÖĞRETMENİ

VEDAT GÜNYOL

V. Günyol

1997

TÜM FUARCILIK YAPIM A.Ş.'nin
16. İstanbul Kitap Fuarı onuruna
bir kültür hizmeti olarak
2500 adet basılmıştır

Dizgi: Maraton Dizgievi
Baskı: Ofis Grafik

HÜMANİZMA'NIN İMECE'Cİ ÖĞRETMENİ

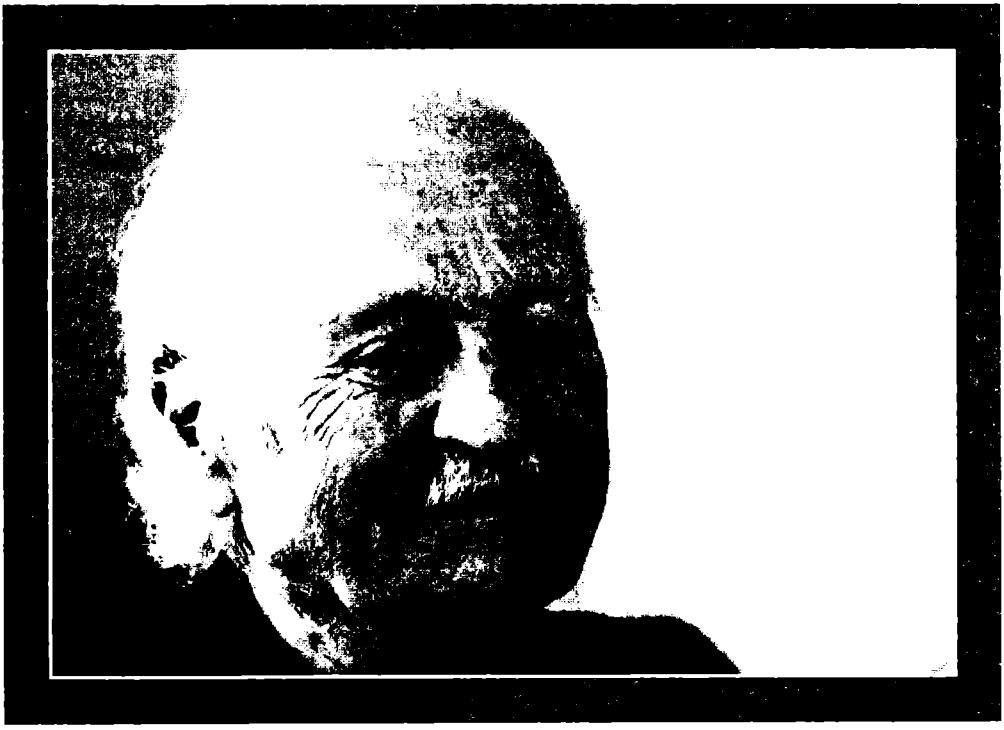

VEDAT GÜNYOL

V. Günyol

Hazırlayan
ALPAY KABACALI

1997

SUNUŞ

31 Ekim - 10 Kasım 1997 tarihlerinde düzenlenen 16. İstanbul Kitap Fuarı'nın "Onur Yazarı" Sayın Vedat Günyol'dur

Vedat Günyol, altmış yıldır yazı ve çevirileriyle Hümanizma'nın, Aydınlanma'nın ülkemizdeki temsilcisi olmuş; gerek bu yapıtları, gerek öğretmenliği sırasında yetiştirdiği kuşaklarla çağdaşlaşmamıza katkılarda bulunmuştur

Onur Yazarımız olmayı kabul ettiği için kendisine teşekkür ediyoruz.

Bu kitap, Sayın Vedat Günyol'un izniyle hazırlanmış; TÜYAP Tüm Fuarcılık Yapım Anonim Şirketi tarafından 16. İstanbul Kitap Fuarı'nın bir kültür hizmeti olarak yayımlanmıştır

Saygılarımızla.

Kasım 1997

FOREWORD

The "Honorary Writer" of the 16th Istanbul Book Fair, October 31 - November 10, 1997 is Vedat Günyol.

Vedat Günyol has been a symbol of "Humanism and Enlightenment" in our country, with his works and translations for 60 years, and is a significant reason in our contemporary progress through his works as well as the generations educated by him.

We owe him our sincere thanks for having accepted to be our Honorary Writer

This book is prepared by Tüyap Fairs and Exhibitions Organization Inc. with the permission of Vedat Günyol as a public cultural service of the 16th Istanbul Book Fair

Respectfully,

November 1997

İÇİNDEKİLER

Yaşamı ve Yapıtları

Vedat Günyol Yaşamını Anlatıyor

"Çeviri Serüvenim"

Vedat Günyol ve Yapıtları Üzerine Yazılanlardan Seçmeler

(Yirmidört yazar ve şairden 28 alıntı)

Vedat Günyol'la Söyleşiler

Yeni Ufuklar'ın Serüveni

"Aslolan, Özgür Yaşamak"

"İnsan Sevgisiyle Başlıyor

Yapıtlarından Örnekler

Avare Yıllar

Yalnızlığın Yarattığı Adam I

Yalnızlığın Yarattığı Adam II

Abdülhak Ş. Hisar ya da Manevi Romatizma

Şiirli, Büyülü

Sanatçının Sorumluluğu Üstüne

Halk Eğitimi Devrimin Temelidir

Bölmeli Kafalar

Softalık ve Ötesi

Türk'ün Mutluluğu: Atatürk

Evrenselden Yersele

Devlet İnsan mı?

Yüreğimdeki Eyuboğlu

Kitap Sevgisi Üzerine

Giderayak: 1

Giderayak: 2

Yaşarken 13: Laik Kafa - Mistik Ruh

Aşırı Umutsuzluk Bile!..

Vedat Günyol Öldü

Fotoğraflarla Yaşamından Kesitler

YAŞAMI VE YAPITLARI

YAŞAMÖYKÜSÜ

Ahmet Vedat, 6 Mart 1911'de İstanbul Fatih'te doğdu. Babası, Balkan Savaşı sıralarında Adliye Müsteşarlığı'nda bulunmuş olan Mehmed Şükrü Efendi'nin oğlu, sivil kaymakam Ali Fikri Bey; annesi Diyarbakır'ın tanınmış bir ailesinden gelen Cemil Paşa'nın kızı Mihrinnisa Hanım'dı.

İlkokula, babasının görevi dolayısıyla gittikleri Lice'de başladı (1918); Diyarbakır Lisesi'nin ilkokulunu Cahit Sıtkı ile birlikte bitirdi (1922). Ailesiyle birlikte 1923'te İstanbul'a gelen Ahmet Vedat, ağabeyi Sedat'la birlikte Gelenbevi Ortaokulu'na yazıldı. Öğrenimini Saint Benoit Lisesi'nde sürdürdü (1927-34). Bakalorya sınavını Galatasaray Lisesi'nde verdi.

Hukuk Fakültesi'ndeki yükseköğrenimi (1934-37) sırasında *Yücel* dergisini çıkaran Muhtar Enata ve arkadaşlarıyla tanıştı. İlk çevirileri bu dergide yayımlandı.

Hukuk Fakültesi'ni bitirince, arkadaşı Hüsnü Baki'nin kendi kaldığı otel odasında barınarak doktora yapma önerisini kabul etti ve 1937'de Paris'e gitti. Paris Hukuk Fakültesi'nde doktorasını yaparken Halide Edib ve Adnan Adıvar'la tanıştı; uzun yıllar sürecek dostlukları böylece başladı. Çok geçmeden Halide Edib'in "fahri kâtip"i olacaktı...

İkinci Dünya Savaşı patlak verince Romanya üzerinden Türkiye'ye dönen (1939) Vedat Günyol, dört ay kadar Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yaptıktan sonra Hukuk Fakültesi'nde asistanlığa başladı (1940). Bu görevi sırasında Prof. Charles Crozat'nın kamu hukuku derslerini çevirdi, Ali Fuat Başgil ve Ebülula Mardin'e asistanlık etti.

1941'de Cemal Nadir'le birlikte *Arkadaş* adlı haftalık çocuk dergisini yayımlayan Vedat Günyol, aynı yıl askerlik görevini yapmaya çağrıldı. Eskişehir'de eğitim gördükten sonra Mersin'e atandı; bu ile taşınmış olan Deniz Harp Okulu'nda adli subaylık yaptı, deniz hukuku dersleri verdi.

Üç yıl süren askerlik görevi sona erince (1944), Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü'nde Klasik Eserler Müşavirliği'ne atandı. Bir yandan da Gazi Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapıyordu. Aynı dönemde Tercüme Bürosu üyeliğinde bulundu, kimi klasikleri Türkçeye kazandırdı. Sabahattin Eyuboğlu'nun önerisiyle Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde de Fransızca öğretmenliğine başladı. Bu coşkulu dönem, Reşat Şemsettin Sirer'in Milli Eğitim Bakanı oluşuna değin sürdü. Tercüme Bürosu'nun birçok üyesiyle birlikte görevinden ayrılan Vedat Günyol, 1947'de ikinci kez Paris'e giderek "Devletler Hukukunda Birey" konulu doktora tezini tamamladı.

1949'da İstanbul'a döndü ve avukatlık stajını yaparak Baro'ya yazıldı. Ancak, hiçbir zaman bu mesleği benimsemedi. Öğret-

menlik yaptı, yayın yaşamı içinde oldu. 1949'da kısa bir süre *Milliyet* gazetesinde çalıştıktan sonra yeni kurulan *Yeni İstanbul*'a geçti; Peride Celal, Azra Erhat, Münevver Andaç'la birlikte gazetenin edebiyat bölümünde çalıştı. Adnan Adıvar'ın isteği üzerine *İslâm Ansiklopedisi*'nin yayın kurulunda görev aldı. Bu görevi on üç yıl sürdü.

Yakın dostu Orhan Burian'la birlikte 1952 Şubatı'nda *Ufuklar* dergisini yayımlamaya başlayan Vedat Günyol, aynı yıl Rockefeller Vakfı'nın çağrılısı olarak Amerika'ya gitti; Harward ve Columbia Üniversitelerinde Karşılaştırmalı Edebiyat ve Eleştiri kurslarını izledi. 1953'te Orhan Burian'ın ölümü üzerine gezisini yarıda keserek Türkiye'ye döndü. Orhan Burian'ın anısını yaşatmak üzere çıkan "Son Ufuklar"ın (tek sayı) ardından, derginin yayınını *Yeni Ufuklar* adıyla sürdürdü. *Yeni Ufuklar*, Kasım 1976'da çıkan 275. sayısına kadar uzun yıllar yayımlanacak; düşün ve edebiyatımıza katkılarda bulunmuş önemli bir dergi olarak anılmaya hak kazanacaktır.

Vedat Günyol'un bundan sonrak yaşamında öğretmenlik, yazarlık, yayıncılık (Çan Yayınları'nı kurdu ve uzun yıllar yönetti) ve çeviriler önemli bir yer tuttu. Tek başına ve dostları Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Mina Urgan'la birlikte yaptıkları çeviriler kültür, düşün ve sanat dünyamızın birçok boşluğunu doldurdu.

1964'te Gracchus Babeuf'ten Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte çevirdikleri *Devrim Yazıları*'ndan dolayı mahkemeye verilen ve uzun süre yargılanan Vedat Günyol, sonunda aklandı. 12 Mart 1971'den sonra ise Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Thilda Kemal, Magdi Rufer, vb. aydınlarla birlikte tutuklanıp dört ay İstanbul Maltepe Askeri Cezaevi'nde kaldı; bu pek komik "TKP Davası" da aklamayla sonuçlandı.

1972 yılında İstanbul Erkek Lisesi'nden emekli olan Vedat Günyol, 1976'da *Yeni Ufuklar* dergisini ve Çan Yayınları'nı kapattıktan sonra yaşamını yazarlıkla sürdürdü.

YAPITLARI

- Yeni Türkiye Ardında 1966
- Dile Gelseler 1966
- Bu Cennet Bu Cehennem 1975
- Çalakalem 1977
- Orman Işırsa 1979
- Daldan Dala 1982
- Bilinç Yolunda 1985
- Güleryüzlü Ciddilik 1986
- Gölgeden Işığa 1988
- Giderayak / Yaşarken 1989
- Sanat ve Edebiyat Dergileri 1989
- Yine de Yaşarken 1990
- Uzak Yakın Anılar I 1990
- Yaza Yaza Yaşarken 1991
- Güne Doğarken 1992
- Dünden Bugüne 1995
- Güne Gün Katmak 1995
- Çağdaş Türk Edebiyatının Kıyıcığında (S. Eyuboğlu ile) 1995
- Yaşar Yaşa Gör Temaşa 1997

Vedat Günyol'un kendi imzasıyla çevirdiği kitapların sayısı 25, ortak çevirilerinin sayısı 25 dolayındadır Toplam 50'ye yakın çeviri...

ÖDÜLLERİ

- Varlık Yayınevi'nin "Emeğe Saygı" Ödülü, 1988
- Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü (*Gölgeden Işığa* adlı kitabı için), 1989
- Edebiyatçılar Derneği'nin "Onur Madalyası" 1993
- Çınar Yayınları'nın "Onur Ödülü" 1995

ARMAĞAN KİTAP

- *Aydınlanmanın Işığında Vedat Günyol*, hazırlayan: Feridun Andaç, İde Yayınları, İstanbul 1997 (TOBAV'ın düzenlediği "Aydınlanmanın Işığında Sanat İnsanlarımız" başlıklı saygı gecesindeki konuşma ve mesajları da kapsar.)

VEDAT GÜNYOL YAŞAMINI ANLATIYOR

Aşağıda, Vedat Günyol'la yapılmış iki uzun konuşmadan bölümler bulacaksınız. Çocukluk ve ilk gençlik dönemini ayrıntılı olarak ***Gülseli İnal****'a anlatmıştır (*Gergedan, *Eylül 1987). Hukuk Fakültesi'nde asistanlığından Paris'te doktora yaptığı yıllara kadarki dönemi* ***Feridun Andaç****'a anlatmaktadır (*Aydınlanmanın Işığında Vedat Günyol, *İst. 1997).*

– Sayın Vedat Günyol, ülkemizin kültür oluşumunda önemli yeriniz var. Bize çocukluk ve ilk gençlik yıllarınızı, yetiştiğiniz ortamı anlatır mısınız?

– 1941 yılının Mart ayı başında dünyaya gelmişim; dedemin, Fatih, Çırçır mahallesi Hacıhasan sokağındaki konağının üst katında, ailemin üçüncü oğlu olarak. Büyüklerim bozulmuşlar İki oğlandan sonra kız bekliyorlarmış. Bir tek dedem sevinmiş buna. Adımı da o koymuş. Dört beş yaşımın anılarından, onunla ilgili olarak, beyaz sakallı, aydınlık yüzlü bir ihtiyarın sevecenlik dolu bakışları kalmış belleğimde. Kendisi yokken kimsenin girmesine izin vermediği, ikinci kattaki odasından çıkıp, üst katın merdiven tırabzanına vura vura beni çağırdığını anımsıyorum, şöyle böyle. Bu buluşmada öyle sevip sarmalama, okşayıp öpme falan yoktu. Ne var ki, uzak durup, kâğıt külahlar içinde şeker, fındık fıstık vererek saklamaya çalıştığı bir sevginin sezgisi, sevdiklerini anlayan evcil hayvanlarınkine benzeyen bir sezgi kırıntısı kalmış belleğimin köşesinde.

Babaların çocuklarına, özellikle oğlan çocuklarına sevgilerini göstermemeleri, eskinin eğitim gereklerinden olmalıydı. Öyle ki, babamın üç çocuk sahibi babamın, babası karşısında el pençe divan durduğunu, ona "Efendi hazretleri" diye seslendiğini çok iyi anımsıyorum.

Adliye müsteşarı olan dedem babamın annesini boşayarak ikinci kez evlenmiş. Bu evlenmeden bir erkek çocuğu olmuş. Babamla amcam arasında bir bir on yaş olmalıydı. Amcam Mehmet Feyzi Bora, ufak tefek, ince yapılı "çelebi", saygılı bir insandı. Onunla, on altı on yedi yaşlarında dost oldum. Kendisi İstanbul Darülfünunu'nda hukuk okumuştu. Ama nedense ilkokul öğretmenliğini seçmişti. Son olarak da, Kozan'da ağır ceza yargıçlığına atanmıştı. İşte orada Kemal Sadık Gökçeli, yani Yaşar Kemal ile karşılaşmıştı. Genç Yaşar Kemal komünizm propagandası yapmakla suçlanarak hapse atılmıştı: Bütün gericilerin, kuyusunu kazıp canını çıkarmayı amaçladığı günlerde, mahkeme önüne çıkınca aydın, haksever, liberal bir insanı bulmuştu karşısında: Amcamı. Mahkeme başkanı olan amcam onu, hakettiği üzere aklandırmış ve "Haydi oğlum, bugünden tezi yok çek git İstanbul'a. Gazetelerde çalış. Çünkü yazı yeteneğin çok" diye öğüt vermiş.

– Amcanızdan mı öğrendiniz bu olayı?

– Nerden bileceğim ben bu olayı? Nice yıllar önce, amcam öldüğünde, Teşvikiye camisinde, cenaze töreninde birden karşıma Yaşar Kemal çıktı: "Ne işin var senin burada?" diye sordu. Ölenin amcam olduğunu öğrenince: "Yıllardır o güzel insanı arar dururum. Ona minnet borcumu ödemek isterdim. Ne olur bana onun bir resmini bul!" dedi. İstediği resmi buldum ve verdim kendisine. Şimdi, sanırım, o çerçeveli büyük boy resim, evinin odalarından birinin duvarında asılıdır. Amcam böyle bir insandı işte.

– Okul öncesi nasıl bir ortam içindeydiniz?

– Gelelim okul öncesi ve sonrası eğitimime. İlk eğiticilerim, doğal ki, annemle babam, bir de anneannem oldu.

Anneannem, Kafkasya çerkezlerindendi. Dediğine bakılırsa, Marşanlar diye anılan bir kabile başkanının biricik kızıymış. Bir ayaklanmada, babası Ruslarca öldürülünce babaannesi, büyükbabası ve halasıyla İstanbul'a kaçmışlar vapurla, beraberlerinde "Bu senindir, sahip ol" diye tenbihledikleri bir çekmece dolusu para ve mücevherle. İstanbul'da amcasının evinde kalmışlar, bir süre. Sonra, büyüklerin hepsi

ölmüş, yengesiyle kalmış ortada dımdızlak. Sonra yengesi onu alıp İzmir'e Karaosmanoğlu'ların konağına bırakmış evlatlık olarak. Anneannemin bir bey kızı olduğu öğrenilince ona evlatlık üstü bir özen göstermeye başlamışlar. Gel zaman git zaman, Hicaz ve Yemen valiliklerinde bulunmuş olan Cemil Paşa, (ki, annemin babası olacak) bir seferinde talimat almak üzere payitahta, yani İstanbul'a giderken, İzmir'de Karaosmanoğlu'ların konuğu olmuş. İşte, orda, sonradan anneannem olacak çerkez kızını vermişler ona. Dedemin dört nikahlı, üç dört de nikahsız karısı varmış. Anneannem bu nikahsızların en gözdesi olmuş, güzelliğinden ve uysallığından ötürü. Paşa, bütün karılarına hocalar tutup, ut tambur dersleri aldırtır, öyküler, masallarla süslü Divan şairlerinden beyitler öğretirmiş onlara. On iki yaşına kadar çoğu kez koyun koyuna yattığım anneannem, bana namaz kıldırtır, oruç tutturur, masallar anlatır Nabi'den Nefi'den beyitler okurdu. Herkesten çok severdim onu. Paşadan bir tek kızı olmuş. O da Diyarbakır'a sürülen babama kısmet olmuş ve biz dört kardeş dünyaya gelmişiz.

Nikahsız bir evlilikten doğma bir ananın çocuğu, bir çerkez kızının torunu olduğumu hiçbir zaman düşünmemiştim. Çünkü, üvey dayılarımla, ailenin sevgili kızı olan annem arasında hiçbir ayrılık gayrılık olmamıştı. Dayılarım, kardeşlerimle beni her zaman bağırlarına basmışlardı.

İlkokul çağına dek, evde, çevremde gördüğüm eğitimden söz ediyordum. Araya birtakım anılar girdi. Bıraktığım yerden sürdüreyim söyleyip söyleyeceklerimi. Eğitimimi, özellikle de ahlâk anlayışımı borçlu olduğum babam Ali Fikri, okumaya meraklı, ne diyorum tutkun bir insandı. Fransız kültürüne, tarihine, hele Fransız Devrimi'ne. Kaçarak gittiği ve bir yıl kaldığı (1900 yılında) Paris'ten dönerken, dönemin Fransız yazarlarının yapıtlarını getirmişti beraberinde Hayli zengin bir kitaplığı vardı. Namık Kemal, Ziya Paşa, Mithat Paşa, Tevfik Fikret, Abdülhak Hamit en beğendiği kişilerdi. Ayrıca, Ebüzziya Tevfik'in, Muallim Nanın, Ahmet Rasim'in, Samipaşazade Sezai'nin kitapları düşmezdi elinden. Hüseyin Rahmi hayranlığı da ondan geçti bana. İki ciltlik, büyük boy *Larousse* her zaman elinin altında bulunurdu. Hele Larousse'lar, resimleriyle biz çocuklarının vazgeçilmez bir bilgi kaynağıydı. Ortaokulda, eski yazıyı iyiden iyiye öğrendiğimde, onun kitapları benim en yakın dostlarım olmuştu. İlk sevgililerimden biri Jules Verne'in *İki Yıl Okul Tatili* oldu. Ardından Victor Hugo, Alexandre Dumas; *Sefiller* ve *Monte Kristo*'larıyla. Boş vakitlerimde, Larousse'un yapraklarını çevirmek, resimlerine bakmak büyük bir zevkti benim için.

– İlkokulu Diyarbakır'da mı bitirdiniz?

– Babam, bol istifalı ve azilli kaymakamlık görevlerinde, çoğu Diyarbakır ilçelerinden birinden bir başkasına atanıyordu. İki kez Lice'de, bir kez Çermik'te, son olarak da Silvan'da bulundu. İlkokul yaşamım bu göçlerle geçti. Tarihler 1918 ile 1922 arasında değişiyor İkinci kez Lice'deyken, Kâzım Karabekir Paşa ile dostça bir ilişkiye giriyor babam. Kâzım Paşa karargahını Lice'de kurmuştu. Ağabeyim Sedat'la beni, arada bir karargaha aldırtıyor, ata bindiriyor, askerlerin süngü talimlerini seyrettiriyor ve tahta silahlarla bize atış talimleri yaptırıyordu.

Çermik günlerini daha bir belirginlikle anımsıyorum.

Bir gün, iki ağabeyim ve ben, birkaç arkadaşımla birlikte, ilçenin sınırlarındaki bir koruluğa, kuş avlamaya gittik, saçma tüfekleriyle. Ağaçlardaki kuşlara nişan alınıyordu. Çatpat sesleri ortalığı kaplıyordu. Bir an, bir kadın feryadı kapladı ortalığı: "Yandım Allah, yandım!" diye. Bizim birader kuş yerine bir kadını vurmuştu. Bir korku, bir telaş, kaçıyoruz, tası tarağı toplayarak. Ama çok geçmeden, haber dört bir yana dağılıyor, Kaymakam'ın oğlu bir kadını vurdu, diye.

Biz üç kardeş, evin yolunu tutuyoruz tıs pıs. İlk iş olarak, evin altındaki samanlığa saklıyoruz silahı, sonra yukarı kata çıkıp yemek vaktini bekliyoruz, sessiz sessiz. Babam, durgun halimizden kuşkulanıyor, birbirbirimizle didişip kakışmadığımıza, us-

lu akıllı oturuşumuza bakarak: "Sizde bir hal var, çocuklar. Bir halt mı işlediniz yoksa? Haydi söyleyin!" diye baskı yapıyor bize. Bizde ses yok. Ama, sıkıştırıyor. Sonunda olup bitenleri anlatıyoruz. Ertesi gün, babam, vurulan ama ölmeyen kadının kocasını çağırtıyor evimize. Kırk-kırk beş yaşlarında, üstü başı dökülen bir sevimli, sevimlinin sevimlisi Kürt çıktı babamın karşısına. Babam, oğlunun neden olduğu yıkımın sorumluluğunu yükümlenerek, ne gibi bir tazminat ödemesi gerektiğini soruyor adama. Adam: "Aman, Bek hazretleri, kulun kölen olam. Benim Halime'm hayattadır. Hem, hayatta olmasa da, canınız sağ olsun. On karı feda olsun size. Karının sözü mü olur" diye şikâyetçi olmadığını söyleyip, el ayak öperek çekip gitti. İşte size o gün bugün sürüp giden kadın sorununu simgeleyen bir örnek. Kadın dediğin ne ki? Biri olmazsa, bini var sırada. Al al, eskit, eskit, sonra at bir yana. Yukarıdan beri anlattığım bütün bu olaylar, benim eğitimimde birer kilometre taşları olmuştur

– *Çocukluğunuza ilişkin güzel anılarınız var hep.*

– O günlerdeki anılarım içinde, ömür boyu etkisinden kurtulamadığım bir barbarlık olayı var Kendimi bildim bileli, serçelere, özellikle de tavuklara sıcak bir sevgim vardır Tavukları sever, bağrıma basar, yumurtlamalarına parmaklarımla yardım ederdim. Kuluçkalara özel bir sevgim vardı. Bir gün, nasıl oldu bilmiyorum, yedi-sekiz civcivli bir kuluçkaya taktım kafayı. Sevdiğim bir tavuktu bu. Civcivlerini koruma yolunda kimseye güvenmiyordu, bana bile. Yanına yanaştığımda cephe alıyordu ben dostuna. Bunun üzerine, elime geçirdiğim bir çalı ile saldırdım üstüne. Ne iğrenç bir saldırı oldu bu. Çalıyla, kuluçkanın bağırsaklarını deşiverdim birden. Kuluçka, yerde deberlenirken kaçtım, suçumun izini ortadan kaldırmak amacıyla. Tavuklara olan sevgim burada noktalandı. Tavuklara, bir daha yanaşmaz oldum o gün bugündür...

Bu suçluluk duygusuna başkaları da eklendi. Bir gün, Lice'de bir evlatlık kızla, yufkaları, sigara böreği yapmak için dilerken, kızın bıçakla elini kestiğimde içim cız etmişti. O cız acısını, hep duymaktayım içimde başka cız'lara eklenerek. Biri parmağını mı kesmiş, cız eder içim, kim olursa olsun, elinde, yüzünde bir sıyrıkla çıktı mı karşıma erir giderim cızlara kaptırarak kendimi.

Bir gün, 1970'lerde, karşıma çıktı yüzü gözü yara bere içinde, bir öğrencim, sonradan arkadaşım, dostum, canım ciğerim, Levent Yılmaz. Orman Fakültesi'nde öğrenciydi. Sağcıların saldırısına uğramıştı, fakültenin bodrum katında. O gün, cız'larımı hıçkırıklarla boğmaya çalışmıştım.

Bir başka cız da Diyarbakır sınırları içindeki Bismil köyünde, bir hançer gibi saplanmıştı yüreğime. Bismil, dedem Cemil Paşa'nın sahip olduğu, dediklerine göre, otuz kadar köyden biriydi. Büyükçe bir köydü Bismil, toprağı verimli ve insanları sevimli. İlkokul son sınıftaydım. Köyde bir ceylan vardı, bir ahırda beslenen. Bir gün öğleye doğru, hayvanı dışarı çıkarmışlardı. Birisi tasmasından tutmuş, gezdiriyordu. Ürkek bir hayvan. Tazılar, köpekler vardı ortalıkta. Birden, nasıl oldu bilmiyorum, hayvan, bakıcının elinden kurtulup kaçmaya başladı, tarlalara dalarak. Özgürlüğe bir kaçıştı bu. Derken, tazılar ve köpekler düştüler peşine. Acımasızca bir av şenliği yaşanıyordu dört bir yanımda. Hayvancağız, daha dört-beş yüz metre kadar uzaklaşmıştı ki, köpekler arkasından yetişip yere çaldılar, üstüne çullanarak. Hayvanı kurtarmak için bir koşuştur başladı. Ama iş işten geçmişti. Ceylan, ölümcül yaralarla, kan revan içinde yerde debeleniyordu. Yanına vardığımızda, can çekişiyordu. O güzel gözleri daha bir büyüyüp güzelleşmişti. Acınası ve suçlayıcıydılar. Bismil'deki o güzel tatilim zehir olmuştu böylece. Yıllarca sonra, Namık Kemal'in, bir av partisinde öldürülen bir ceylanın gözlerindeki acıyı yansıtan satırlarını okuyunca, Bismil'deki ceylan, gözlerimin önünde canlandı ve o gün bugündür, ister balık, ister kuş, ister geyik, ister domuz avı olsun, her çeşit ava karşı tıpkı Namık Kemal gibi, içime bir nefret yerleşti.

Yaşamımı, insan ilişkilerinde davranışımı etkileyen, bence en önemli olay, Diyarbakır'da, ilkokul son sınıftayken geçti başımdan. Bir gün, iki ders arasında, okulun bahçesinde bir arkadaşla tartışmaya girmiştim. Öylesine konuşmaya kaptırmışız ki kendimizi, ders zilini duymamışız. Birden, okulun sınıflara açılan kapısından, gür ve sert bir ses yükseldi. Nöbetçi öğretmenin sesiydi bu. Çevreme baktım birden. Bahçede, biz iki arkadaştan başka kimse kalmamıştı. Utana sıkıla, seğirtip kapıya yöneldik. Genç öğretmen kapıda hışımla bekliyordu. Koşa koşa merdivenleri tırmanıp kapıdan içeriye girerken, birden alnımın sol yanında, öğretmenin ikiye katlanmış parmağının sert vuruşunu duydum. Derse geç kalmanın, bence çok ağır bir cezası olarak. Onurumdan vurulmuştum. Bir ders oldu bu bana. O gün bugündür, haklı olmasa bile, bütün disiplin kurallarına, baş kaldırma hakkımı içimde saklı tutarak, uymayı ilke edindim, onurumu korumak amacıyla.

İlkokul son sınıf anılarımı sürdürmek istiyorum. Yıl 1922-1923 olmalı. Babam (daha önce söyledim ama, olsun) Silvan kaymakamıydı. Okul değştirmeyeyim diye, beni Diyarbakır'da bıraktılar Ömer dayımın evinde. El üstünde tutulan bir konuktum üvey büyük anamın gözetiminde. Sabah akşam, evin adamlarından bir Kürtle gelip gidiyordum okula bir süre. Kısa pantolonluydum. İstanbul geleneğinden kalma bir alışkanlıkla. Oysa, Diyarbakır'da kısa pantolon giyen öğrenci parmakla gösterilecek denli azdı. Bana "İstanbullu" diyorlardı. Diyarbakır, bütün öbür doğu illeri gibi kadının toplum yaşamında yeri olmayan bir kentti. Bu yüzden eşcinsellik, bir karabasan gibi delikanlıları bir yıldırı altında tutuyordu. Şuradan buradan gelebilecek ayartmalara karşı uyanık bulunmak gerekiyordu, büyüklerin uyarıları doğrultusunda.

O günlerde, Diyarbakır'da, futbol henüz başlamaktaydı. Ben, kısa pantolonum, çevik hareketlerimle, şapşal bacaklar arasından topu, şaşkınlığa getirip aşırışım, İstanbul çocuğuna yaraşır bir sihirbazlıkla seyirtişim, çelimsiz bedenime yaraşmaz görünen ataklıklarla, bir süre dillerde dolaşır olmuştum. Sonra, futbol alanından uzaklaşıp, okul müsamerelerinde boy gösterir olmuştum. Monologlar, ezberleme söyleşiler, futbolculuğu gölgede bırakmıştı.

– İstanbul'a dönüşünüz nasıl oldu?

– İlkokul diplomamı alır almaz, dayım Silvan'a yolladı beni ana-babamın yanına. Orada iki ay kaldığımı anımsıyorum. Dedem Ahmet Şükrü'nün ölüm haberi üzerine, ailecek İstanbul'un yolunu tuttuk.

Anlayacağınız, 1923'te İstanbul'a atmıştık kapağı, önce dede evinde kalmış, sonra Saraçhane'de bir konağın üst katını kiralayıp, oradan ayrılmıştık. Babam, beni ve Sedat ağabeyimi Gelenbevi Ortaokulu'na yazdırdı. Fatih ilçesinin, o günlerde en güzel ortaokuluydu bu. Yangınlardan yangınlara gele geçe, dört bir yanı yıkıntılara dönüşmüş bir alanda, sarıya boyalı dış duvarlarıyla, sarı bir gül gibi dimdik duruyordu orta yerde. Ne saygın öğretmenlerimiz vardı, elleri ayakları öpülesi. O günlerde öğretmen dedin mi, bir saygınlık dalgası sarardı dört bir yanı. Orta halli, daha çok yoksul insanların çocukları toplanmıştık bir araya. Bir sevgi, bir saygı havası esiyordu aramızda. Öğretmeni köküne dek öğretmen, öğrencisi köküne dek öğrenci, dost, canciğer, arkadaş, yandaş, gönüldeşti.

O günlerde, İstanbul'da tiyatro yaşamı, Şehzadebaşı'nda sürmekteydi. Şehzadebaşı sinemalarında, içerilere yansıyan tramvay gürültüleri arasında, bilyeli gazoz şişelerinin çat patlarında, Şeyh Ahmet'lerin Rudolph Valentino'sunun güzel serüvenine kaptırırdık kendimizi.

"Sahir Opereti" başlı başına bir olaydı o günlerde. Hele, Çardaş Fürstin, operetinde, aşka gelip bardakları yere atarak kıran o Novart güzelinin peşinde evine, apartmanına dek sürdürdüğüm o takip günlerimi anımsıyorum şimdi. Neydi o Novart denilen tanrısal varlık? Melek mi, şeytan mı? Körpecik bir çocuktum o günlerde. Yüzünü çevirip baksa bana, şaşırıp kalabilirdim. Ama Novart, bir simge olmuştu benim için, bir aşk, bir özlem simgesi.

Gelenbevi Ortaokulu son sınıfındayken, Saraçhane'deki kira evinden, Göztepe 1 Orta Sokak'taki, bağlı bahçeli dede köşküne taşındık. Bu, köşke ikinci kez yerleşmemiz oluyordu. Birinci yerleşme Mütareke günlerine rastlıyor Babam, Diyarbakır'ın Lice kaymakamlığından ayrılınca, ailecek İstanbul'a geliyoruz. Bir süre sonra, Kartal kaymakamlığına atanıyor babam ve biz iki yıla yakın bir zaman orada kalıyoruz. Kuvai Milliye'nin oluştuğu günlerdeydik. Mustafa Kemal Paşa, babamı telsizle aratıp yandaşlık önerisinde bulunuyordu. Sonuçta, kaymakamlık, yandaş görevlilerle birlikte Kuvai Milliye'yi benimsiyor ve o yolda girişimlere başlıyor Durumu öğrenen Üsküdar mutasarrıfı, hükümetten aldığı buyruk üzerine babamın görevine son veriyor Biz de, Göztepe'deki köşke sığınıyoruz. Kıtlık günleri yaşıyoruz burada, büyük sıkıntılar içinde. Ağabeyimle ben, Erenköy İlkokulu'na gidiyoruz. Babam, bahçede sebze yetiştiriyor Sebzeler içinde bakla büyük yer tutuyor Sabah akşam çeşitli bakla yemekleri yiyoruz, içimiz bulana bulana. Bereket evde, otuzlarında bir dayı oğlu var Politik nedenlerle saklı yaşıyor, ona gelen paraların bir bölümünü paylaşıyoruz. Bir yıl sonra yoksulluk çekilmez oluyor ve babam, tanıdık Diyarbakırlı milletvekillerinin önerisi üzerine, kaymakamlık vaatleriyle Diyarbakır'a gitmek üzere seferber ediyor bizleri. Bir gün İstanbul'dan, çaruk çürük bir İtalyan vapuruyla Karadeniz'e açılıyoruz. Dalgalarla pençeleşe pençeleşe, iki buçuk günde Samsun'a varıyoruz. Samsun mutasarrıfı babamın tanıdığı çıkıyor Ankara'dan izin çıkıncaya kadar bizi konuk ediyor çoluk çocuk. İzin gelince, arabalarla yola çıkıyor ve sonunda Diyarbakır'a varıyoruz, eşkiya baskınları yıldırısı altında, bin bir korku içinde.

Dönelim biz, Göztepe'deki ikinci dönem günlerine. Göztepe'deki günlerimin bir bölümü, komşu çocuklarıyla kurduğum arkadaşlıkla güzel geçiyordu, özellikle ayaktopu oynayarak. Köşkün selamlık bölümünde, Tıbbiye son sınıfta okuyan, güler yüzlü, sıcakkanlı bir abla vardı. Anatomi kitabında resimleri gösterir, kadınlı erkekli insan bedeninin girdisi çıkıntısının, ayrıntılarıyla karşı karşıya getirirdi beni.

O günlerde, köşkün iki odalık bir bölümünü beyaz Ruslara kiralamıştık. İki karıkocaydılar. Erkekler sabah gider, akşam gelirlerdi. Kadınlarsa denize gider, dönüşlerinde, mayolarıyla, şezlonglara uzanıp müzik dinlerlerdi. Tek konukları bendim, çatpat Fransızca ve el işaretleriyle anlaşırdık. Bir gramofonları ve seçme plakları vardı. Klasik batı müziğini bana onlar sevdirdi. Onları izleyip gözleyen genç adamlar köşkün dolaylarında sık sık görünmeye başlayınca, evden çıkmaları gerekti. Giderken, gramofonla plakları bana armağan ettiler

– Bir Fransız lisesine başlamanız nasıl gerçekleşti?

– Gelenbevi Ortaokulu bitmiş, Fransız Saint-Benoit Lisesi girmişti devreye. Bir Türk lisesine gitmeyi düşünürken, Sedat ağabeyim Saint-Benoit'ya yazılınca ben de onu izledim. Göz açtırmaz, nefes aldırmaz bir çalışma, çalıştırma disiplini içinde geçen yedi yıllık bir eğitim, Galatasaray Lisesi'ndeki bakalorya sınavıyla sona erdi.

Ben, 1927-1934 arasında, Saint-Benoit Lisesi'nde öğrenciydim. Babam, Kastamonu iline bağlı Cide ilçesi kaymakamı. Yedi yıl süren bu görev günlerinde, kimi kez babam tatillerde İstanbul'a gelir Beşiktaş, Abbasağa yokuşundaki evimizde bir aylığına yanımızda kalır, kimi kez de, Sedat ağabeyimle ben, Cide'ye giderdik vapurla.

Cide, deniz kıyısında, yeşil tepelerle çevrilmiş, sevimli bir koyun içerilerinde kurulmuş bir ilçeydi. Babamın kaymakamlığının birinci yılında, Sedat ağabeyimle Cide'ye gittik. İlk günler yemeği ilçenin bir aşçısından getirtiyorduk. Aşevi sahibinin frengili olduğunu öğrenince, ispirto ocağında yemek yapmaya başladık. Kastamonu dolayları, o günlerde frengi hastalığının en yoğun olduğu bir bölgeydi. Anımsıyorum, bir gün askerlik yoklamaları yapılırken, yoklama kurulunun toplantısına bir köşecikte seyirci olmuştum. Yirmi otuz delikanlı, çırılçıplak yoklama kurulu önüne getirilmişti. Apışaraları, koltuk altları, boğazları, gırtlakları inceden inceye yoklanıyordu. İki

delikanlı anımsıyorum, ağızlarının içinde şankır vardı, bir ikisinin de cinsellik organları yaralı bereli çıktı.

Benim çilem bunlarla bitmiyordu. Cide'ye gidişimin ikinci tatiliydi. Yanıma biriki kitap almıştım okumak için. Bunlardan biri Goethe'nin ünlü bir romanıydı: *Genç Werther'in Acıları.* Romanı, Fransızca çevirisinden, hıçkıra ağlaya, acına dövüne, gözyaşları içinde okudum. İki gün yemeden içmeden oldum. Öylesine etkiledi beni. Çenemin altında bezeler peydahlanınca, doktor bir an önce İstanbul'a gitmemi önerdi. Bu roman, yayınlandığı yıllarda (1774) gençler arasında cana kıymalar alıp gitmişti. Werther, umutsuz bir sevdanın kurbanı olarak intiharı seçmişti. 1930'larda bir intihar dalgası da, dünya güzeli Rudolph Valentino'nun bir gastrit ameliyatı sonunda ölmesi ile başlamıştı. Canına kıyan kıyanaydı. Bütün bu olaylar, lise öğrenimim günlerinde olup bitiyordu. O günlerde en çok sevdiğim yapıtlar arasında Alphonse Daudet'nin *Le Petit Chose* (Ufaklık) adlı romanı yer alıyordu. Dağılan bir ailenin yeniden bütünleşmesi özlemini yansıtan bu roman, ailesine sıkı sıkıya bağlı benim gibi bir delikanlının başyapıtı durumundaydı...

Sonradan yerli yazarlara döndüm. Reşat Nuri, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Halide Edip, Yakup Kadri'lere. Anlatım konusunda beni en çok etkileyen yazarların başında Ahmet Resim, Reşat Nuri ve Hüseyin Rahmi geliyordu.

– Lise yıllarınız kitaplarla haşır neşir geçti yani.

– Hazırlık sınıflarıyla birlikte yedi yılımı alan Fransız lisesindeki yaşamım, Ev Okul Sinema (Tiyatro) üçgeni arasında geçiyordu. Evde, o göz açtırmayan dersler dışında, en çok sevdiğim şeylerden biri, gümrükten mal kaçırırcasına Türkçe, Fransızca roman ve öykü okumak, biri de; günün ünlü Amerikan sinema artistlerinden getirttiğim imzalı resimleri çerçeveleyip duvarlara asmaktı. Sinema, bende büyük bir tutkuydu. Benim gibi, imzalı fotoğraf meraklısı iki kızla tanıştım bir rastlantıyla. Onlardan İngilizce bir mektup klişesi aldım. Bu klişe mektuplarla birçok ünlü artistten fotoğraflar elde ettim. Ayrıca, Amerikan sinema dergilerini alıp okumaya çalışıyordum. Hoş okuldu, ikinci dil olarak İngilizce okuyorduk ama, yeterli olmuyordu. İngilizce öğretmeni, safkan İngiliz Gravina, sınıfa egemen olamayan, elli yaşlarında, zarif, allahlık bir adamdı. Dersler, gürültü patırdı içinde geçip gidiyordu, verimsiz. Bense, İngilizceyi öğrenmeyi kafama koymuştum. Lise bitiminde, Gravina'yı, bir öğrenci arkadaş kanalıyla buldum ve bana haftada bir saat ders vermesini rica ettim. Haftanın belirli gününde, Beşiktaş, Yıldız'daki evimize saat on sularında gelir, güzel güzel kahvaltı eder, bir ara oturduğu yerde uyuklar, sonra uyanıp, çoğu kez burnunu karıştıra karıştıra, bana ders verirdi. Çok az yararlandığım bu dersler altı ay kadar sürdü. Sonunda, kendi başıma çalışmayı yeğledim.

– Bu, İngilizce öğrenme hevesi nereden kaynaklanıyordu?

– Demin de söyledim, İngilizce öğrenme merakım, sinemaya ve artistliğe olan hevesimden kaynaklanıyordu. Niyetim, Hollywood'a kapağı atmaktı, herkesten bu isteğimi saklayarak. İki Amerikan sinema şirketine, resimlerimi yolladığımı anımsıyorum. Ayrıca hiçbir yanıt almayınca, bu kez alçakgönüllülük göstererek (!) Türkiye'ye çevirdim gözlerimi. Sinema, bizde daha yeniydi. Ama, ilk aşama Darülbedayi'ye girmekti. O günlerin tek sinema ve tiyatro adamı Ertuğrul Muhsin'di. Ona başvurmayı tasarladım. Babam, Muhsin Ertuğrul'u bir iki kez görmüştü. Anlattığına göre tiyatroya kendini adamadan önce, bir eczahanede çalışıyormuş Muhsin Bey. Eczahaneye sık sık uğrayan Süleyman Nazif'le tanışıyormuş ve sanat açısından aralarında bir yakınlık varmış. Bu durum, benim için bir umut ışığı oldu. Çünkü, Süleyman Nazif annemin akrabasıydı. Muhsin Ertuğrul'a (ki o zaman Ertuğrul Muhsin'di adı), Süleyman Nazif'in akrabası olduğumu söyleyerek, beni tiyatro kadrosuna alması için bir mektup yazdım. Aylarca bekledim, hiçbir yanıt almadım. Sonunda vazgeçtim bu hevesten. Üniversiteyi bitirince diplomat olmayı

kuruyordum. Ondan da vazgeçtim kimi nedenlerle. Ama, Muhsin Ertuğrul'u, yıllarca sonra, Orhan Burian kanalıyla yakından tanımak fırsatını buldum. Bu ara, bana bir çeviri ısmarladı ve onu sahneye koydu: *Şatoya Çağrı*. Muhsin Ertuğrul, Orhan Burian'ı ingiltere'de tanımış ve ona hayran olmuştu. Ben de, Orhan Burian'ın yakın dostuydum ya, bu yoldan aramızda bir yakınlaşma oldu. Öyle ki, Ankara'da Tiyatro Genel Müdürlüğü'ne getirildiğinde, beni genel müdür yardımcılığına almak istedi. Ama, kendemi bu göreve yetenekli bulmadığım için, önerisini geri çevirdim. Çünkü Ankara Operası'nın açılışında kurban kestirmişti. Dünya görüşüme aykırı bir davranıştı bu.

Bütün bu olaylar, benim lise ve üniversite öğrenimimden sonraki döneme rastlıyor Ben yine döneyim, liseme, Saint-Benoit'daki yedi yıllık yaşamıma. Bu yedi yıl benim için, hem sıkı bir hapis yaşamı, hem de okuma ve yazmaya açılan büyük bir kapı oldu. Lazarist papaz hocalar, Ermeni, Rum kökenli öğretmenler yanında, Milli Eğitimimizce atanmış düzeysiz Türk öğretmenleri vardı, vali eskileri, avukat bozuntuları, içi geçmiş emekli tarih öğretmenleri. Öğrencilerse, Türkler çoğunlukta olmak üzere, karma bir birlik oluşturuyorlardı. Ermenisi, Rumu, Yahudisi, hatta Bulgarı ile.

Okulun, yirmi beş yılını Türkiye'de geçirmiş, iri yapılı, beyaz sakallı, gözlerinden sevecenlik taşan, insan canlısı bir müdürü vardı: Jules Levèque. Babam ve Dr. Adnan Adıvar dışında elini öpmekten onur duyduğum tek kişiydi Jules Levèque. Bir ara bize, ahlâk dersine geliyordu. Öyle üstten konuşarak, "çocuklar ahlâklı olun!" gibilerinden beylik öğütler vererek değil, çocukluk ve gençlik günlerinden ibret verici öyküler anlatarak, yaşamından alçakgönüllülükle örnekler vererek, insan olmaya çağırırdı bizi.

Bir de, Descufi adında, sonradan İzmir başpiskoposu olan bir nefis adam vardı. Okulun disiplininden sorumluydu. Sertti. Bağışlaması azdı. Öyle görünürdü. Son sınıfta (biz on kişiydik) felsefe derslerine gelirdi, o davudi sesiyle felsefe sorunlarını nesnel bir görüşle dile getirerek, lise sonrası, hatta üniversite sonrası, okuyup dünyaya açılmamda, bir itici güç oldu benim için.

Lise öğrenimim, babamın uzağında, anamın yakınında sürüp gidiyordu, baskısız, zorlamasız. Anam, bir gün menopoz dönemine girmiş, aşırı kanamalarla yatağa düşmüştü. Kan durmuyordu. Bayılıp bayılıp kendinden geçiyor, gözlerimizin önünde sönüp gidiyordu. Bir iki doktor değiştirdikten sonra, tanıdık bir doktorun araya girmesiyle kan durduruldu. Ama, ölümün sınırına gelmişti anam. Ona her gün iki öğün, kanlı dalak yedirmek gerekiyordu kanlansın canlansın diye. Sedat ağabeyim, Fransa'da Montpellier'deydi. Büyük ağabeyim de uzaklarda. Kim yedirecekti anama, az pişmiş kanlı dalakları benden başka? Bir ay süreyle. Karaköy'deki okuldan bir buçuk saatlik öğle tatilinden yararlanarak, tramvayla Beşiktaş'a geliyor, Abbasağa yokuşunu tırmanıyor, hazır dalakları, pişirip tuzlayıp biberliyerek, binbir rica minnetle, zorlaya zorlaya yediriyordum ona, sonra da, bir koşu okula dönüp derslere giriyordum. Bir ay içinde anam, kendine geldi. Ben de, babamdan aldığım özveri derslerinin sınavından on numarayla çıkmıştım. Artık anam, benim için anaların anası olmuştu. Ölümüne dek, gözü bendeydi. Ellisine gelmiş bir adam olduğuma bakmadan, akşamları eve geldiğimde, saat ister sabahın biri, ikisi olsun, anacığım beni gözler, önüme yemekleri sürerdi, uyku muykuya boş vererek.

Lise öğrenimim, böylece süre gide sona erdi.

(Lise öğreniminden Hukuk Fakültesi'nde asistanlık yaptığı döneme kadar altı yıl geçer. Bu altı yılın özetini yaşamöyküsünde bulabilirsiniz.)

– Daha sonra Hukuk Fakültesi'nde asistanlığa başlıyorsunuz.

– Evet, İstanbul'a geldim; Çengelköy'de Padişah Vahdettin'den kalma bir

köşkün bir dairesine yerleştik ailecek. İlk eleştirilerimi orada yazıyorum. *Halide Edip* ve *Yakup Kadri* üzerine... Bir gün *Halet*, telefon açtı, *"öğretmen olur musun"* dedi. Tabii, dedim. Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmeni arıyorlar, "gel" dedi. O da orada İngilizce okutuyor *İnsan Kavşağı* yazımda bunu anlatıyorum. Üç dört ay sonra beni İstanbul Hukuk Fakültesi'nden asistanlığa çağırdılar, daha önceden başvurmuştum zaten.

– Bundan sonra bir askerlik dönemi var.

– Üç yıl süren bir askerlik. Bir buçuk yılını Eskişehir'de, kalan diğer kısmını öbür bölümünü de Mersin'de Deniz Harb Okulu'nda. Savaş sırasında Harb Okulu Mersin'e taşınmıştı. Orada iki görev verdiler bana: biri adli subaylık, diğeri de deniz hukuku hocalığı. Asım Şinik adında okul komutanı harikulade bir insandı. İstanbul'dan hukuk kitapları getirttim. İyice hazırlıkla derslere başladım. Ama öğrenciler dersleri ağır bulmuşlar Şikâyet etmişler Burası Hukuk Fakültesi değil, niye bu kadar üstünde duruyor, diye. Orada geçen bir buçuk yılım çok güzeldi. Birçok güzel insan tanıdım, el üstünde tutuldum. Askerliğim bittiği zaman, bu güzel komutan, bana *"gitme kal bizimle"* dedi. Yok, gideceğim dedim, ayrıldım güzel anılarla. Oradan İstanbul'a geliyorum, sonra da Ankara'ya geçiyorum.

– O dönem bir aşk yaşıyorsunuz. Sonra kırgınlığa dönüşüyor. Nasıl oldu bu?

– Eşim olan hanımın kız arkadaşı Handan'a tutuldum. O da ağabeyime tutuldu. Onunla oldular. Ağabeyim çok yakışıklıydı. İlk aşkım oydu benim. Mediha Hanım'la on bir aylık evliliğim oldu.

– Ankara serüveniniz giriyor araya...

– İstanbul'da hukuk okurken tanıştığım *Adnan Ötüken*, Ankara'da Neşriyat Müdürü olmuştu. Bana haber gönderiyor *"Gelsin, onun için Klasik İşler Müşavirliği açık. Tercüme Bürosu da var. Tam istediğimiz adam"* diyor. Kalktım gittim. Ankara'da, ilk önce Hergele Meydanı'nda bir otelde kaldım. Sonra Adnan'la anlaştık. Bana müşavirlik verdi. Paralar geçti elime, ev tuttum... Evlendim, karımı getirdim. Güzel günlerim oldu. Evlilik yaşamımızda çok iyi geçiniyorduk. O da İnhisarlar Müdürlüğü'nde hukuk müşaviriydi. Neden olduğunu bilemediğim, on beş günlük bir dargınlığımız oldu. Yakın bir arkadaşımız bir gün *"nedir bu sizin dargınlığınız, ya bir çocuğunuz olsa ne yapacaksınız"* demişti. Ben de, *"bir o eksikti"* diye yanıtlamıştım onu. Karım o kadar onurlu bir insandı ki bunu hazmedemiyor gidiyor çocuğunu aldırıyor Benim haberim yok. Bir hafta sonra, rastlantı sonucu öğreniyorum. Kopuşda onun da etkisi var. Hâlâ büyük saygım vardır kendisine. Yaşıyor, evet. Kızkardeşimle çok sık görüşüyorlar

– Biraz da Ankara günlerinden söz edelim. Kimleri tanıdınız, kimlerle dostluklarınız oldu?

– Ankara günlerinde benim için bir mucize; *Orhan Burian*'ın varlığı idi. Onu *Yücel* dergisinden tanıyordum, o zaman doçentti. İstanbul'da tanışmıştık. *Yücel*'e yazılar yazıyordu. Yücelcilerle bir gün Cennet Bahçesi'nde buluşuyoruz. Ufak tefek biriydi. Çok nazikti. Herkes bir şey ısmarlıyor, o *"gazöz"* diyordu, bu bizim çok tuhafımıza gidiyordu. Sonradan ahbap olduk. *Yücel*'i ikimiz aldık elimize. *Orhan Burian* tanıdığım insanların en güzeliydi. Dergiyi yamalı bohçalıktan çıkarıp, yola koyduk. Dergiye belli kişiler yazıyordu ve Atatürkçülük yanı ağır basıyordu. Buna razıydık tabii. Orhan Burian'ın da babası gadre uğramış, Atatürk'ün kovduğu kimselerden. Ama Atatürk'e karşı büyük hayranlık duyan bir insan. Dostluğumuz pekişti. O Ankara'ya gitti. Orhan Burian var diye Neşriyat Müdürlüğü'ndeki görevi kabul ettim.

O zaman *Muzaffer Şerif, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Adnan Cemgil, Pertev Naili Boratav*'la ve daha birçok kişiyle tanıştık. *Saffet Korkut*, diye nefis bir insan vardı. İngiliz edebiyatı profesörüydü. *Orhan Burian*'ın yakın arkadaşıydı. O da kanserdi. Haftada bir defa Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne birlikte gidiyorduk.

– O günlerin Ankara'sındaki kültür, edebiyat ortamından söz eder misiniz?

Ankara'da Üniversite daha canlı *Nusret Hızır* var Sağcı öğrenciler üniversiteye saldırdı. *Orhan Burian*'ın çok ünlü bir yazısı vardır; *İsmet İnönü*'ye yazıyor, bizi koruyun diye. Güzel bir hava vardı Ankara'da. Ben de onların içindeydim.

– Sabahattin Eyuboğlu ile o dönemde mi tanışıyorsunuz?

– Evet, Sabahattin oradaydı. Neşriyat Müdürlüğü'ne gittim. Ötüken'le çok iyi arkadaştık. Ama o sağcıydı. Neşriyat'taki arkadaşlarımın hepsi solcu. Bir olay oldu, müfettişler geldi. Adnan benimle ilişkiyi kesti.

– Oktay Akbal, Orhan Veli, Ataç hepsi orada değil mi?

– Ataç, Sabahattin'e bırakıyor yerini gidiyor Tercüme Bürosu'nu Sabahattin vekaleten yürütüyordu. Burada o günün en aydın kişileri vardı. *Azra Erhat, Nusret Hızır...* Arada bir de *Hasan Âli Yücel* gelirdi.

Sabahattin'le tanışıklığım Tercüme Bürosu'yla sınırlı kalmadı. Onunla haftada bir gün Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne gidiyorduk. Orada ahbaplığımız ilerledi.

– Köy Enstitüsü'ne gitmekteki amacınız neydi?

– Neşriyat Müdürlüğü'nde çalışıyorum. *Yaşar Nabi* ile aynı odadayız, o da müşavir. Bir gün Sabahattin geldi. O, Talim Terbiye Dairesi Kurulu üyelerinden. Dedi ki; *"Vedat Kardeş, Tonguç seninle görüşmek istiyor "* Çıktık yukarıya. İlk defa tanışıyoruz. Enstitü'den söz etti, Fransızca öğretmenine ihtiyaçlarının olduğunu söyledi. Bu işleri sevdiğimi bildiğini söyledi. Çünkü daha önce Arifiye Köy Enstitüsü'ne gitmiştik *Orhan Burian*'la. Bir hafta kalmıştık, köy enstitülerini tanımak için. Kabul ettim. Gittim. Bir sınıfa girdim. 35 kişilik bir sınıf. Çuha gibi elbiseler içinde köylü çocukları. Ben liseden alışmışım, sınıfa girince ayağa kalkar herkes. Bunlar kalkmadılar Sonra tahtaya geçip de bir şeyler anlatmaya başlayınca, hava değişti. Sevinçten çıldıracaktım. İnsanın kanını kuruturcasına sorular soruyorlardı. Nasıl merak, nasıl merak! Aradığım şeyi bulmuştum. Orada bir buçuk iki yılım geçti. Belirli günler gidip geliyordum. Bir süre sonra dediler ki; Gazi Lisesi'nde Fransızca öğretmenisin, Neşriyat Müdürlüğü'nde müşavirsin para alıyorsun, Milli Eğitim bütçesinden sana para yok. Olmasın, dedim. Bu işe canımı veririm. Benim en büyük kazancım o insanlara bir şeyler öğretebilmekti. Öğretmenliği orada öğrendim. Öğrenci-öğretmen ilişkilerini orada pekiştirdim. Hasanoğlan'ın bana çok yardımları oldu.

Çocuklar çok ilgi gösterdiler Onların içinde sanırsam bir iki kişi bugün Fransızca öğretmenidir *İsa Öztürk* diye birisi var, ansiklopedi uzmanı, o benim çok sevdiğim bir adam. *Başaran*'la, *Talip Apaydın* var Gerçi benim sınıfımda değillerdi, ama Sabahattin'e yakınlıkları nedeniyle tanırdım.

– Bundan sonra, sanırım, İstanbul'a dönüyorsunuz. Bunun nedeni neydi?

– *Reşat Şemsettin Sirer*, Yüksek Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ndeki görevimize son verdi.

– Hasan Âli Yücel görevde değildi. Peki, Halk Partisi'nin kendi iktidarında kurduğu, sonradan karşı olduğu köy enstitüleri üzerinde kopartılan fırtına neydi?

– Kendisi karşı olmadı, aslında. *İnönü* artık iktidardan düşmüştü, biliyordu başına gelecekleri, koruyamadı. Hasan Âli'yi de harcadılar O da gidince ve bizim de görevimize son verilince, Sabahattin'le birlikte dedik ki, gidelim biz, kaçalım. Ben de zaten doktoramın yarısını yapmıştım, yarısı kalmıştı. Tezim duruyordu. Sınavları geçmiştim, bir tez yazacaktım Paris'te.

– Teziniz ne üzerineydi?

– Devletler hukukunda birey. Yazdım, duruyor

Sonra, ne yapalım dedik. Paris'e gidip doktoramı tamamlayayım, dedim. Tüm görevlerimden istifa ettim. Biraz para biriktirmiştim, o parayla gittim Paris'e. İki yıl kaldım. Sabahattin de orada. Ama birbirimizden habersiz gitmişiz. Bir gün, öğrenci mahallesinde, Sabahattin'le karşılaşıyoruz. Yanında da bir Türk arkadaşı var Beni *Filozof* diye tanıtıyor arkadaşına. İyi ki felsefeci demedi. Adresini verdi. Bir müzik oku-

lu bu. Adı Schola Cantorum. Sabahattin bu okulun kira odalarından birinde oturuyor Zaten karısı *Magdi Hanım*'ı da oradan tanıyor Oraya gittim. Aşağı yukarı birlikte bütün müzelere gittik, kitap sergilerini gezdik. Sıkı bir dostluk içerisindeydik. Türk ressamlarını tanıyoruz orada. *Aragon*'a kitap imzalatıyoruz, *Sartre*'ı görüyoruz, *Camus*'nün konferanslarına gidiyoruz. Müthiş güzel bir hava. Kendimi çok rahat hissediyordum orada. Burada bulamadığımız her şey vardı: sinema, tiyatro, kitap... Çok rahat hissediyorduk kendimizi. Sonra İstanbul'a döndük. *Yeni Ufuklar* çıkıyor, oraya yazı vermeye başladı. Biz bir şeyler yapalım, dedi. Çeviri yapalım... Öylece başladık. Derken evde birlikte çevirilere devam ettik. Boş boş oturup da ne yapacağız.

ÇEVİRİ SERÜVENİM

Vedat Günyol

Çeviri serüvenim diyorum, çünkü bu işe bir rastlantıyla başladım bir ilk heves dürtüsüyle. Nice sonraları, düşünce yaşamımın esin kaynağı olan yapıtları anadilime aktarma tutkusu başgösterince, bu işe daha bir bilinçle sarıldım ama, hiçbir zaman bunu birinci derecede meslek edinmeden. Öyle ki, bu alandaki çabalarım, bir bakıma, yine de serüven olarak sürüp gitti.

Yıl 1935. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin ikinci sınıfındayım, Fransız Saint-Benoit Lisesi'nde yedi yıllık bir öğrenimin Fransızca birikimiyle. Ders aralarında, Fakülte binasının geniş koridorlarında Muhtar Enata'yla tanışıyorum. Kendisi Robert Kolej çıkışlı. İçlerinde Yusuf Mardin'in de bulunduu üç dört kolejli arkadaş *Yücel* adlı dergiyi çıkarıyorlar. Muhtar Enata'nın yönetiminde. O yıllar, yaz tatilinde, öğrenciler, Pendik'teki asker kampında on beş gün eğitim görürlerdi. Muhtar'la o kampta arkadaş olduk. Aynı çadıra düşmüştük. O günlerde *Yücel* çiçeği burnunda bir dergiydi, her meşrepten yazarın boy gösterdiği, bir çeşit yamalı bohça.

Kamp dönüşü, Muhtar, Fransızcadan çeviri yapmamı istedi benden. Hatırını kıramadım. İlk ağızda Maupassant'ın *Vendetta* adlı öyküsünü çevirdim, korka çekine, kendime güvensizlikten gelen bir ürküntüyle. Çeviriye ilk adımımı böyle attım. Bunu, Marcel Prévot'dan, Emile Faquet'den, hatta hatta, haddimi bilmeden, Paul Valéry'den yaptığım, bugün adına "deviri" dediğim çeviriler izledi.

Yücel, zamanla, Orhan Burian'ın da aramıza katılmasıyla, yamalı bohçalıktan çıktı, ben de, daha bir özenli çeviriler yanında, eleştiri yazıları yazmaya başladım. Çeviri çabası, beni yazılar yazmaya yöneltti.

Çeviri bana, ta baştan beri, ana dilimle, yakından ilgilenme olanağı sağladı. Bir düşünceyi, bir duyguyu Türkçeye aktarırken, Türkçeyi zorlaya zorlaya, evire çevire, sonunda bir gerçekle, dil gerçeğiyle karşı

karşıya geldim. Hoş, dil bilinci bende çoktan filizlenmişti. Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri, Falih Rıfkı, Yakup Kadri gibi dil ustalarının yapıtlarından. Ama, çeviri, bu bilince daha etli kemilki bir nitelik kazandırdı.

Ahmet Hamdi Tanpınar "Güzel, dilin rüyasıdır" der. Ben de güzeli arayan bir düş içine girdim sanki.

Çeviri bende bir saplantı olmaya yüz tuttu. Yabancı dilde bir kitap mı okuyorum, her tümce üzerinde durup, bunu Türkçe nasıl söylerim derdine düştüğüm çok olmuştur Türkçeye çevrilmiş kitapları okurken de, bana karanlık gelen tümcelerin asıllarını kafamda kurmaya çalışırım.

Neyse uzatmıyayım. Çeviri serüvenimde, *Tercüme Bürosu*'nun büyük payı oldu. Ben *Büro*'ya üye seçildiğimde, Sabahattin Eyuboğlu'ydu başkan, daha doğrusu başkan yardımcısı. *Büro*'nun yasal başkanı Nurullah Ataç'tı. Çeviri konusunda S. Eyuboğlu ile anlaşamayınca, *Büro*'dan istifa etmişti. *Büro* üyeleri on beşi aşkındı. Üyelerin iki görevi vardı: Bildikleri dillerden çeviri yapmak, dışarıdan yollanan çevirileri asıllarıyla karşılaştırıp, yeterli olup olmadıkları üstüne rapor vermek. Benim payıma düşen dört kitap çeviriden yalnız biri kusursuzdu: Yaşar Nabi'nin Chateaubriand'dan yaptığı *Mezar Ötesi Anıları*'nın çevirisi. Kâzım Berker adındaki, eski adliyeci, sonra milletvekili'nin Michelet'den sözüm ona yaptığı *Rönesans* adlı yapıtın çevirisi dört beş ay kadar uğraştırdı beni, Mehmet Karasan'ın da Descartes çevirisi de ondan aşağı kalmazdı. Neyse, bütün bu uğraşların bana, ileriki çalışmalarımda büyük yararı oldu, çevirinin nasıl yapılması, nasıl yapılmaması konusunda.

Tercüme Bürosu denemesi, İslâm Ansiklopedisi'ndeki on üç yıllık çeviri çabamda meyvasını verir olmuştu. Bu ansiklopedide yaptığım çevirilerin dili, ne yazık ki, Prof. Reşit Rahmeti Arat'ın, Osmanlıca tutkusuna kurban edilip çarpıtılıyordu. Büyük insan Dr. Adnan Adıvar'ın yönetiminde, gözetiminde ve sevecenliğinde, sürüp giden, sonra Prof. Cavit Baysun'un, Prof. Besim Darkot'un ağabeyce davranış ve arka çıkışlarında desteklenen çalışmalarım on üç yıl sonunda noktalandı.

Çevirinin tadına, Sabahattin Eyuboğlu ile *Çan Yayınları* için ortaklaşa yaptığımız çalışmalarda varacaktım. *Yeni Ufuklar* dergisinde zaman zaman ağırlık kazanan çeviriler, birike birike, kitaplaşıyordu. S. Eyuboğlu ile, pazartesileri er saatlerde buluşarak, gecenin kuytularına kadar süren çeviri çabamız, geçmiş çağların ve çağımızın düşünce yaşamına damgasını vurmuş düşünürlerin ana yapıtlarının dilimize aktarılmasını amaçlıyordu. Bu kapsamda, Thomas More, Campanella, Platon, Rousseau, Sartre, Camus, Russell, Einstein çevirileri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın başlattığı ama türlü nedenlerle baltalanıp yarıda kalan klasik yapıt çeviri boşluğunu doldurmak amacını güdüyordu. Bu konuda ne denli başarılı olduk, ona karar vermek okuyuculara düşer

S. Eyuboğlu'dan özellikle de Orhan Barian'dan çeviri konusunda çok yararlandığımı, onlara çok şey borçlu olduğumu burada açıklamak isterim. Onlardan aldığım esin ve itiyle, çeviri çabalarımı, yani serüvenimi sürdürme yolunda, kısıtlı ömrüm boyunca, onlara layık olmaya çalışacağım.

(Gölgeden Işığa)

VEDAT GÜNYOL VE YAPITLARI ÜZERİNE YAZILANLARDAN SEÇMELER

ELEŞTİRİDE DAYANAKLAR VE İLKELER

Vedat Günyol, 1940'lardan bu yana Yücel, Yeni Ufuklar ve Varlık dergilerinde yazdığı eleştirileri *Dile Gelseler* adı altında topladı. Orhan Burian'ın aziz anısına adadığı bu kitapla Türk eleştirmesine önemli bir bakış açısı getiriyor Onun eleştirmesi ilkelerini, dayanaklarını, kaynaklarını, yalnızca edebiyattan almazlar Günyol kılı kırk yaran salt estetik ve edebi ögelerden çok eserin toplumsal işlevini, kültür geleneğimizdeki yerini araştıran ilkeleri kurmağa çabalar (...) Günyol çoğunlukla belgesiz, dayanaksız genel yargılardan kaçar bir eleştirmesinde ele aldığı yazarın bütün yanlarını bir çırpıda vermek kolaylığından kaçınır, ayrı ayrı yanlarını ayrıntılarıyla inceleyerek derinleştirmeye çalışır Bir Batılı eleştirmen gibi bir yazarın ayrıntılarıyla tek bir özelliğini tanıtır Eleştirmede gözönünde tuttuğu, daha doğrusu değerlendirmelerinde baş öge saydığı değer sanatçının dünya görüşüdür, onun anlattıkları karşısında aldığı tavırdır Eleştirmesine toplumcu, gerçekçi, nesnel bir iskeleti yerleştiren bir eleştirmenin de böyle bir ögeye - yani dünya görüşüne öncelik tanıması gerekirdi. Bu katı görünüşüne rağmen, edebiyatı salt araç niteliğine indirmez, hatta böyle eserlere karşı çıkar, toplumsal yarar yanında sanat endişesi de bulunmalıdır Günyol'un vardığı sonuçları, bu sonuçların doğurduğu yargıları kabul etmeyebilirsiniz, aslında Günyol'un önemi, getirdiği ve bu sonuca varmak için kullandığı yöntemlerle belirir O, yazarı kendi koşulları içinde değerlendirir, kullandığı kavramları bir düzleme oturtur Kişi bu kitaba giren bütün eleştirmeleri birarada gözden geçirince, 1940'lardan bu yana, yani çeyrek yüzyıllık bir edebiyat panoramasının genel çizgilerini öğrenmiş olur (1966).

DOĞAN HIZLAN

(*Yazılı İlişkiler*, İst. 1983)

"DİLE GELSELER" VE "YENİ TÜRKİYE ARDINDA"

Ne diyordu sanırım Sinclair· *"Sanatçılar önceleri o kadar ileride gitmelidirler ki, sonradan o kadar acınacak şekilde geri kalmasınlar*

Vedat Günyol'un yazılarına da, bilinçaltı böyle bir kuşkuyla, yayımlanması hayıflanılacak kadar gecikmiş vakitsiz eserlerden biridir sanısıyla eğildiğimi şimdi iyice seziyorum. Dile kolay, yirmi beş yıllık bir yazarlığın ilk kitapları. Kişinin kendi emeğine duyduğu doğal bir saygının hatırına göremediği ne kusurlar var Sakın bu seçilenler, doğdukları günlerin gerçeklerinin sınırlarında tıkanıp kalmış olmasınlar Sonra utandım kuşkumdan Vedat Günyol'un

sağduyusuyla, zorbeğenirliğinden yakışıksız anlamlar çıkardım diye. *"Dile Gelseler"* ve *"Yeni Türkiye Ardında"*, son yargıların seçimiyle bir araya getirilmiş, geçmişe de geleceğe de korkmadan bakabilecek uzun ömürlü yazılar Bu yazımda yalnız denemeleri söz konusu edebiliyorum; eleştirileri yazık ki şimdi aynı merak ve emekle devam ettirilmedikleri için edebiyatımızın sadece bir dönemine ait kalmış o titiz ve bilgili, saygılı ve ölçülü, doğru ve vakitli, güçlü ve özlü çalışmaları, neden arkası gelmedi diye sebepler arıyarak tanıtmak, başka yazıya kalacak.

İki kitabının da gösterdiği gibi, gerçekten Vedat Günyol'un iki kişiliği ve iki görevi var Günü gününe sanat olaylarıyla eserlerini izleme ve ölçme işi (yazık ki bunu bir süredir bırakmış gösteriyor kendi eseri); toplum sorunlarına ve düşünce konularına eğilim gösteren davranışı. Bu ikisi birbirinden ayrılmaz gibidir bazılarında. Günyol'da tamamen ayrı. İlkinde ne kadar belgelere sadıkça bağlı bir inceleyici ise, denemelerinde o kadar somuttan uzak ve genel.

"Yeni Türkiye Ardında", bizde sanıldığı kadar çok bulunmayan bir ayrıcalıklı kişinin; yaşayarak okuyan, okuyarak yaşayan kişinin düşünce ürünleri.

Not alarak, tartarak, tartışarak, düşünüp üreterek, tekrarlayıp yankılaştırarak, benimseyip sindirerek, genişletip tazeleyerek, gözleyip örnekleştirerek okuma var ya; okumanın en iyisi. İşte Vedat Günyol'un yolu bu, belki biraz hayatın sıcaklığından, çevrenin tanıdık görüntülerinden uzak. Canlı bir dikkatin, gazete fıkralarını o kadar yakın ve sevimli yapan orta malı gözlemlerden uzaklaştığı oranda genellik kazanan büyük gerçeklere yönelişinden. Önüne değil uzağa, ufuklar uzağına yönelen bir bakış, gerçi bir denemecinden çok bir filozofun davranışına yakışıyor Dediğim gibi belki de bu, vaktiyle verdiği o bilgili ve dikkatli eleştirme yazılarından sonra susup bekleyerek, söylemeyip biriktirerek, yayınlamayıp durdurarak vakit harcayışından geliyor

Bu kitap bolluğunda *"Dile Gelseler"* eleştirileri de, *"Yeni Türkiye Ardında"* denemeleri de, eşine ne kadar az rastladığımız bir haz getiriyor Alınıp okunmadan rahat edilemeyecek kitaplardan Vedat Günyol'unkiler· Hiç olmazsa vaktini geçirmeyin.

SAMİH EMRE [RAUF MUTLUAY]

(*Yön*, 4 Kasım 1966)

"YENİ TÜRKİYE ARDINDA"

Vedat Günyol yıllardan beri yazılarıyla, yayınladığı dergilerle, kitaplarla önemli hizmetler gören sessiz aydınlarımızdan biridir Bu güç işleri başarırken çok kere kendisi gibi sessiz dostlarıyla işbirliği yapmış, işbirliğini ve dostluğu aksatmadan tam bir "imececi" gibi davranmayı bilmiştir Onun ve arkadaşlarının batılı kafalarındaki birer çift göz, kökü belki topraklarımızda olan Hümanizma kültürünün dünkü ve bugünkü ürünlerini dikkatle tarar Bunları çevirip kitap, ya da dergi yazıları halinde okurlarına sunarlar "Çan Yayınları" Vedat Günyol'un yönettiği böyle bir iştir Gerçi kitaplarının baskı sayısı az olmuştur Çünkü "güzel ve değerli"den ayrılıp okuyucu avlama yoluna gitmez Günyol. Bu yüzden ziyan eder Karşılığı toplanamayan giderleri kapatmak için, hiç de ahım şahım olmayan maaşından ekleme yapar, bundan bıkmaz, usanmaz...

Vedat Günyol, aynı zamanda dikkatli bir eleştirmeci ve dupduru denemelerin sevimli yazarıdır Çıkardığı *Yeni Ufuklar dergisi* ve *Çan Yayınları* aksamasın diye bir ara yazmayı bile aksattığı bu güzel yazıları 1966 sonlarında kitap haline getirdi nihayet. Halide Edip, Hüseyin Rahmi ve Yakup Kadri'den bu yana gelen yazarlarımızı, memleketçi ve akılcı bir açıdan kıyaslamalı bir yolla eleştiren yazılarına *"Dile Gelseler"*; Eğitim, Düşünce, Solculuk, Softalık, Kalkınma ve Yurtseverlik gibi konular üstünde yazdığı denemelere *"Yeni Türkiye Ardında"* adını vermiştir Her iki kitabıyla da, varmak zorunda olduğumuz "Yeni Türkiye" ülküsünün düşünsel ve kültürel koşul-

larını incelemiş, görüşlerini toplu halde saptamıştır

Uluorta savcılıklar, kesip atmalar, dediğim dedikçiler yoktur Vedat Günyol'un yazılarında. O, sanki yazıya oturmadan önce bir yargıya varmış değildir Köy okullarında bazı eğitmenlerin kendileri çok iyi yazı bilmedikleri halde, öğrencileriyle birlikte didine didine, öğrenmenin en mutlusuna ulaşmaları gibi, Vedat Günyol da okuruyla birlikte yola çıkmakta, nerede ne var, arayıp tarayarak, bulduklarını da okurlarıyla birlikte değerlendirmeyi, hatta elinden gelse yazının altına imza atmayı da birlikte yapmak ister gibi bir alçakgönüllülük içindedir Kuşkulanıyorsa kuşkusu, öfkeleniyorsa öfkesi, okuyucunun kuşku ve öfkesinden fazla değildir. Yazılarını, yanında, ya da karşısındaki yazarların yazılarından aldığı cümlelerle dokur. Böyle yapması kendine güvenin azlığından değil, okuruyla birlikte bulduğu ve geliştirdiği düşünceyi onunla bölüşmek ve sözünü isbatlı, destekli söylemek istemesindendir Bu öyle düşünüş ve yazış yoludur Vedat Günyol'un yazılarını sevimli ve yetiştirici yapmaktadır

FAKİR BAYKURT

(*İmece*, 10 Ocak 1967)

BİR DENEME USTASI

Günyol, adı geliştirmeciye çıkmışlardan kendini kolaycacık ayırabiliyordu; bakış açısı değişikti çünkü, Ataç gibi işin "gevezesi" ve "Dil canbazı" değildi. Dış'tan çok iç yapı ile ilgileniyordu. Tok ve aydınlık sözlüydü.

"Dile Gelseler" Günyol'un 1944 yılından bu yana çeşitli dergilerde -"Yücel" "Ufuklar" ve "Yeni Ufuklar"da- yazdıklarından seçmeleri bir araya getiriyor Yirmi yılı aşkın bir sürede Günyol'un görüşlerinde ve savunduklarında herhangi bir değişiklik yoktur Günyol'un, Hüseyin Rahmi, Sabahattin Ali, Sait Faik, Orhan Kemal, Abdülhak Şinası Hisar, Mahmut Makal, Samim Kocagöz, Nezihe Meriç, Sabahattin Kudret Aksal, Ziya Osman Saba, Muzaffer Buyrukçu ve Onat Kutlar üzerinde dedikleri, o günden bu yana yargı gücünden hiçbir noksanlık taşımıyorlar Günyol, arada şiirimizi, romanımızı, gezi edebiyatımızı da terazisine koyup tartıyor Ataç'ın "Allı ile Konuşmalar"ını andıran "Ali ile Konuşmalar"ında karşıt düşünceyi açık seçik ortaya koyup savunduğunu bu yoldan giderek daha bir pekiştiriyor

"Yeni Türkiye Ardında" aynı Günyol'un eleştirme yerine bu kez denemelerini toplamasıdır Edebiyatın sınırları dışına çıkarak -yer yer yine aynı sınırlara dönerek- uygar, insancıl, geleceğin aydınlığını düşünen ve bunu konu edinip kılı kırk yaran bir tartışmacı çevikliğinde toplumsal sorunlara yönelip eğiliyor "Yeni Türkiye Ardında"da düşünce, ileri yaşamakla geri düşünmek, kalkınmanın yolu, hümanizmadan ötesi, bölmeli kafalar, bilimsel düşüneninin çilesi, tarih eğitimi, kölelikle softalık, yurtseverlik, satılmışlık, kara çalmak, devrimin temeli, halk eğitimi baş konular

TARIK DURSUN K.

BAŞKA BİR ÖĞRETMEN

Desteklediği, yetiştirdiği, yönlendirdiği öğrencilerinin sayısını kendi de bilmez. Kapısı herkese açıktı. Mevlana tekkesi gibi işleyen evinde okumaya ve yazmaya nasıl zaman bulurdu ki, anlayamazdım. O dönemin ünlü yazar ve ozanlarını onun evinde tanıdık ve dinledik. Bana ilk yazarlık zevkini tattıran da odur Bir gün bir denememi Yücel dergisinde basılmış gördüğümde duyduğum sevinci anlatamam. Lise yıllarında başlayan ağabey-kardeş, usta-çırak ilişkimiz dostluğa dönüştü ve bugüne dek sürdü.

Dostluğuyla yalnız benim değil geniş bir çevrenin övünç duyduğu bu öğretmen, bu tanınmış yazar, deneme ustası, yiğit aydın Vedat Günyol'dur Onu benim gibi yakından tanımak mutluluğuna ermiş olanlar, insanlığının yazarlığını kat kat aştığını bilirler Yetmişi geçen yaşına karşın kırk yıl önce tanıdığım kadar çalışkan, genç kafalı bir insandır o. Gerçeklerin ve gençlerin dostu-

dur bu erdemli kişi. Gençliğinin gizi belki de çevresinden gençlerin hiç eksik olmamasındadır Onlarla birlikte kendi de olgunlaşmış ama herkesten genç kalmasını bilmiştir Türkiye'de okuyan, düşünen ve yazarların geçtiği tüm dikenli yollardan geçmiş, acı çekmiş, dara düşmüş ama hiç yakınmamıştır, aydın olmanın sorumluluğunu bir gün olsun taşımaktan yorulmamıştır Yirmidört yıl kendi parasıyla yaşattığı *Yeni Ufuklar* dergisinde nice genç yeteneklere olanak vermiştir Vedat Günyol şimdi sade bir emekli öğretmendir Ama ne yazarlıktan ne aydın olmaktan ne de gençlerin dostu olmak görevinden emekliye ayrılmayı düşünmüyor

Tanrı uzun ömür versin, ondan geriye birçok deneme kitabı, sayısız çeviri yapıt ve bir ev dolusu küf kokan kitap kalacak. Bir de yetiştirdiği, bilinçlendirdiği sayısız aydın genç. Vedat Günyol aldıklarıyla değil, çevresine verdikleriyle zenginleşen insandır O başka bir öğretmendir! O başka bir insandır

Prof. Dr. ATALAY YÖRÜKOĞLU

ÇAĞDAŞ EDEBİYAT VE VEDAT GÜNYOL

Gelişmeye yol açan eskiyle birlikte gelişmeyi temsil eden yeninin öyküye ve romana kazandırdıkları nedir? 1920-1940 ile 1940-1950 yıllarında görülen toplumsal değişim öykü ve roman yazarlarımızı ne ölçüde etkilemiştir? Ve bu etkilenme o yılların ürünlerine ne ölçüde yansımıştır? Öykü ve romancılarımız genellikle hangi akımlara bağlı görünür? Bu türden soruların karşılıklarını arar Vedat Günyol yazılarında. Uzun incelemelerden, metin okumalarından sonra özelden genele doğru gitmeyi doğru gören bir araştırmacının ürünüdür o yazılar Yargıdan önce ayırt edici özellikler değerlendirilmiş, sonra da yargıya temel olan gerekçeler ortaya konmuştur

Dönemin başka eleştiri yazılarında rastlanmayan bir özelliği de, Vedat Günyol'un toplum bilincindeki nesnel çatışkıları yapıta yansıdığı biçimde göstererek, çözümleme çabasıdır Bu nedenle öykü ve roman kişilerinin belli olaylar karşısındaki davranışlarına bakarken edimlerini belirleyen iç etkenleri gözardı etmemeye özen gösterir Psikolojik ögelerin oluşturduğu insanlar, toplumsal ögelerin oluşturduğu olaylar karşısında ne durum almışlardır? Bu sorunun da yanıtını aradığını söyleyebiliriz.

Vedat Günyol'un ilk yazılarını yayımladığı 1940'lı yıllardan sonra yeni edebiyat hareketinin öykü ve roman dallarında da büyük kazanımlar elde ettiğini biliyoruz. (...) Bu değişimin de uzağında kalmadı Vedat Günyol. Aksine, 1950'li yıllarda gelenlerin yapıtlarına eğilerek, yeni edebiyat hareketinin toplumsal yaşamda daha geniş alanları kapsama sürecine özgü özelliklerini algılamasını bildi.

ŞÜKRAN KURDAKUL

(*Çağdaş Türk Edebiyatı - Cumhuriyet Dönemi*, 2. bas., Ankara 1992)

TÜRK FİLOZOFU VEDAT GÜNYOL

Türk felsefesinin tarihi yazılınca, Vedat Günyol adı bu tarihin en başlarında yer alacak. Türkiye'ye Batı'dan felsefe taşıyanlar yanında, Batı'nın felsefe kaynaklarından yararlanarak özgün bir felsefe kurmaya yönelenlerin çabalarını gözden uzak tutmamak gerekir Vedat Günyol ikincilerdendir onda Rönesans'ın insancılarından ve XVIII. yüzyılın aydınlanmacılarından çok şey vardır Vedat Günyol'un düşünce zenginliği buradan gelir O biraz Montaigne, biraz Rabelais, biraz Rousseau, biraz Diderot değildir, onların ışığıyla yetişmiş özgün bir düşünce adamıdır Düşüncesini enine boyuna incelemeyenler Vedat Günyol'a bir deneme yazarı deyip çıkabilirler. Deneme yazarı kavramı oldukça geniştir, eli kalem tutanları bile içine alır Oysa Günyol'da, tıpkı Montaigne'de olduğu gibi, yoğun bir felsefe geleneği yansıtmaktadır

Vedat Günyol gerçek bir felsefecidir, in-

sanı araştırır, insanın dünyadaki yerini aydınlatmaya çalışır, insanı güçlü ve etkin bir varlık olarak geleceği kurma yolunda sorumlu ya da yükümlü kılar. Vedat Günyol bir aydınlanma filozofudur, usun gücüne inanır, usun yol göstericiliğinde insanın aydınlıklara ulaşabileceğine inanır. Vedat Günyol olumcu felsefeye bağlıdır, düşünceyi metafizikten kurtarmaya, olumlu düşünceyi egemen kılarak insanı doğaüstü takıntılarından arındırmaya çalışır Onun felsefesinde her şey insan içindir, en büyük güzelliklere yaraşır bir varlık olan insan içindir.

Yazı bir iktidar türüdür Yazar da iktidardadır zaten. Ama her yazar değil. Ülkemiz aydınları içinde önemli bir yeri olan Vedat Günyol kültürümüze getirdiği "İnsan" kavramıyla aşkın bir tavrı dile getirmiştir, biraz üst perdeden konuşma gibi. Tonlamaları, yaklaşımları hep insan sevgisi üzerinedir Yüreğinde derin ve gizemli bir insan sevgisi taşır İnsana bütün çirkinlikleri aşarak bakar Sevgi dolu, yargısız, nesiz, bir yaklaşımdır bu. İyiyi sevmek kolaydır, kötüyü sevmek ise zor O kötüye de hoşgörü ile bakar. Düşünceden yıpranmış, beyazlaşmış saçlarını gökyüzünün en yüksek yerinde esen serin rüzgârlar okşamaktadır

AFŞAR TİMUÇİN

VEDAT GÜNYOL İÇİN ÇAĞRIŞIMLAR

1) Orda bir adam var Vapurdan iniyor; Karaköy'deki posta kutusunu açıyor; sonra merdivenleri ikişer ikişer çıkarak kalabalığa karışıyor Yaşına karşın dimdik bir adam. Yüzü sanki bir yazarın değil de bir gökbilim profesörünün yüzü. Bertrand Russell'i de anımsatıyor biraz. İdealist filozof Russell'i değil, hani şu mahkemesi olan Russell'i. Var öyle bir adam. Var ve hepimize ilişkin bir şeyi kurtarıyor orda.

2) Ortaokulda tahrir ödevlerini bir arkadaşına yazdırırmış. Arkadaşlarının hatıra defterlerine iki satır yazmayı göze alamayan çocuk... O kadar da değil canım, yine o yıllarda bir derginin açtığı artist resimlerini tanıtma yarışmasında derece alacak. Ödülü: Bir diş macunu, bir diş fırçası. Her zaman düşünürüm, nasıl girdi o yarışmaya?

3) Yedi yıl papaz okulu. Dogmaların katıldığından o okulda tiksinmeye başlamış. Ama felsefe merakı da orda uyanmış. Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra doktora yapmak için Paris'e gitti. Çağdaş edebiyatla da ilk kez orada yüz yüze geldi.

4) Adnan Adıvar Orhan Burian Sabahattin Eyuboğlu... Bakınca Vedat Günyol'un yüzünde bu üç adı hemen görürsünüz. Halide Edip'i de eklemek gerekir.

Adnan ve Halide Edip Adıvar, gençlere yönelik bir güven parıltısı olarak yer etmiştir bakışlarında. Orhan Burian çenesiyle ağzının arasındadır· Girişim sevinci. Sabahattin Eyuboğlu ise iki kaşın arasında: Duygu ve düşüncenin birbirini sürekli kollaması.

Yüzünün bir yerinde Hamdi Tanpınar'ın gizli bir konumu var gibi gelmiştir bana.

5) İslâm Ansiklopedisi yazı kurulunda Adnan Adıvar'la, *Ufuklar* (sonradan *Yeni Ufuklar* olacak) dergisinde Orhan Burian'la; Çan Yayınları'nda Sabahattin Eyuboğlu'yla beraber

6) Dostluk duygusu hayatını belirleyen bir duygu olmuş. Dostunu kayırma duygusuyla çıkış yapmaz. Ama onu öyle fazla savunur ki sonunda aynı noktaya geldiği olur Sanırım, yanlışları olduysa, bunlar hep o dostluk sayrılığından doğmuştur.

7) Ahmet Cemil Mülkiye'liydi. Yüzbaşı Selahattin Harbiye'li. 1960'lı, özellikle de 1970'li yıllarda Türk entelijansiyasının gerçek temsilcileri ise öğretmenler oldu. Büyük bir yaygınlaşma ve doğal güç kazanmadır bu. Dev bir dalgalanma ve bilinçlenme, dalgalanmanın ve bilinçlenmenin temelinde kurucu öğe olarak Sabahattin Eyuboğlu'nun ve Vedat Günyol'un da büyük bir katkıları olduğunu kimse inkâr edemez. İnsanı gösterdiler

8) Ne verdi bize? Öyle bir şey ki, artık iyice bizim olmuş, bizleşmiş. Kolay anlatılamaz. Bazı yönleriyle aşılmış da. Ulusal hünerimiz gereği, onu kolayca küçük de görebiliriz artık. Öyle bir şey.

9) Düşüncesiyle üstü başı, hayat görü-

şüyle yüzü gözü birbirine bu kadar benzeyen daha kaç kişi vardır ülkemizde!

Düşüncesini hayat biçimine dönüştürdü. Derviş.

Gençlerle bir arada oldu. Hep en gençler arasında.

10) Yazı hayatı da düşünceyle başladı. Hattâ salt düşünceyle. Çok iyi bir öğrenim görmüştü. Birkaç dil biliyordu. Kendisinden yararlanmak istediler Bugün Türkiye'nin en zengin avukatı olabilirdi. Ne yaptı? Tercüme Bürosu'nda görev aldı. Orta öğretim kurumlarında yabancı dil öğretmenliğini yeğ tuttu. Evet, salt düşünce. Yücel'deki kitap tanıtma yazılarında sanat yapıtlarında da hep ana düşünceyi, dünya görüşünü yakalama ve her şeyi ona göre değerlendirme çabası içinde olduğu görülür İlerdeki eleştiri yazılarında da aynı çaba içinde olacak.

Son yıllarda, özellikle de 12 Eylül'den sonra sanata daha başka yaklaşıyor sanki. Daha doğrusu kendisi bir sanatçı tavrı içinde. Kendini anlatmaya da başladı.

1940'lı yılların başında, hümanizmi, "Bağnazlığın tersi" olarak tanımlıyordu. 1950'li yıllarda, yazıda biraz katılaştığını görüyoruz. Bunda, Demokrat Parti iktidarı sırasında bazı Cumhuriyet değerlerinin tehlikeye düştüğü kaygısının da payı olacak. Günyol'un ve Eyuboğlu'nun altın yılları 1950'li ve 1960'lı yıllardır Hümanizme, yeni bir sosyal içerik getirme çabası içindedirler Köy edebiyatını öne çıkarırlar

12 Mart'ta gizli örgüt kurdukları gerekçesiyle tutuklandılar 1970'li yıllarda savaşçı bir Vedat Günyol karşısındayız. 1980'li yılların getirdiği siyasal ve toplumsal acılar da yukarda değindiğim sanatçı tavrına itti onu. Umutsuzluk mu?

Milliyet Sanat'ta yayımladığı yazıların genel başlığını değiştirdi: Giderayak'ı yaşarken yaptı. Bu değişiklik geleceğe inancını da gösteriyor

11) Her şey gibi dostluklar da eskiyor ve dayanıksız kalıyor Yoksa dostluklar insanın ortalama hayat süresine göre mi programlanmış? O süreyi aşınca bazı dostlarla da kopuşma kaçınılmaz bir şey mi? Bilmiyorum.

Ama yaş aldıkça, Vedat Günyol'un yüzünden silinen çizgiler de olmuş. Azrat Erhat gibi.

12) Sanırım, bütün Mavi Yolculuklara kitapları ve yazı makinesiyle katıldı. En az mavi yolculukçu...

13) Bir çağrışım daha: Bir Günyol tavrı olmasaydı bir Erdal İnönü tavrı da ortaya çıkmayacaktı belki. Günyol polemikçi, İnönü naif görünüyor Olsun. Bir ilinti var Ecevit de, *Yücel*'de, *Ufuklar*'da Günyol'un bağlı okuru.

14) Günyol'un sağda eşdeğeri yok. Biraz zorlarsak, belki Cemil Meriç.

15) İçindeki aydınlığı karşısındakine yalnız yansıtmakla kalmaz, kendininkinin bir eşini de hemen yaratır onda.

16) Ceyhun Atuf Kansu'dan sonra biz sanatçıların cumhurbaşkanı adayı odur

Hep düşünürüm. Neyi mi? Şu azgelişmiş -isterseniz geri kalmış, gelişmekte olan deyin- ülkemizde, Türkiye'de kimilerinin kültür alanında gerçekleştirdiği mucizelerin dünyada bir benzerinin olup olmadığını... Diyelim, bir insanın hiçbir maddi destek olmadan, yalnızca dostların, edebiyata, sanata gönül verenlerin katkılarıyla tek başına hep kendinden vererek bir kültür-sanat dergisini 24 yıl çıkarması mümkün müdür?

Bir Batılı için "miracle"dır, "impossible"dır bu. Oysa Türkiye'de bir atasözünde de belirtildiği gibi, "Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz." Çünkü işimiz olmazı oldurmaktır bizim. Aydınımızın, yazarımızın, sanatçımızın alınyazısıdır bu. Bir de Eşref'in söylediğince, *"Haps ile neyf ile işkence ile ömrü geçer / İşte Türkiye'de şair olanın hali budur "*

Buyrun, Vedat Günyol anlatıyor; dinleyin.

"Bir sabah saat beşte kapı çalındı, açtım. Nazik bir deniz subayı adımı sordu, arama yapacağız dedi. Ardından bir binbaşı geldi askerlerle. İçeri onlar girdiler Kızkardeşimle kalıyorum. Evde de iki yeğenim var İkisi de kız, biri on yaşında, biri sekiz, uyuyorlar Bir de dayımın kızı çocuğuyla

birlikte konuğumuz. Açıyorlar odaları, soruyorlar bunlar kim diye. Çocuklar uyandı. Hepsinin gözleri faltaşı gibi açılmış. Bütün kitapları taradılar, karıştırdılar Sonra hadi hazırlan, götürüyoruz seni, dediler. Alıp götürdüler emniyete, Sansaryan Hanı'na."

Yalnız Vedat Günyol'u mu? Sabahattin Eyuboğlu'nu. Azra Erhat'ı, Mina Urgan'ı, daha başkalarını da götürmüşlerdir o gün. Gizli örgüt kurmak suçlamasıyla... Nasıl mı? Topluca Mavi Yolculuğa çıkarak, pazartesi günleri Sabahattin Eyuboğlu'nun evinde toplanarak, birbirlerine telefon ettiklerinde ülkelerinin içinde bulunduğu durumdan yakınarak...

Vedat Günyol, 12 Mart 1971'den sonra saçma sapan bir suçlamayla gözaltına alınışını, Maltepe Askeri Cezaevi'nden geçirdiği dört ayı anlatırken, çirkinliklerin yanı sıra güzellikleri de anıyor sürekli. Özellikle son olarak yerleştirildikleri altı kişilik bir koğuşta başka suçlamalarla oraya getirilmiş İlhan Selçuk, Oktay Kurtböke, Nihat Sargın ve Yalkım aldı bir deniz subayıyla birlikte geçirdikleri "nefis" günleri... Dışardaki dostlarının yardım için çırpınışlarını...

Dostlar, dostluklar Vedat Günyol'un yaşamı dostluklarla örülü zaten. Dostları önemli bir yer tutuyor yaşamında. Nitekim 1935'lerde *Yücel* dergisini çıkaran Muhtar Enata'yla tanışması bir bakıma alınyazısını belirliyor onun. İlk çevirileri, ilk yazıları Yücel'de yayımlanıyor Orhan Burian'la tanışıp dostluk kuruyor yine Yücel kanalıyla.

"Orhan Burian Cambridge'ten yazı gönderiyordu. Muhtar'la sürekli mektuplaşıyorlardı. Türkiye'ye dönüşünün haftasında Haluk Şehsuvaroğlu, Yusuf Mardin, Muhtar Enata ve ben İstanbul'da buluştuk onunla. Alman Elçiliği'nin arkasında güzel bir bahçe vardı, orada.

1935-40 yılları Vedat Günyol'un hukukla edebiyat arasında bocaladığı yıllardır. Paris dönüşü Haydarpaşa Lisesi'nde kısa süren bir Fransızca öğretmenliinden sonra Hukuk Fakültesi'ne öğretmen olarak girmiş; Ali Fuat Başgil'in, Ebülula'nın, Crozat'nın yanında çalışmıştır Ama yavaş yavaş edebiyat ağır basmaya başlar Önce Orhan Burian'la *Yücel* dergisinin sorumluluğunu yüklenirler, ardından...

"Cemal Nadir her ay düzenli olarak bir karikatür verirdi *Yücel*'e. Kimi kez de Yücel'in kapağını o yapardı. Bir yakınlık, bir dostluk vardı aramızda. Cemal Nadir'in gönlünde yatan aslan da bir çocuk dergisi çıkarmak. Muhtar Enata benimsedi bunu. *Arkadaş* dergisi böyle çıktı. 1941'de, Cemal Nadir'le birlikte hazırladık. Ali Ulvi de vardı o sırada. Gencecik bir çocuktu, Cemal Nadir'in öğrencisi...

Ancak 17 sayı yayımlanır *Arkadaş*. Vedat Günyol'un askerliği gelip çatmıştır çünkü. Savaş yıllarıdır Üç yıl süren askerlik hukuktan iyice koparır Vedat Günyol'u. Alır edebiyata armağan eder

Yıl 1944'tür Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürü Adnan Ötüken'in zorlamasıyla Ankara Gazi Lisesi Fransızca öğretmenliğinin yanı sıra, Klasik Eserler danışmanı olur Vedat Günyol. Adnan Ötüken, sevdiği ve güvendiği Vedat Günyol'a telif haklarını hesaplama görevini vermiştir

"Ayrıca, klasiklerle uğraşıyorsun, işin bu diyerek Tercüme Bürosu üyeliğine de atadılar beni. Sabahattin Eyuboğlu'yla orada tanıştım. Talim Terbiye Üyesi'ydi aynı zamanda. Bir gün Orhan Veli'yle geldi odama. Orhan Veli bir çevirisinin hesabının eksik yapıldığını söylemiş. "Vedat Bey" dedi kibarca, "bir yanlışlık olmuş galiba, lütfen ilgilenir misiniz?" Hay hay, dedim. Onlar yukarı Sabahattin Bey'in odasına çıktılar Yeniden hesapladım ben de, ilkinden daha düşük bir çeviri ücreti çıktı ortaya. Gittim söyledim. Mahçup oldular biraz. O an Sabahattin Eyuboğlu'nun güvenini kazandığımı anladım.

Başka bir gün de Vedat Günyol'u odasına çağıracaktır Eyuboğlu. Bu kez yanında Tonguç vardır Tonguç'la tanıştırır onu, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde görev alıp alamayacağını sorar

"Elbette dedim, gelirim. Sabahattin Bey'le dostluğum orada pekişti işte. Haftada bir gün gidiyordum ben. Dört saat mi, beş saat mi dersim var; ama ders dışında da öğrencilerle birlikteyiz. Akşam yemekte

ellerinde defter geliyorlar, boyuna soruyorlar, boyuna soruyorlar O vakit çıldırıyorum ben sevinçten. Yirmi otuz yılı aşkın öğretmenliğimde o üç yıl gerçekten öğretmenlik yaptım derim hep."

Ama çok sürmez bu mutluluk. Hasan Âli Yücel'den sonraki Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer önce Tonguç'u görevden alır, ardından Köy Enstitüleri'nin yönetim ve öğretim kadrosunu bütünüyle değiştirir. Hasanoğlan'ın yüksek bölümünü de kapatır sonra.

"Bunun üzerine ben de Gazi Lisesi'ndeki Fransızca öğretmenliğiyle Neşriyat Müdürlüğü'ndeki görevimden istifa ettim. Yarım kalan doktoramı tamamlamak için Paris'e gittim.

Paris'ten hukuk doktoru olarak döner Vedat Günyol, "Devletler Hukukunda Birey"dir doktora konusu. İsstanbul'da avukatlık stajını da yapar Ama hukuka ısınamaz bir türlü. Adnan Adıvar, İslâm Ansiklopedisi'nde çalışmasını isteyince de hemen kabul eder

Adnan Adıvar'la Paris'e ilk gidişinde tanışmıştır Vedat Günyol, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucularındandır Adnan Adıvar Kurucusu olduğu parti kapatılıp (1925) eşi Halide Edip'in tedavisi için İngiltere'de bulunduğu bir sırada İzmir suikastı dolayısıyla gıyaben yargılanınca Türkiye'ye dönmemiş, sonradan aklanmasına karşın Atatürk'ün ölümüne kadar gönüllü sürgünlüğü seçmiştir

"Adnan Bey benim, babamdan başka demeyeyim, babamla birlikte elini saygıyla öptüğüm sayılı insanlardandı. Çok namuslu, tokgözlü, yanlışını kabul edebilen bir insan. Bir gün bana 'Vedat' dedi, 'ben kaybettim. Atatürk'ün hakkı varmış. O becerdi bu işi, yaptı. Laiklikten söz ediyordu. Laikti Adnan Adıvar, hatta biraz da agnostik, bilinemezci.

Aynı yıllarda önce *Ufuklar*, sonra *Yeni Ufuklar* adıyla yeni bir derginin 24 yıllık maratonu başlayacaktır Vedat Günyol için. *Yücel* kapanmıştır Bine yakın abonesi vardır oysa. Orhan Burian'ın önerisiyle...

"Çıkardık *Ufuklar*'ı, 1952'de. Orhan Burian'ı, geçirdiği ikinci ameliyattan sonra kanserden yitirince vasiyetine uyarak dergiyi sürdürdüm.

Evet, sürdürür. Tam 24 yıl. 1959'da ise *Çan Yayınları*'nı kurarlar Sabahattin Eyuboğlu ile. Sonra bir gün tutar *Devrim Yazıları*'nı çevirirler (1964) Babeuf'ten. 1797'de öldürülen bu Fransız düşünürünün yazılarının derlendiği kitaplar toplatılır hemen. Eyuboğlu'yla Günyol da ağır cezaya taşınırlar yıllarca. Dört yılda ancak aklanırlar. Derken, 12 Mart dönemindeki o tutuklanma...

"Sabahattin hapisliği hazmedemedi, kesinlikle. Havalandırmaya bile çıkmaz oldu. Bakmadı kendine; fırıldak yaptı, satranç oynadı, kitap okudu Bir anlamda kendini ölüme bıraktı. Çıktıktan sonra da yazı yazdıramadım.

Ben söyledim söyleyeceğimi, dedi, yazmıyorum. Ancak çeviri yaptırabildim.

Vedat Günyol'un dikili bir tek ağacı yok şu ölümlü dünyada. Ev kirasına bile yetmeyen bir emekli maaşı, o kadar Ama sevgi dolu bir yüreği var. Zengin mi zengin, Yunus'un söylediğince hep dosttan yana yönelen bir gönlü.

CEMAL SÜREYA

(*İkibine Doğru*, Kasım-Aralık 1987)

VEDAT GÜNYOL YA DA İNSAN SICAKLIĞI

Eyuboğlu da Günyol da coşkulu bir imeceye, bir enstitüye çevirmişlerdir yaşamlarını. *Yeni Ufuklar*'ın yönetim yerinde, ortaklaşa çeviri çalışmalarında, evlerinde o hava solunmuştur hep. İnsanca yaşamı gerçekleştirecek bilincin, sevginin, hoşgörünün derin işlenmiş topraklarda gövereceğine inanarak yazıları, çevirileri, etkinlikleriyle bir krizmayı sürdürmüşlerdir

Bulduran, sezdiren, yeni değerlere içinden aydınlanmanın yollarını açan öğretmenlik... Çoklarının adlarını bile anmaktan çekindikleri yıllarda Sabahattin Ali'yi, Nâ-

zım'ı, gerçekçi sanatçıları bilgiyle, bilinçle değerlendiren gözüpek eleştirmenlik... Gene de: "eleştirmen olabilmek için insanın engin bir kültürü, sanat eğitimi olması gerekir Oysa ben kendimi alaydan yetişenler arasında görmekteyim" diyecek denli alçakgönüllü bir tutum... Sessizce, yakınmasızca kullanılan geçim sıkıntılarıyla ansiklopedilere katılan yoğun emek.. Gurup apartmanının nemli, hoş bir köşesinde insan sıcaklığıyla, "güleryüzlü ciddilik"le sürdürülen deneme yazarlığı...

İşte, paylaşmayı en büyük mutluluk sayan, kendini dostluğa, sevgiye adamış, yetmişini geçtiği halde dünyayı boşuna çiğnemeyen Vedat Günyol'un onurlu yaşamı...

MEHMET BAŞARAN

(*Varlık*, Nisan 1988)

VEDAT GÜNYOL'LA HER ZAMAN

Bizde deneme ustası diye saysanız saysanız üç beş ad sayabilirsiniz. Bunların başında da elbet Sabahattin Eyuboğlu ve Vedat Günyol gelirler

Her ikisinin de deneme yazarı olarak üstünlüğü, derin kültür insanları olmakla birlikte son derece alçakgönüllü olmalarıdır. Adam vardır, bilgiler kirli çaputlar gibi sarkar her yerinden, gözlerinden, ceplerinden, dişlerinin arasından... Sabahattin Bey benim hocamdı, Vedat Günyol da her zaman hocamdır, ben ikisini de her zaman birer halk insanı olarak, daha doğrusu insanlardan bir insan olarak gördüm, tanıdım, sevdim. Sabahattin Eyuboğlu'yla bir yakınlığım olmadı. Vedat Ağabey her zaman yanında olmak, görüşlerini almak, bir şeyler sormak öğrenmek istediğim biridir Ben bu yönden çok şanslı oldum ve yıllarca onun kürsüsünde çıraklık yaptım. Meydan Larousse'a girdiğimde beni onun yanına verdiler. Dünyada çok az güzel fırsat geçmiştir elime, fırsatlardan biri de budur Ben bu fırsatı becerebildiğim kadar iyi kullandım. Diyebilirim ki bugün birazcık Fransızca ve iyi kötü bir Türkçe bilgim varsa bunun en az yarısını Vedat Günyol hocama borçluyum. Birlikte arardık, o bana yol gösterirdi, benim uzun uzun düşünüp bazen bulduğum bazen bulamadığım şeyi o çoktan bulmuş olurdu. Dile nasıl bakmak gerektiğini, iki dil arasında nasıl bağlantı kurmak gerektiğini birazcık biliyorsam ondan öğrendim.

Vedat Günyol bana bir okul oldu. Ancak o yalnız benim için değil, binlerce kişi için bir okuldur Hep varolsun, okul her zaman açık kalsın. Küçük ilişkilere girmeyi bilmeyen, onurunu pazarlık konusu yapmayan, başkalarının yıkıntıları üzerinde yükselmek istemeyen, insanları hastalıklı ruhsallığının oyuncağı etmek istemeyen, kargaşadan bir yer kapmaya çalışmayan, her zaman bilginin peşinde olan genç ve yaşlı herkesin ondan öğreneceği çok şey var O çok kulak için bir ağız, çok ağız için bir kaynaktır Onu yalnızca "denemeci" kavramının, "insancı" kavramının altına koyup çıkamazsınız. O bir düşünce ve yaşam ustasıdır Denemeye gelince, deneme bu güzel insan yüreğinin doğal bir ürünüdür ya da ta kendisidir Sesi güzel olanın şarkı söylemesi gibi.

AFŞAR TİMUÇİN

(*Varlık*, Nisan 1988)

BİR ANI

Yıl 1965.. *Yeni Ufuklar*'a katkıda bulunmak istiyorum. Daha doğrusu derginin yazarları arasına girmek... Bir çeviri veriyor Günyol bana. Yapıp götürüyorum. Bir süre sonra görüştüğümüzde özürler dileyerek, nedenler göstererek çeviride bazı düzeltmeler yaptığını söylüyor Kırıldım mı acaba? Tam tersine, seviniyorum. Yapılan düzeltmeleri gözden geçiriyoruz. Hem Fransızca hem Türkçe açısından yararlı benim için. Derken çeviri ücreti ödemesi gerektiğini söylüyor; adet böyleymiş! Oysa ben hiç ücret almadan çeviri yapmaya hazırım *Yeni Ufuklar*'a. İşte o zaman biraz buruluyorum. Vedat Bey beni yanlış anladı, diyorum kendi kendime ve uzun süre ortalarda gözükmemeye karar veriyorum. Fa-

kat çeviri ücretinden kurtuluş yok. Postacı 1965 yılının sonbaharında bir havale makbuzu getiriyor eve. Evet, *Yeni Ufuklar*'dan çevirmenin ev adresine çeviri ücreti postalanmış! Böylece resmi yoldan çeviri ücretimi alıyorum. Bu benim, sanıyorum, bir dergiden aldığım ilk çeviri ücretim. Daha doğrusu bir dergiden aldığım ilk ücret...

Yıl 1976.. *Yeni Ufuklar* "Son Sayı" (Kasım 1976). Şubat 1952'de *Ufuklar* adıyla yayın yaşamımıza giren *Yeni Ufuklar* Kasım 1976'da 275. sayısını yayımlayarak düşün ve edebiyat dünyamızdan çekiliyor Ama Vedat Günyol uğraşını sürdürüyor Deyim yerindeyse didiniyor Hem de edebiyat ermişi niteliğini, görünür görünmez her tür çileye katlanıp, bir kez daha kanıtlayarak... Bu değerlendirmeye her zamanki alçakgönüllülüğüyle karşı çıksa da...

ERAY CANBERK
(*Varlık*, Nisan 1989)

YAZARKEN VE YAŞARKEN

Vedat Günyol'un *"Yine de Yaşarken"*de topladığı yazıların hepsi de yazarlara, bilinçli aydınlara; karmakarışık sorunlara en uygun çözümü getirmek için savaş verenlere tuttuğu ışıklarla ilgilidir Kimi sanatçıların edebiyat ve sanat alanında, düşün alanında yarattıkları ürünler birkaç açıdan ele alınarak değerlendirilmektedir Kimi devlet adamlarının toplum yaşamımızda bıraktıkları izler, ereklerine varabilmek için seçtikleri yöntemler, özveriler içtenlikle anlatılmaktadır. Sözgelimi, uyguladığı eğitim sistemiyle, dünya kültürünün, edebiyatının en yetkin örneklerini geniş kapsamlı bir yayın politikasıyla yaşamımıza sokma cesaretini gösteren ve bu atılımıyla cumhuriyet tarihine damgasını vuran Hasan Âli Yücel'in tutumu sergilenmektedir

*"Yine de Yaşarken"*de korkulara, yalnızlıklara, değer yargılarına, hoşgörüye, emeğe saygıya değinir Vedat Günyol. İmza günlerindeki, panellerdeki coşkuyla, iç ve dış gezilerindeki rastlantıların sevinçleriyle, o gezilerde öğrendikleriyle, kazandıklarıyla mutlu olur Bilimsel konuları kurcalarken bile kuruluktan, can sıkmaktan kaçınır, yumuşak, renkli, çekici sözcükleri bulur, onları kullanır Beğendiği kişileri "O güzel insan / güzellik meleği / güzeller güzeli / güzelim" sözcükleriyle ödüllendirir

*"Yine de Yaşarken"*deki yazılara "günlükler" demiştir Vedat Günyol, ama bilinen günlük türüyle uzaktan yakından ilişkisi yoktur Daha çok gözlemlerle, izlenimlerle, anılarla, çarpıcı ve öğretici düşüncelerle; öğütlerle, eleştirilerle, tepkilerle dokunmuş, bünyelerine denemenin mayası serpiştirilmiş yazılardır

MUZAFFER BUYRUKÇU
(Cumhuriyet Kitap)

GÜNLÜK TADINDA DENEMELER

Eleştiri, deneme türünün ustasıdır Vedat Günyol... Onun yazdıkları, bir dünya görüşüne bağlı, düşünce sağlamlığı taşıyan ürünlerdir Yalnız iyi bir edebiyat eseri değil, çağdaş, insancıl bir Türkiye yaratılmasının da çırpınışlarıdır

Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü de kazanan Vedat Günyol (1911) yeni kitabı *"Yaza Yaza Yaşarken"*de, günlükle denemenin buluştuğu noktadan yola çıkıyor Birinin güncelliğini göz önünde bulunduruyor, diğerinin de günceli aşan zenginliğini, çokboyutluluğunu.

Günlükler'inde kişiler, kavramlar, kitaplar, olaylar üzerine çeşitlemeler yeralıyor Üstünkörü okuduğunuzda, bunlarda günün esintileri var deyip geçebilirsiniz. Oysa Günyol'un yazılarında; güncellik bir bütünün içine oturmuştur Bir dünya görüşü bütünlüğü içinde özgün bir yoruma kavuşmuştur

Cemal Süreya'nın ardından yazdığı *"Ömre Zarar"*da, dostluğun hayatımızdaki önemine değinir·

"Şu kısacık ömrümüzde, (hani şu bir parantez içinde bir ufacık çizgiyle ayrılıp iki kör olası tarihle noktalanan ömrümüzde) gördüğümüz en büyük zarar ne olabilir

yardan, dosttan ayrı düşmekten başka? Bir halk türküsünün bunu, 'yardan ayrılması zarar ömüre' diyerek karşı çıkılmaz bir kesinlikle.

Vedat Günyol, *"Dil Çıkmazı"*nda savsakladığımız bir konuyu yeniden düşünmeye çağırıyor.

Günlük'ün konusu şu: Fransa'da işe başlayan yeni bir genel müdür, kendisine gönderilen raporları geri göndermiş. Nedeni; dillerinin kötü ve özensiz olması.

Vedat Günyol, üstten bakan, fetva veren bir aydın değildir Halkın; köy çocuklarının eğitilmesinden yana, Cumhuriyet kuşağının inançlı bir aydınıdır. Halkı eğitmekle birçok ileriliğin sağlanacağı inancındadır Seçkinler cumhuriyeti yerine, eğitilmiş bir halkın cumhuriyetini yeğler

Aydın sadece eleştiren bir "sınıf" değildir; o, bildiklerini herkese ulaştıran, onları da aydınlatan kişidir Aydınlatmayan bir aydının işlevi yoktur onun için.

Günyol'un kitabında, Köy Enstitüleri ile ilgili yazıları okuyun. *'Okuyun'* sözünü, onun görüşüne tartışmasız bağlanın, inanın anlamında söylemiyorum, ama bu konuda eksiğiniz, bilmedikleriniz varsa, o görüşün felsefesinin bir yanını daha öğrenmek için okuyun diyorum.

Dürüst bir aydının, iyi yazıları. Düşünmeye, kendimizi yeniden değerlendirmeye götüren günlük denemeler

DOĞAN HIZLAN

(Hürriyet)

"YAZA YAZA YAŞARKEN"

Vedat Günyol Yaz Yaza Yaşarken'de topladığı yazılarında da, diğer kitaplarında olduğu gibi bir yazın ve kültür erinin üstlenebileceği tematik sorumluluğu olanca gücüyle sırtlanırken, kimi zaman laikliğe uzanıyor, kimi zaman romantik sosyalizme, kimi zaman genç bir yazara, kimi zaman Paris anılarına, kimi zaman da genç düşlerine. Yine Cemal Süreya kendisi için 1989 cumhurbaşkanı seçimleri öncesi "Biz edebiyatçıların cumhurbaşkanı adayı Ceyhun Atuf Kansu'dan sonra o'dur" demişti. Doğrusunu söylemek gerekirse içinde 37 aydının yakılarak katledildiği bir yangın, bir çağ yangını sonrasında, "Çok şükür, otelin dışındaki vatandaşlarımıza bir şey olmadı" diyebilecek denli gaflet içinde bulunan bir ülkenin başbakanı olduğu, yine aynı ülkenin eski komik cumhurbaşkanının, kendi komik uslamlamasıyla Picasso'yu önemsemediği ya da ne bileyim, İstanbul gibi bir kente belediye başkanı olabilmiş bir başka tuhaf kimsenin, kolu çıktığında hastaneye gidecek yerde ilk iş olarak çıkıkçıya koşmayı seçtiği bir ülkede, daha doğrusu böylesi bir toplu durumda cumhurbaşkanlığını Vedat Günyol'a atfetmek, Vedat Günyol'a büyük haksızlık olur diye düşünüyorum: Her halk kendine uygun yönetimi ve insanlarını seçmez mi? Böylesine bir insancıllık ve birikim, böyle komik ve tuhaf insanların yönetici olarak seçildiği bir ülkede cumhurbaşkanı olarak değil, olduğu gibi kalmalı, diye düşünmemek elde değil. Olduğu gibi kalmalı; çünkü, onurunu koruyabileceği ve aldığı hizayı sürdürebileceği tek kurumdur yazarlık, düşün adamlığı bana göre (bugün Cemal Süreya, Sevda Sözleri'yle 5-6 baskı yapabilerek Türk şiirinde popülerlik tanımını zorlamaktadır. Behçet Necatigil'in bütün şiirleri ise ikinci baskılarını daha yeni yapmaya başladılar Bildiğim kadarıyla Oktay Rifat'ın şiir kitapları da henüz ikinci baskılarındalar Kültürü böylesine acınası bir biçimde bina edilmiş bir ülkede, bir insan, bırakın cumhurbaşkanlığı seçimini, muhtarlık seçimi için dahi uzun uzadıya, enine boyuna oturup düşünmelidir yine bana göre).

Vedat Günyol'un yaşam yolculuğunda uğradığı kimi duraklar, Türkiye kültür tarihiyle kesişmektedir· Türkiye Sartre'ı, Camus'yü (ki, bir dönem ahbaplık etmişlerdir), Pirandello'yu, Campanella'yı, hatta Kafka'yı, Rousseau'yu büyük ölçüde onunla, onun aracılığıyla öğrenir Çoğumuzun zihin yolculuğumuzda uğradığı/uğramak zorunda olduğu zorunlu duraklardan biridir Vedat Günyol. Türkiye'deki aydınların biçimlenişinde büyük yeri vardır Yazın ve kültür tarihimizin olmazsa olmaz ayakların-

dan biridir o. Çıkarın Vedat Günyol'u Türk kültür ve yazın yaşamından; o tarihin üzerinde durduğu masa devrilir birden. Kültüre, yazına ve en önemlisi insana inanmanın ve inandığını paylaşmaya duyulan katıksız inancın tarihidir çünkü Vedat Günyol. Haydi hep birlikte Vedat Günyol'a bir daha, bir kez daha kuşanmaya.

MELİH NASIR

(*Cumhuriyet Kitap*, 20 Ekim 1994)

DÜNDEN BUGÜNE TÜRK EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ

Bu eleştirmenler arasında en uzun soluklu ve etkili olanlardan biridir Vedat Günyol (1912). Türk edebiyatında eleştiri türünün yerleşmesinde önemli yeri olan Günyol, Cumhuriyet'in ilk kuşak eleştirmenlerinin çoğu gibi bir deneme yazarıdır Dönemin Türk aydınında görülen bir duyarlılık, Günyol'un da önemli özelliklerinden birini oluşturur. Cumhuriyet sonrası yıllarda gerçekleştirilen çok yönlü toplumsal reformların etkisini göstermeye başladığı bir dönemin aydınıdır Günyol. Gelişmekte olan bir ülkede, alanında donanımlı olan aydına çok iş düşmektedir Ülkenin kültür alanındaki eksiklerini giderme yolunda yoğun bir çaba gösterir Günyol; Camus'yü, Sartre'ı, Kafka'yı Türk okuruna çevirileriyle tanıtır; Einstein ve Heisenberg gibi fizikçilerin popüler bilim kitaplarını Türkçe'ye çevirir.

Dönemin eleştirmenlerinde görülen denemeye eğilim, onların yalnızca eleştiri yöntemleri konusunda yeterli donanıma sahip olmamalarından kaynaklanmaz. Yazarın okuruna doğrudan ulaştığı edebiyat türüdür deneme. Çevresini çok yönlü eğitme eğilimi, gelişmekte olan ülkenin edebiyat adamını, daha kolay anlaşılan ve daha kolay okunan deneme türüne itmiştir büyük bir olasılıkla. Dönemin isim yapmış eleştirmenlerinin birçoğunda görülen yol gösterici/öğretmen kimliği, Cumhuriyetin ilk kuşak aydınının bir özelliğidir Atalay Yörükoğlu şöyle tanımlar Günyol'un bu yönünü: "Desteklediği, yetiştirdiği, yönlendirdiği öğrencilerin sayısını kendi de bilmez. Kapısı herkese açıktı. Mevlana tekkesi gibi işleyen evinde okumaya ve yazmaya nasıl zaman bulurdu hiç anlayamadım.

Vedat Günyol'un eleştiri anlayışı, üç öğe üzerine kuruludur· İçerik/motif çözümlemesi, toplumcu eğilim ve anlatım tutumunda görülen öznel deneme tonu. Bu üç öğenin bileşkesinde oluşan eleştiri yazıları, Türk edebiyatında günümüzde de görülmekte olup, Türk edebiyat eleştirisi geleneğinin yaygın bir eğilimini oluşturur Günyol'un eleştirilerinde yer alan sistemli motif çözümlemesi, deneme türünün sınırlarını aşan bir nesnellik arayışının sonucudur Sevgi Soysal'ın "Tante Rosa", "Tutkulu Perçem" ve "Yürümek" öykülerinde 'cinsiyet ayrımı' motifinin altını çizer; değerlendirme bölümünde ise, öznel bir anlatımla, coşkulu ve abartılı sözcüklerle yazara hak verir. Yılmaz Güney'in "Boynu Bükük Öldüler"inde 'dostluk' motifini izler, içerik üzerinde yoğunlaşır; yapıtın biçim/yapı özelliklerini ise, "yapısının sağlamlığı, dilinin güzelliği, anlatım gücünün yetkinliği"nin vurgulandığı tek bir tümcede özetler Genelde sistemli bir biçim/yapı incelemesinin yer almadığı; içeriğin, ilerici/toplumcu bir bilincin süzgecinden geçirildiği eleştiri yazılarıdır bunlar

Vedat Günyol'un "değerlendirmelerinde baş öğe saydığı değer, sanatçının dünya görüşüdür, onun anlattıkları karşısında aldığı tavırdır" Doğan Hızlan'ın altını çizdiği bu öğe, Günyol'un toplumcu boyutunun, eleştiri anlayışındaki izdüşümüdür Şükran Kurdakul onun, "psikolojik öğelerin biçimlendirdiği insanlar(ın), toplumsal öğelerin oluşturduğu olaylar karşısında ne durum al(dıklarını)", bulmaya çalıştığını söyler. Gerçekten de Vedat Günyol, roman ve öykülerde psikolojik karakter çözümlemeleri yaparak ve toplumsal boyutun altını çizerek, edebiyatı 'psikolojik gerçekçilik' bağlamında yorumlar çoğu yerde. Özellikle biçimsel/yapılar düzlemde bu edebiyat akımının dışına çıkıldığında ise, Sait Faik ve Reşat Enis'in romanlarının yapısını eleştirdiğinde olduğu gibi, bu metinleri, "birtakım kopuk, yarım şeritlerden meydana gel(diği)" gerekçesiyle "teknik kusurlu" olarak nitelendirir.

Vedat Günyol, Türk edebiyat eleştirisinde en çok kullanılan 'toplumcu eğilimli/izlenimci' diyebileceğimiz bir eleştiri geleneğinin prototipidir İyi bir deneme yazarı olan Günyol, hümanist kişiliği ve toplum olaylarına duyarlı yaklaşımıyla kaleme aldığı 'yol gösterici' içerikteki yazılarını yayımlamayı sürdürmektedir

YILDIZ ECEVİT

(*Varlık*, Mart 1995)

GÜNYOL İÇİN

Gözlerimi açtım...

Sabah..

Yanımdaki ranzanın alt yatağında Sabahattin Eyuboğlu mışıl mışıl uyuyor; tavana yakın tek pencere ağarmış, Cahit Sıtkı Tarancı'yı anımsatıyor·

"Her mihnet kabulüm, yeter ki
Gün eksilmesin penceremden!"

Tutukevi burası...

Güneş doğdu doğacak, kimse uyanmadan kalkayım, işimi göreyim, elimi yüzümü yıkayayım, avluya çıkıp bir soluk alayım, derken kapıyı açınca Günyol'u gördm.

İsa'dan önce iki bin yılına doğru Ege'nin Anadolu yakasında yaşamış bir bilge. Geniş alnı, ak saçlarıyla sessiz, durgun, dengeli. Geceden kalmış mangalın soğumuş külleri altında sıcaklığını koruyan iki köz gibi iki gözü...

Sağ elinde süpürge..

Sol elinde faraş..

Günyol nöbetçi.

Ortalığı süpürüyor, geceden kalma sigara tablalarını temizliyor, ortalığa çekidüzen veriyor, koğuştakiler uyanmadan görevini biterecek..

Vedat Günyol'un bir mapusane seherine çizilen izdüşümü belleğime kazındı. Sokrates miydi? Homeros muydu? Belki de Babeuf'tü ya da Voltaire'di; hayır, Pir Sultan, Karacaoğlan veya Yunus da olabilirdi bir elinde süpürge öteki elinde faraş tutan adam. Bastille zindanı mıydı, Bektaşi tekkesi miydi burası? Bir manastırın avlusu mu? Yoksa bir askeri tutukevi mi?

Doğan Hızlan, Vedat Günyol için yazıyor

"Günyol çoğunlukla belgesiz, dayanaksız yargılardan kaçar, bir eleştirme yazısında, ele aldığı yazarın bütün yanlarını bir çırpıda vermek kolaylığından özellikle sıyrılmak ister; ayrı ayrı yazılarda o sanatçının ayrı ayrı yanlarını ayrıntılarıyla inceleyerek derinleştirmeye çalışır Böylece bir Batılı eleştirmen gibi bir yazarın derinlemesine yalnızca bir özelliğini tanıtır yazısında. Eleştirmesinde baş öğe, eleştirdiği sanatçının dünya görüşüdür, sanatçının yazdığı konu karşısında aldığı tavırdır" (Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Şükran Kurdakul)

Kimi zaman bütünü veren bir ayrıntıyı sergilemek, bütünü anlatmanın en kısa yoludur

12 Mart'ın sıkıyönetim hapishanesinde, devrimci gençlerin koğuşunda nöbet tutan ve bir elinde süpürge, bir elinde faraş köşeyi bucağı temizlemeyi doğal sayan Vedat Günyol'un "dünya görüşü" ve "yazar kimliği" belli değil mi? Çağlar boyunca dalga dalga kendini tazeleyen "hümanizma"yı tüm yaşamında toplumun benliğine ve insanın kimliğine işlemeye çalışan Vedat Günyol, 12 Mart ara rejiminde "gizli komünist örgüt kurmak"tan yargılanırken gık demedi.

Kimliğindeki bilgeliği bütünüyle yansıtan önemli bir ayrıntıdır bu.

Günyol, Balkan Harbi'nde gözlerini dünyaya açmış, bebekliğini Birinci Dünya Savaşı başlarken aşmış, çocukluğunu Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecinde yaşamış. Cumhuriyet döneminde lisede, üniversitede, sonra Fransa'da öğretim görmüş, eğitim, sanat, öğretmenlik, çeviri ve edebiyat dünyasında 20'nci yüzyılı baştan sona katetmiş...

Hepimizin Vedat Günyol'a borcu var; çünkü sanat ve kültür dünyamıza çok şey verdi.

Peki, biz ona ne verdik?

Ne zaman bir yazarın ya da şairin kişiliğine ilişkin bir yazı yazsam bilmem ki neden Celal Sılay'ın bir şiiri aklıma geliyor·

"Ve duydu bir açın yemek ihtiyacını
Buğday tarlasındaki başak
Utandı büyümesindeki şehvetten
Kurudu, gitti"

Bu tarlayı elbirliğiyle sulamak gerekmiyor mu?

İLHAN SELÇUK
(Cumhuriyet)

İNSANCI BİR DÜŞÜNCE ADAMI: VEDAT GÜNYOL

Vedat Günyol deneme ve eleştirileriyle olduğu kadar çevirileriyle de yarım yüzyıldır kültürümüze önemli katkıda bulundu. Bütün yapıtlarında akılcılık, laiklik, toplumculuk gibi temel değerlerle karşılaşırız. İnsana değer verir, insan sevgisiyle dopdoludur Bu nitelikleriyle tam bir aydınlanmacı, bir insancıdır

Yeni Ufuklar

25 yıl yaşattığı *"Yeni Ufuklar"* dergisi, çağdaş kültürün ve toplumcu düşüncenin güçlü bir odağı olmuştu. Yazar ve yayıncı olarak Günyol'un birkaç kuşak üzerinde kolay ödenemeyecek hakkı vardır

Yeni Ufuklar toplumsal, siyasal görüşlerin bugünkü kadar kolay değiştirilmediği bir dönemde alçakgönüllü ancak etkili bir düşünce çevresi oluşturmuştu. Toplumcu ve halkçıydı. Batı uygarlığını, temelleriyle birlikte kavramayı öngörüyordu. Anadolucuydu. Yaşadığımız topraklar üzerinde başvermiş uygarlıklara tümüyle sahip çıkıyordu. Bağnazlıklara karşıydı. Yeni Türk insanını oluşturacak bilim, düşünce, sanat koşullarını yaratmaya çalışıyordu. Çevirileri, yazıları, soruşturmalarıyla sanatı, tarihi derinden kavrama, günlük yaşama yön kazandırma uğraşındaydı. Bütün bu yayınlar adım adım bilim felsefesi, tarih felsefesi, sanat felsefesi kuruyordu. Etkinliğin temelinde Vedat Günyol'un çabası, titizliği, sabrı yatıyordu. Dergisinin amacını, niteliklerini kendisi şöyle özetlemiştir·

"Yeni Ufuklar, sağ sol, her çeşit bağnazlığı cephe alan bir dergiydi. (...) Bir insan sıcaklığıydı onun aşılamak istediği. Sol olmasına sol, ama sol bağnazlığına karşı bir dergi niteliğini korudu, sanıyorum. (...) Özgür düşünceye, hoşgörüye insancılığa olan bağlılığı ile, kırıcı yıkıcı, devrimci çevrecelerce Yeni Ufuklar sola gönül vermiş bir dergiydi aslında, ama ılımlıydı, sağduyu yönünde, demokratik bir çizgi üzerinde yürüyordu (...) bağnazlığa, faşizme, sömürüye karşıydı ve bu yolda sürdürdü savaşını.

Hümanizma

Günyol bir hümanizmacıdır, insancıdır İnsanı *"her şeyin ölçüsü"* olarak görür; *"insanın kafa gücüne, dünyayı anlama, dolayısıyla değiştirme gücüne"* inanır. İnsancılığın *"hak, hukuk, özgürlük, bilgi, hele hele hoşgörüyü"* içerdiği yolundaki yorumlar üzerinde durur Şu gerekliğe vargücüyle dikkat çeker· *"Gelmiş geçmiş uygarlıkların kültür birikimiyle yüklü yapıtlarından geçen, Yunanı, Latini, Göktürkü, Hititi, Selçuklusu, Osmanlısı, Arabı, Acemi ile birlikte Cumhuriyet öncesi ve sonrasıyla benimsenen insanı ve insansal değerleri ön plana alacak olan bir hümanizma kültürü ve eğitimi gerek Türkiyemiz'e bugün."*

Bu öğretinin kendi kültür geleneğimizdeki temelleri üzerinde durur: *"Bizde hümanist görüşün ta Yunus'lara, Mevlana'lara, Pir Sultan'lara uzanan bir geçmişi var Tanrı sevgisini insanda somutlaştıran Mevlana; din, ırk, soy sop ayrımı yapmadan herkese gönlünü kucağını açan Yunus Emre hümanizmanın pirleridir bence. Hele bektaşilik, 'Dünyamız tanrısal değildir ' diyen Lucretius'un bir çeşit çömezi sayılabilecek olan Bektaşilik, dogma'lar karşısındaki babacan, eleştirel tutumuyla hümanizmanın ta kendisi sayılabilir."* Öte yandan kaynağını uygarlık tarihinden alan hümanizmayı geleceğin düşüncesiyle birleştirir *"Sosyalist gerçekçilik, insan gerçeğini dile getirdiğine göre, insana ve insancılığa bir çağrı olan hümanizmadan geçmeden, onun sıcaklığında erimeden, dişe dokunur, yüreğe kafaya seslenir bir eser, bir yapıt çıkarılabilir mi ortaya? Ben, çıkaramaz diyorum."*

Evrenselden Yerele

Batı insancılığını yeni bir ufuk olarak öngören Günyol'un sentezinde bu kaynak, Türkiye'nin kendi gerçeklerinden beslenir *"Bugünkü Türk edebiyatı, bir yandan Türk halkına, Türk kaynaklarına, bir yandan da Batı hümanizmasına dayanıyor bence. (...) Türk edebiyatı kafa bakımından Batı'ya, duygu ve folklor bakımından Türkiye'ye bağlı. (...) Batı derken, elbette, bugün hepimizin Allah belasını versin dediğimiz emperyalist Batı'yı değil, hümanist Batı'yı anlıyorum.*

Batı ile Doğu, eski ile yeni, yerel ile evrensel arasında *"sistemli bir düşünce"*nin beslediği kesin seçmeler arar *"Bence, bugüne kadar, bir ulus olarak, Avrupa'nın ileri uygarlığına bir türlü erişemememizin nedenlerinden, hem de en önemli nedenlerinden biri, Türkiye'mizin kaderini ellerinde tutan politikacılarla, düşüncesine yön veren aydınların Batı ile Doğu arasında kesin bir seçim yapamadan bocalayıp durmaları, sistemli bir düşünce yöntemine varamamalarıydı.*

İmece

Vedat Günyol'un belirgin bir yanı, vefalı bir dost olmasıdır Orhan Burian, Adnan Adıvar ve eşi Halide Edip, Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat yakın dostlarından birkaçıdır Her biriyle birbirinden güzel çalışmalar gerçekleştirmiştir. Onlarla imece içinde ürün verirken alabildiğine alçakgönüllüdür, dostlarının gölgesinde kalmaktan yüksünmez. Onlar üzerine konuşurken dostluklarından ve düşünce ilkelerinden ödün vermez.

Eleştiri

Vedat Günyol, *"Bence, hiçbir eleştiri kesin olamaz, hele bilimsel kesinlikte hiç"* dese de edebiyat yapıtlarını değerlendirirken dayandığı kesin ilkeler vardır Bu ilkeler gerçekçilik ve toplumculuk odaklarında kümelenir. Hüseyin Rahmi, Sabahattin Ali, Orhan Kemal gibi yazarlar için değerlendirmeleri, eleştiride gözettiği kimi ilkeleri sergiler

"Hüseyin Rahmi sanatı öğretici bir amacın aracı olarak görür. (...) Coşkusu kadar sanatını da halka açan Hüseyin Rahmi, özentili, 'ağdalı' üslupçuluğun karşısına. kendine özgü, açık bir üslubun yalnızlığıyla çıktı. (...) Ona göre, sanat, varlığının nedenini, belli bir amaca hizmette bulur Bu amaç, insanlığın uyanması, ilerlemesidir. (...) Gerçeği değersiz ve önemsiz durumundan kurtarmak ve işe yarıyacak biçimde harekete getirmek... İşte sanatçıya düşen ciddi görev. Hüseyin Rahmi bu göreve, olayların, özellikle gülünç yanlarını yansıtan gerçekçi bir yolla girdi."

"Sabahattin Ali, gerçekçi bir yazardı. Gerçekçiliğinin kaynağı nereden geliyordu? Yaşamın özünden, kaytarmacılıktan uzak, doğruya doğru, yanlışa yanlış demekten."

"Orhan Kemal bize üç şey getirdi: Kinsiz, herkese açık, cömert yüreğinden insan sıcaklığı; hayat serüveninden, sonra da kafasının ışığından bilinç; insana olan sonsuz güveninden de umut."

Ancak Sabahattin Ali gerçekçiliğinin yanında, gençlik yıllarında yüreğini bir sevginin daha doldurduğunu anlatır. Bu sevgi onun sanat anlayışında toplumcu düşünceyle bütünleşen insancı yönün yansımasıdır· *"Yürek kuşumun bir kanadı Sait Faik'te, bir kanadı Sabahattin Ali'de çırpınıp duruyordu. Birini ötekine üstün tutamıyordum. İkisi de içime işliyordu aynı coşkuyla. (...) Dünyamıza dünya katan; o güne kadar yazın hayatında yeri olmayan, dostlukları, aşkları, küçük serüvenleriyle, yanımızda yöremizde yaşayan, ama dikkatimizi çekmeyen insanları sokuyordu yüreğimizin içine; öbürü de, Anadolu insanını, acısı sızısı, ezilmişliği horlanmışlığı içinde, kafamıza vura vura, yüreğimizi deşe deşe, getiriyordu karşımıza."*

Sert Yargılar

Dünya görüşüne ve eleştiride gözettiği ilkelere bağlı olarak sırası gelince sert yazılar, yergiler çıkmıştır kaleminden:

"Matmazel Noralya'nın Koltuğu (Peyami Safa'nın romanı), Savaş *sonunda birçok memleketlerde başgösteren mistik, akıl*

düşmanı bir akımın kulluğunu yapıyor. Hurafe saltanatı kurmak isteyen bu eserden çıkan ahlâk dersi de türbe edebiyatına uygun sadaka ahlâkıdır "

'Bozkırdaki Çekirdek' (Kemal Tahir'in yapıtı), *[...] Köy Enstitülerini maskara etmek için yazılmış bir roman niteliğini taşımaktadır (...) Bu savları ortaya atmak için 'yeni gerçekçilik' adına bile olsa, olayları böylesine ters yönden değerlendirmek ve mantığı zorlamak insanı şaşırtıyor doğrusu. (...) Sağcılar daha baştan beri Enstitüleri birer Komünist yatağı diye suçlayıp kapanmalarına sevinirken, Kemal Tahir de birer Nazi yuvası diyerek, aynı sevince katılıyor (...) Köy Enstitülerinin gelişimini yakından izlemek fırsatını bulmuş ve bay* (Tahir) *Alangu'nun etkisinde kalmamış olsaydı, Köy Enstitülerinin parsasını yine köy çocuklarının topladığını görür ve bu güzelim kurumlara yabancılaşan biri varsa, onun da bay Alangu gibi. bir yılı aşkın bir süre çalıştığı bir Enstitüden, bir sabah herkes uykudayken, tasını tarağını toplayıp uzaklaşmak zorunda kalan ve bu yüzden Köy Enstitülerinin amansız düşmanı kesilen bir kimse olduğunu anlardı Kemal Tahir*

Haksızlıkları Düzeltmek

Uzun yazı hayatı kimi konuları yeniden işleme, yargılarını gözden geçirme, varsa haksızlıklarını düzeltme olanağı kazandırmıştır Vedat Günyol'a. Örneğin *'Abdülhak Şinasi Hisar ya da Manevi Romatizma'* başlıklı yazısından 25 yıl sonra konuyla ilgili değerlendirmesi şöyle olmuştur: *"Abdülhak Şinasi Hisar bir romancı olarak değerini yadsıyamayacağım bir insandır. 'Fahim Bey ve Biz', derinliği olan, yazın yaşamımıza kazandırılmış bir romandır. Ben, Bay Hisar'ı romancılığı yönünden değil, 'Boğaziçi Yalıları' adlı yapıtını ele alarak eleştirdim, doğrusunu isterseniz biraz öfkeyle. (...) Bay Hisar, İstanbul'dan başlayarak, bütün Anadolu'nun yoksul, namuslu insanlarına kapalı, vur patlasın çal oynasın, ekmek elden su gölden bir dünya cenneti, Boğaziçi cennetinin, utanılası bir azınlık yaşamının sözcülüğünü, gönüldeşliğini yapıyordu. İşte böyle bir dünyada 'düşün gerçek sayıldığı' bir dünyada Bay Hisar, 'sandalda akşamın şiirini geniş ve vahim dram halinde' duyarken (kendi deyimiyle) 'manevi bir romatizmanın büyük sızıları' içine düşmüş ve ömrü boyunca o sızılardan bir daha yakasını kurtaramamıştı.*

Bay Hisar'ın dünya görüşü üstüne, o insanlara yukarıdan bakan, kendine dönük dünya görüşü üstüne bir yazı yazmak istesem, yukarıda adı geçen yazımı olduğu gibi yinelerim."

Haldun Taner'in *"Şişhaneye Yağmur Yağıyordu"* kitabı için Günyol'un yazdığı eleştiri *"Yağmur Altında Yeni Bir Şey Yok"* başlığını taşır 34 yıl sonra bu yazısının *"Taner'in dünya görüşünü ele alan, biraz ölçüsüz, hattâ insafsız bir eleştiri"* olduğunu açıklamaktan kaçınmayacaktır.

Yeniliklere Açık

Edebiyat yapıtlarını incelerken yeniliklere açıktır Vüsat Bener, Nezihe Neriç, Onat Kutlar, Sevgi Soysal vd. gibi pek çok öncü yazarın daha ilk yapıtlarında edebiyatımıza katkılarını ilk farkedenler arasında yer almıştır Örneğin Onat Kutlar'la ilgili olarak *"Şiirli Büyülü"* başlıklı yazısında şu noktalara dikkatimizi çeker: *"Yersiz ayrıntılardan, sözlerden öte, derinlemesine bir anlatım gücüne varmış. Hem de renkli, şiirli bir anlatım gücüne. (...) Başarısı, bu (psikolojik) oluşmaları verişindeki ustalık kadar, bunların ardında, adını bile etmeden bize, çağımıza özgü bunalımları, ahlâk buhranlarını, kişiyi onurundan eden, küçülten yoksullukları, açlıkları duyurabilmesindeki yetidir "*

Çeviri

Vedat Günyol'un, çevirileriyle de kültürümüze büyük katkısı vardır Bu alandaki çalışmalarından şöyle söz eder:

"Çeviri bana, ta başından beri, ana dilimle yakından ilgilenme olanağı sağladı. Bir düşünceyi, bir duyguyu Türkçeye aktarırken Türkçeyi zorlaya zorlaya, evire çevire, sonunda bir gerçekle, dil gerçeğiyle karşı karşıya geldim. (...) Çeviri bende bir saplantı olmaya yüz tuttu. Yabancı dilde bir kitap mı okuyorum, her tümce üzerinde

durup, bunu Türkçe nasıl söylerim derdine düştüğüm çok olmuştur Türkçeye çevrilmiş kitapları okurken de, bana karanlık gelen tümcelerin asıllarını kafamda kurmaya çalışırım.

Günyol'un kendi yönettiği Çan Yayınları arasında, Sabahattin Eyuboğlu ile gerçekleştirdiği çeviri imecesinin verimli ürünleri yer aldı. Platon, Thomas Moore, Campanella, Rousseau, Sartre, Camus, Russell, Einstein gibi imzaların düşüncelerini Türkçeye aktaran bu yapıtlar, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yarım bırakılan çeviri hareketinin yerini tutmuştur.

Kendi kalemiyle dilimize kazandırdığı ya da yayıncılığını yapmış olduğu çevirilerin ortak özelliklerini, savundukları görüşü şöyle belirleyecektir· *"Bunlar, bağnaz düşüncelerden arınma, özgür düşünceye en büyük değeri verme, insancılık diye adlandırabileceğimiz hümanizma ruhu ve düşüncesidir; sola, yani köylüsü, işçisi, çalışan adamlarıyla bütün bir ezilmiş, hakları yenmişlerden yana, güzel bir dünya özlemine açık bir hümanizma.*

Vedat Günyol, kendi çeviri serüvenini anlatırken, *"Bu konuda ne denli başarılı olduğuma karar vermek okuyuculara düşer"* demişti. Onun bir okuru olarak ben de kendi kararımı şuracıkta söylemiş olayım:

Ellerinize sağlık Vedat Bey!

Çevirileriniz bize insanlığın ortak kültürünü daha yakından tanıttı. Toplumsal düşüncenin düğümlerini önümüzde bir bir çözdü. Sağlıklı düşünmeyi, kendi köklerimizi daha derinden kavramayı öğretti. Aklın ışığında çağdaş dünyayı ve çağdaş insanı sorgulayan denemeleriniz bize bir yandan da anadilimizin tadını duyurdu. Yanlışa, yalana, bağnazlığa, haksızlığa karşı çıktınız. Hatır gönül dinlemeyen eleştirileriniz gerçeği örten perdeleri kaldırdı, bizi yepyeni tatlara, yeni duyarlıklara ulaştırdı.

Var olun!

KONUR ERTOP

(Çınar Yayınları Onur Ödülü'nün Vedat Günyol'a verilmesi dolayısıyla Kasım 1995'te TÜYAP'ta yaptığı konuşma)

DİL KAYGISI, DÜŞÜNCE KAYGISI

Cumhuriyet döneminde oluşmuş kültür etkinliklerine bakılacak olursa; Vedat Günyol'un, tıpkı pek çok açıdan kendisiyle ortaklıklar taşıyan Sabahattin Eyuboğlu, Cevat Şakir ve Azra Erhat gibi, 1940'lardan başlayarak, önemi ve işlevi henüz yeterince değerlendirmemiş bir toplu üretimin dörtyol ağızlarından birinde durduğu görülür. Sanırım, pek çok kişinin işini kolaylaştırdığı için, biraz kabataslak bir biçimde, enine boyuna üzerinde durulmaksızın, "hümanist" olarak adlandırılan bu "dünyaya bakma" biçimi içinde Vedat Günyol'un yeri, aslında, sözgelimi Cevat Şakir'e göre hayli farklı bir anlam taşır Kuşkusuz Günyol'da da, Eski Yunan'ın düşünsel serüveni ve kültür ortamı kalıcı izler bırakmıştır. Ama Günyol'un kendini belli bir dönemle sınırlamadığını, Batı'ya yönelik dondurulmuş bir izlenceye bel vermediğini hemen söylemek gerek. Yeniden doğuş öncesi ve sonrası filizlenen "hümanist" düşünceyle (sözgelimi Erasmus ya da Campanella) olduğu kadar, merkezine Fransız devrimini alan Yakın-Çağ düşüncesiyle de doğrudan söyleşiye girecektir: Rousseau, Diderot, Saint-Just... Günyol'un ilgi alanına giren düşüncelerden yalnızca birkaçıdır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına da kayıtsız kalmayacaktır· Kendi deyimiyle, bir dönem herkesin tükaka saydığı Kafka'dan tutun da Camus'ye, Valéry'ye, Sartre'a dek uzanan bu geniş perspektif marksizmle de, hümanist çizgiyi sürdürdüğü yerlerde bağlantıları korumuştur gerçekten de.

ENİS BATUR

VEDAT GÜNYOL'UN AYDINLIK UFUKLARI...

Aramızda yaşamakta olan kimi insanların büyüklükleri sanki güneşe bakmak gibidir; alçakgönüllü kişilikleri, eserlerinin saçtığı parlak ışığın arkasında gizli kalır Bakışlarımızı ne zaman onların yönüne çevirirsek, ancak bu ışığın sonsuz nimetlerinden

yararlanabiliriz. Işığın asıl kaynağı ise hep o kendine özgü, belki bir tür koza yerine geçen kuytularda, dünyanın alışılagelmiş gürültülerinin uzağındadır

Tıpkı nasıl nitelendirmem gerektiğine yıllardır karar veremediğim, herhalde onun için hiçbir nitelemeyi yeterli bulmadığım Vedat Günyol gibi...

Edebiyatımızın büyük deneme, eleştiri, inceleme ve çeviri ustası Vedat Günyol için belki de en doğru saptama, onu "ışığı getirenlerden biri" saymak olabilir Seksen yılı aşan ömrünü yalnız "resmi" görev niteliğindeki öğretmenliğiyle değil, fakat bugün raflar dolduran türlü yazılarıyla, çevirileriyle ve nihayet onyıllar boyunca çıkarttığı o unutulmaz *"Yeni Ufuklar"* dergisiyle, kısacası düşünülebilecek her çabasıyla aydınlık insanlar yetiştirme hedefine adanmış bir usta için sıradan sözcüklerin kalıpları aracılığıyla bir nitelendirme bulabilmek, gerçekten de kolay değildir

Vedat Günyol, tıpkı *Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyuboğlu* ve *Azra Erhat* gibi *Atatürk*'ün açmış olduğu ışıklı yolda Türkiye'ye özgü, Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından Türkiye'nin çok gereksindiği bir hümanizmi yaratmış olanlar arasındadır Artık okullarımızda ve üniversitelerimizde nice zamanlardır sözü edilmeyen, *"yeni Batılı"* kimi aydınlarımızca da beğenilmemesi yeğlenen bu hümanizm, Batı'da bir zamanlar Rönesans'ın yarattığı *"yeni insan"* tanımı doğrultusunda bilgiyi, bilimi ve sanatları yaşam için temel edinmiş bir dünya görüşüdür Bu görüşün, başını *Erasmus*'un çektiği Batı hümanizmine üstün olan yanı ise insanı bir kavram olarak değil, fakat *Goethe*'nin deyişiyle ancak *"sevgi ikliminde yaşayabilen bir canlı"* olarak ele almasıdır Bu hümanizmin çerçevesinde *Homeros*'un destanlarıyla *Yunus*'un seslenişleri, *Montaigne*'in kendinden yola çıkıp bütün insanlığa yönelişiyle *Pir Sultan Abdal*'ın toprağın bereketiyle beslenen bilgeliği, *Mevlana*'nın umut dergâhına sevgi dolu çağrılarıyla *Shakespeare*'in kahramanlarının insanca çıkmazları, bütün insanlığın beslediği bir ezgi içerisinde kaynaşıp bütünleşir Böylesine zengin kaynaklardan beslenmiş bir ezgi ise hiç ayrım yapmaksızın bütün insanlığın hizmetine sunulmuş, tükenmek bilmez bir pınar gibidir, o pınarın başına giden kim olursa olsun, susuzluğunu dindirememesi düşünülemez...

Biraz yukarda adlarını saydığım arkadaşları gibi Vedat Günyol'un da böyle bir hümanizmi nasıl oluşturduğunu iyi anlayabilmek için neler üzerine yazdığına, kimlerden çeviri yapmış olduğuna bakmak gerekir Örneğin *Orhan Burlan*'ın ölümünden sonra uzun yıllar yorulmak bilmeksizin çıkarttığı *"Yeni Ufuklar"* dergisi, kısaca tanımlamak gerekirse Doğu ve Batı düşüncesinin, özetle bütün bir düşünce serüveninin ve o serüvenin her toplumdan gelme yaratıcılarının cennetidir. Bu derginin günümüzde artık yalnızca meraklıların kitaplıklarında ve sahaf raflarında kalmış olan sayıları, tıpkı bir zamanların *"Tercüme Mecmuası"* ve *Memet Fuat*'ın *"Yeni Dergisi"*si gibi, başlı başına bir okuldur

Kaleme aldığı denemelerde Vedat Günyol, içinde yaşadığı toplumu dünü, bugünü ve yarınıyla sürekli sorgulayan, ama bu sorgulama sırasında o toplumun insanlarına hep sevgiyle, alçakgönüllülükle, hoşgörüyle yaklaşan, daha çok o insandan bugüne kadar esirgenmiş olanların hesabını çıkartma peşinde bir aydın kimliğiyle belirginleşir Bu kimlik, bireyi devlete kul etmeye hep karşı çıkan, tersine, devletin ancak insanlar için var olabileceğini savunan o ışıklı çizgisinden ödün vermeye hiç yanaşmamış bir kimliktir

Çevirilerinde ise Vedat Günyol, yine aynı yolun yolcusudur Dil düzleminde elçiliklerini üstlendikleri, hep dünyanın özgürlüğü ve sevgiyi insanoğlunun temel erdemleri bilmiş büyükleridir Nicelik ve nitelik olarak bir insan ömrüne -hele bu ülkenin koşullarında!- sığması çok zor olan bu dev çeviri çabasını Günyol, kimi zaman yalnız başına, kimi zaman da Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat ve *Mina Urgan* gibi düşünce arkadaşlarıyla bir imece içerisinde gerçekleştirmiştir

Ülkesinin yönetimleri, Vedat Günyol'un

bu ışık taşıma çabalarına onu Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat ile birlikte hapse atarak karşılık verdi. Parasal bakımdan ise Günyol, hangi yazgının taşıyıcısı olduğunu 1952 yılında kaleme aldığı *"Bir Hırka, Bir Lokma"* adlı denemesinde şöyle anlatır: *Gerçekten özgür olmanın temel koşulu şu: Lokma, hırka tasasından uzak kalabilmek... Tabii, hırka var, hırkacık var Lokmanın büyüğü var, küçüğü var. Sorun, lokmanın da, hırkanın da özgürlükle bağdaşanını seçebilmekte. Lokmanın büyüğünü mü seçtin, özgürlük kuşu çoktan uçup gitmiştir Boğazını daralt, özgürlüğün tahtına çık otur Gerçek ardında koşanın kemeri sıkı olmak gerek...*

Vedat Günyol, özgürlük için, insan için hâlâ çalışıyor. Ve ben, her çalışma gecemin sabahın kapısını çalan saatlerinde, yaşadığım zamanı onun gibi bir sevgi insanıyla paylaşabilmenin doyumsuz mutluluğunu hissediyorum...

AHMET CEMAL

(*Cumhuriyet*, 16 Kasım 1995)

ÖĞRETMENİM GÜNYOL

Eskişehir Atatürkçü Düşünce Derneği'yle Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi ortaklaşa bir Vedat Günyol günü düzenlediler Cumartesi gerçekleşecekti. İstanbul'da bulunmam gerektiğinden bu güzel çağrıya katılamadım.

Birkaç satır bir şeyler çiziktirdim, okunur umuduyla:

"Böylesi bir günde Vedat Günyol severlerin yanında bulunamadığım için çok üzgünüm.

"Üzüntümü, bir ölçüde azaltan, Günyol'un eseriyle bir otuz yıldır birlikte yaşıyor olmamdır

"Önce Dile Gelseler, edebiyatımızda yaratıcı eleştiriye bu yetkin örnek, hocamızdan okuduğum ilk kitaptır 1940 sonrası kaleme getirdiklerini imbikten geçire geçire, ancak bir yirmi beş yıl sonra kitapta derleyen Günyol, çok iyi hatırlıyorum, o değerli kitabı Dile Gelseler için bile endişeliydi. Adeta yayınlanmaya değmez buluyordu.

"Oysa bu önemli eserde Yakup Kadri, Hüseyin Rahmi, Sait Faik üzerine yazılar eşsiz niteliktedir.

"Sonra hocamız yine gönülsüz tutumla Yeni Türkiye Ardında'yı yayınladı: Cumhuriyet döneminin siyaset, düşünce, kültür hayatını odak alan bir öbek deneme.

"Vedat Bey o zamanlar Fransızca öğretmenimdi. Her hafta üç gün dersimize giren bu aydın, iyicil, duyarlı insanın aynı zamanda soylu bir yazar olması beni çok heyecanlandırıyor, ben de kendi kendime, günün birinde yazar olma düşleri kuruyordum.

"Yazarlık konusundaki düşlerim bir ölçüde gerçekleşti. Ama hocam Vedat Günyol ölçüsünde dürüst, iyiliksever, aydın, ölçülü, zarif ve ülkü dolu olmayı ne yazık ki bugüne kadar üstlenemedim. Hocamın eserini dikkatle okuyorum, ondan öğrenilecek şeylerin bitmeyeceğini usul usul kavramaktayım. Bu eserin aralıksız okunmasını salık veririm.

"Sevgili hocamın ellerinden öperken, şu çiziktirmelerimi dinleyen herkese saygılarımı sunuyorum.

Bunları yazıp bitirince geçen zamanın başka anıları sökün etti.

Sözgelimi Mühürdar'da bir gece. Liseyi yeni bitmiştik. Hocamıza tutkun yedi sekiz genç, Mühürdar'da bir kır gazinosunda onun söyleşisini dinliyorduk. Akşamdı. O günlerin dingin Mühürdarı'nda güneş batmış, hava esmerleşmiş, derken gazinonun renkli ampulleri yanmıştı. Üstelik votkalı bira içmiştik...

Hayata hazırlanıyorduk, hepimizin hayalleri, özlemleri, umutları vardı. Günyol'a gelince, hocamız, bu hayaller-özlemler-umutlar yumağına uygar bir dünya için ülküler armağan etmişti. Kişisel isteklerimizi, aydınlık ve duyarlı sözleriyle daha başka, topluma yararlı bir düzleme çekiyor, bizden umduklarını dile getiriyordu.

O akşamı, o geceyi unutamam.

Hocamızın sözlerini elbette sözcüğü sözcüğüne hatırlayamıyorum. Ama bir an-

lam birikimi kalmış belleğimde: *"Dünyada tek kişilik mutluluk olamaz."* Böyle bir şey.

Her birimiz tek kişilik mutluluklarımız için düşler kurarken Vedat Günyol sanki tersini söylüyordu. İnsanların birlik içinde mutlu olabilmelerinin yordamına çekip götürüyordu bizi.

Mühürdar'daki son kır gazinosunda yaz gecesini bir arada geçirmiş bizler, çok yıllar ortasında savrulup gittik. Arkadaşlarımın neredeyse hepsini kaybettim: Neredeler, ne yapıyorlar, bilmiyorum. Kimileyin dolaylı bir haber, kimileyin sağda solda gelgeç bir rastlayış.

Kaçımız tek kişilik mutluluklarımız konusunda direttik? Kendi adama, yaşım kırka varıncaya kadar direttiğimi itiraf edebilirim. Gerçi benimkiler yalın, çocuksu isteklerdi ama, yine de kişisel hırslarla örülüydü: Yazarlıkta başarı, beğenilmek, okunmak isteği.

Sonra hepsinden bıktım. Böylesi masum isteklerin bile git git anlamsızlaştığını nihayet ayırt edebildim.

Geçen zamanda hocamızla dostluğumuz hep sürdü. Hırslarımız bizi yaşlandırdıkça onun hep genceldiğini gördüm. 1968 Haziranı'ndaki geceden bugüne yaklaşık otuz yıl: Kimbilir kaç genç insana Vedat Günyol tek kişilik mutluluğun olamayacağını anlattı durdu.

Dediğim gibi, kır gazinosunun yeşil, kırmızı, sarı ve mavi renkli ampulleri birdenbire yanmıştı, yaz gecesinde, yedi sekiz arkadaş, hocamızla bir arada mutluyduk. Mutluluğu, hayatımın sayısız kırıklığı arasından hâlâ sürüyor o gecenin. Masadan kalkmış, toprak yolda yürümüştük, iki yanımızda taflanlar Mutluluk orada saklıydı.

Kimler yanıldı?

SELİM İLERİ

(*Cumhuriyet*, 12 Mart 1996)

AYDINLANMANIN IŞIĞINDA VEDAT GÜNYOL

Vedat Günyol'u 'İnsan kavşağı'nda buluşturanın ne olduğunu düşündüğümüzde, aydınlanmanın hümanist düşüncenin tözlerini buluruz. Bu da, bizi, Cumhuriyet Türkiyesi'nin aydınlanma hareketi serüveninin tanıklığına götürür

Yazın, düşün ve eylem insanı olan Günyol, bu serüvenin yorulmaz bir eridir, her şeyden önce. Onu gönül insanı kılan, ülke ve insan gereğini tanıyıp sevme, sevdirme bilincine erdiren; yazın ve kültür insanı olarak engin bir düşün birikimine ulaştıran yanları gösterebilmek için bu tarihe göz atmak, bu oluşum içinde Günyol'un serüvenini izlemek, okumak, tanımak kaçınılmaz gibi görünüyor bana.

Ülkemizdeki aydınlanma düşüncesinin oluşumunda önemli bir yeri olan Günyol, çağdaşlaşmanın ivmesini yakalayan, bunu da 86 yıllık ömründe bir meşale gibi taşıyan örnek aydındır. Öyle ki onun yazınsal, düşünsel ve eğitsel çabası tek başına bir okul örneğidir

Eleştirmenliği, denemeciliği, çevirmenliği, öğretmenliği, dergiciliği, yayıncılığı bu örneğin en somut göstergeleridir 50 yılı aşkın bir serüvenin emeğinde aydınlığın kuşatıcısı olmuştur her dem. Sesi seslere dönüşmüş, çoğalmış; çoğaldıkça da ışığının önü alınamaz, etkisi yadsınamaz düzeye ermiştir

Günyol okulu bu ışığın okuludur; zenginleştirici, geliştirici, etkileyici, dönüştürücü, devrimci yanı vardır İnsana, insan emeğine saygının, paylaşmanın, yararlı olmanın, dostluğun, erdemin, karşılıklı sevginin, usun kuşatıcılığını her dem önde tutmanın; bağnazlığa, geriliğe, zorbalığa karşı koyuşun simgesidir o.

FERİDUN ANDAÇ

(Aydınlanmanın Işığında...)

USTAM VE DOSTUM VEDAT GÜNYOL

Aşağı yukarı kırk beş yıldır birbirimizi tanıyoruz. Gene de makinenin başına geçtiğimde tutuldum birdenbire. Vedat Günyol'u anlatmak için sayfalar yetmez. Denemeleri, düşünce yapıtlarıyla okurlarına ışığı getiren bir insan, çevirileriyle bilgi, insanlık,

sevgi taşıyan bir hümanist.

"Ses bayrağı dil" başlıklı yazısında şöyle der Vedat Günyol: *"Dil, bir ulusun ya da uluslaşmamış küçük bir topluluğun, diyelim, bir kabilenin can damarıdır İnsanları birbirine kenetleyen, birbirine yaklaştıran, gönülden gönüle köprü kuran en etkin araç, dilden başka ne olabilir?"* İşte bu arı, güzel dili en iyi kullanan yazardır o. Aynı zamanda bir bilge kişi, kafasında güzel, aydınlık ne varsa çevresiyle bölüşmekten kaçınmaz, verdikleri karşılığında hiçbir şey beklemez, sevgi ve dostluktan başka.

Azra Erhat'ın en güzel armağanıdır bana Vedat Günyol. Yeni İstanbul'da çalışmaya başladığımızda o tanıştırmıştı Vedat Günyol'u bana. Çıkarmakta olduğu Yeni Ufuklar dergisinin okuyucusuydum. O zamanlar Çan Yayınları'nda çıkan kitapları kendi elinden, imzalı değil, kitapçılardan edinirdim. Babeuf olayını, bu yüzden çektiklerini biliyordum. Düşüncelerini paylaştığım böyle bir yazın ustasıyla tanışmak ne kadar sevindirmişti beni.

Yeni Ufuklar'da birçok genç insan yetiştirdi Vedat Günyol. Aklına, bilgisine inandığı gençlerin yazın yaşamına girmelerini sağladı. Kendisi geçim sıkıntısı çekerken yazarlarının ücretlerini aksatmadan cebinden ödeyerek. Çoğu zaman kendi ihtiyaçlarını gözardı edip dergiyi yaşatmayı öne alarak. Yetiştirdiği o genç adamlar büyüdüler, yaşlandılar bile. Çoğu yazın yaşamında nam saldı. Öğretmen olduğu yıllarda ise, öğretmenliğini aşan bilge kişiliğini, alçakgönüllülüğü, şakacı, sevecen görüntüsünün gerisinde saklayarak bilgisini dostluğu ile beraber sundu çocuklarına. Onların da yollarını ışığa açtı. Bilgilenmenin sevincini saldı yüreklerine. Şimdi o çocuklar da büyüdüler ve bilge dostlarını hiç unutmadılar. Çocuklarının çoğunun adı onun adını, ya da soyadını taşıyor Vedat'lar Günyol'lar çoğaldıkça çoğalıyor çevresinde.

1976'da *Yeni Ufuklar*'ın son sayısını çıkardığında Vedat ustayı seven, sayan birçok dostu gibi benim de içim burkulmuştu. Hiç unutmadığı kadim dostu Orhan Burian öldüğünde yıl 1953. Orhan Burian'ın ölümünden sonra yıllarca (17 yıl) sürdürüyor *Yeni Ufuklar*'ı çıkarmayı. Derginin başındaki *"Kurucusu Orhan Burian"* açıklamasını değiştirmeden. Orhan Burian'ın dergiyi sürdürmesi için bıraktığı bin liracık bir *"miras"*la *Yeni Ufuklar*'ı yıllarca tek başına çıkarıyor Bir zaman geliyor, olanakları tükeniyor ve sevgili dergisini kapatmak zorunda kalıyor.

Vedat Günyol'un yirmiye yakın deneme, eleştiri yapıtı, otuzdan fazla çevirileri var. Hepsi insanlık, özgürlük ve sanat üstüne. Bu usta yazar dostlarıyla beraber çalışmayı da çok sever. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, daha başka yazarlarla çeviriler yapmıştır Fransızcayı kendi dili kadar iyi bilir Vedat Günyol. Çevirilerinde İngilizce, İtalyanca kaynaklara da başvurur. Yabancı dillerde kendi dilinde olduğu kadar titiz ve ustadır.

Çoğu insanın bir görevi olmuştur yaşamında. Vedat Günyol'un görevi insanı sevmek, aklını onun yardımına koşmaktır. Dostluğuna, düşüncelerine sadık kalanlara kapısı her zaman açıktır Fransızca lisesi, Üniversite, Fransa'da, Sorbonne Üniversitesi'nde doktora, üniversite hocalığı. Ama Üniversite hocalığı fazla sürmez, atarlar birçok aydın eğitimciler gibi onu da Üniversiteden. Hapishanelere düşer, telefonu dinlenir yıllarca. Yakınmaz, ödün vermez hiçbir zaman. Liselerde öğretmenlikler, yazılarıyla, çıkardığı kitaplarla güçbela geçimini sağlamaya çalışır Başarır da. İçeri aldıklarında, hiç kalkmadan kuru bir iskemlede sabahladığında polisleri bile şaşırtmıştır Hapishanede elinde süpürge, faraş yerleri süpürmüş, gençlere Fransızca ders vermiştir. Benim gözümde bir ermiştir Vedat Günyol. Bir bilim ermişi. Başından geçenleri yakın dostlarına ince bir mizahla anlatır. Kimseye kin gütmez. Atatürkçülüğünden ödün vermez.

Ülkesinde insanların bozuk düzende harcandığını düşünür, acı çeker birçoğumuz gibi. İnsanı bilgilendirip ilerici düşüncelerle donatıp aydınlığa, doğruya çıkarmak için yazar Bunu başaran, az bulunur aydınlardan biridir.

Kafası ve yüreği kendisine uygun Adnan Adıvar'ın dostuydu. Halide Edip'e yaş-

lılık günlerinde yazılarını düzene koymak, toparlamak için yardım etti. Fakir Baykurt, Selim İleri gibi namlı yazarlar onun aydınlığından geçtiler. Daha birçok genç yazarın umut kaynağı oldu. Onları destekledi. Kafası, düşünceleri pırıl pırıl hâlâ yazıyor Denemeleri, eleştirileri ile çalışmasını sürdürüyor Sıcak sofrasını ve yüreğini açıyor çocuklarına, onları güçlendiriyor Asık yüzlü bir bilge değil o, kitabına da koyduğu ad gibi, *"Güler yüzlü ciddiyet"* sunuyor onlara.

Şimdi bütün bunları sıraladığım için kızacak bana biliyorum. Yaptıklarından konuşulmasını sevmez hiç. Onun insan yanını belirtmek için küçük bir olayı anlatmadan geçemeyeceğim: Yeni İstanbul'dan bir yılbaşı gecesi istifa edip ayrılmıştım. Hoca, ertesi gün evime geldi. *"Ben de çıktım gazeteden"* dedi. Davranışına çok üzülmüştüm. Onu kararından vaz geçiremedim. Sevgi ve dayanışma açısından bana bir ders vermiş oldu bu davranışıyla. Birçoklarına yaptığı gibi beni de yazı alanında eğitti diyebilirim. Ondan çok şey öğrendim. Yazdığım romanlar, öyküler elinden geçti. Değerli zamanını onları okumaya harcadı sırasında. Hâlâ da çalışmalarım onun eleştirisinden geçmezse yazdıklarımda bir yanlışa düşecekmişim gibi ürkerim. Benim ustamdır Bunu açıklamaktan onur duyuyorum. Daha hoşgörülü olmayı, ülkemi insanlarımı daha çok sevmeyi ondan öğrendim. Bir hastalığında, (O zamanlar çok gençti) evine gitmiştik. Yatağının köşesinde solgun, ateşli doğruldu. Utancını saklamıyordu. Hasta olmak, bizi öyle güçsüz, yorgun karşılamak sanki onun suçuydu. Evinden çıkarken arkadaşlardan birine *"İsa gibi adam!"* demiştim. Gülmüşlerdi. Şimdi düşünüyorum da ne yanlış bir deyim! O bir insandı yalnızca. İnsan... Önünde saygıyla eğiliyorum.

PERİDE CELAL

(Aydınlanmanın Işığında...)

GERÇEK BİLGE KİŞİLERDEN BİRİ: VEDAT GÜNYOL

Vedat Günyol için *"Çağımızın Bir Kahramanı"* desem yeridir

Günümüzde kim onun kadar üstün niteliklerle yüklüdür

O, uygar dünyanın bütün ergilerinden (nimetlerinden), insanı *"insan"* yapan özekinden (kültürden) payını almış, almayı başarmış çağdaş bir derviş, bir bilge kişidir

Olgunluğun doruğuna ulaşmayan kişiye *"bilge"* denilmeyeceğini herkes bilir. Yaşamın bütün *"hırs"*larından arınacaksınız, tarih ve sanatın, yazın dünyasının, felsefenin, düşün dünyasının yoğurduğu alçakgönüllü, güleryüzlü kişiliğinizle *"bilgelik"* evresine ulaşacaksınız... Bu, çileli bir yoldur.

İnsanlığa katkıda bulunan her derviş gibi bu çileli yoldan geçerek (geçmeyi sürdürerek) bilgeliğe ulaşabilmiş mutlu bir kişidir Vedat Günyol. Onun *"Güleryüzlü Ciddilik"* adlı deneme kitabının kapağına yazdığım tanıtma yazısında şöyle demiştim:

"Akılla, mantıkla yüreği birleştirebilen, sayısı pek az "insancı" (hümanist) yazarlarımızdan biridir Vedat Günyol.

Yurt gerçeklerine, sanat ve soyekin (kültür) varlığımıza ilgisini bir an bile eksiltmez. Görüşlerini yazıya dökerken, aklının ve yüreğinin sesi yönlendirir onu.

İnsan'a, onun kafasına, yüreğine inanır İnsanlığın bugüne değin böyle yükselip yüceldiğine inancı, ona bu güzel denemeleri yazdırmıştır."

Uygarlığın *"Aydınlanma"* dönemini iyice özümsemiş gerçek bir *"Aydınlanmacı"*dır O.

Bu kişiliğiyle de sayısı pek az *"insancı hümanist"* yazarlarımızdan biridir

Hukuk öğrenim ve eğitiminden geçmiş, Fransa'da hukuk doktorası yapmış. Ne var ki, hukukçuluğunu varsıllaşma (zenginleşme) aracı yapmamış. Giderek (hatta) hukuk fakültesindeki asistanlığı da -profesör olma yolundaki didişmelerin de doğasına aykırılığını düşünerek- bırakıp liselerimizde *"Fransızca Öğretmenliği"*ni yeğlemiş.

Gerçek bir öğretmen!

Aydınlanmanın, insanlığın, dostluğun, sıcacık arkadaşlığın unutulmaz öğretmeni. Emekli olalı yıllar geçmiş. Ama, yetiştirdiği öğrencileri -en gencinden en yaşlısına ko-

ca koca adamlar- onun en yakın dostlarıdır Ünlü deyimiyle Vedat Günyol'u taparcasına severler Evi onlarla dolar taşar. Dahası, ev-bark sahibi olan öğrencilerinin hemen hepsi çocuklarına *"Vedat"* ya da *"Günyol"* adını vermişlerdir; çocuk kız ise adı *"Günsu"*dur. Bu torunların içinde yirmi yaşını aşanları vardır ve Vedat Günyol'un evi bunlarla cıvıl cıvıldır

Vedat Günyol, öğrencisi ve sanatçı, yazar, şair, ressam, bilimeri dostlarının böylesine *"sevgi halesi"* içindedir Elbet o da hoşgörünün, sevginin, sevecenliğin sıcaklığıyla kucaklamaktadır dostlarını.

Sanatın ve düşün yaşamının, yurt gerçeklerinin derinliğine konuşulup tartışıldığı bir *"dergâh"*tır onun evi... Kitaplar, kitaplar, dostlarının, yakınlarının fotoğrafları, resimleri, el yazıları süslemektedir yaşadığı yeri. Çalışma ortamı böylesine sıcaktır İlginçtir

Pek çok sevdiği dostları arasında, yazar düşünür iki dostu vardır ki, Vedat Günyol'un dünyasında onların yeri bambaşkadır: Orhan Burian ve Sabahattin Eyuboğlu. Bu iki dostuyla ortaklaşa çalışmalar yaptı: çevirilerle, düşünce ürünleriyle, yaratıcılıklarıyla sanat ve özekin evrenimizi varsallaştırdılar.

Cumhuriyet devrimiyle Atatürk'ün us (akıl) ve bilime dayalı yarattığı aydınlanma Türkiyesi *"Türk Yenidendoğuş"*unu (Rönesansını) yaşadı. O yıllarda (1923-1946 Türkiyesi) ülkemiz, uyanmaya, aydınlanmaya koşuyordu. Grek ve Latin kaynaklarından sular içiyor, evrensel özekinin en son ürünlerine değin bütün uygar dünyanın verilerinden ulusal özekinimiz besleniyordu. Bu dönemde şiirimiz altın çağını yaşadı. Romanımız öykücülüğümüz büyük atılımını günümüze ulaştırdı. Eleştiri ve denemeyi tanıdık.

Tiyatro, müzik, opera, resim, folklor araştırmalarıyla ülkemiz gerçek bir Aydınlanma dönemi yaşadı.

Unutulmaz birkaç Milli Eğitim Bakanlarımızın sonuncusu Hasan Âli Yücel, Muhsin Ertuğrul, Nurullah Ataç, İsmail Hakkı Tonguç'lar, Burianlar, Eyuboğlu'lar" Sevgili aziz dostum Vedat Günyol bu Aydınlanmaya, Yeniden Doğuş'a özverili katkılarda bulundu. Burian'la birlikte çıkardığı *Ufuklar* dergisi, Burian'ın ölümünden sonra Günyol'un çıkardığı *Yeni Ufuklar* dergisi, uzun yıllar yazın ve düşün dünyamıza öncülük etti. Pek çok şair, yazar, düşün adamı, çevirmen bu dergide kendilerini tanıtma olanağı buldu. *Varlık* ve *Yeni Ufuklar* dergilerinin son 50-60 yıllık sanat ve yazın evrenimize katkılarının büyüklüğünü belirtmeyi görev sayarım.

Sevgili Vedat Günyol 1911 doğumlu. 86 yaşına karşın, sağlık ve dirilik içinde çalışmalarını sürdürüyor: Çeviriler, eleştiri yazıları, yurt sorunları üzerine düşünceler, denemeler... Çalışmalarının sıcak ürünleri olarak ortaya çıkıyor

Çağırılara katılma, dost ziyaretleri, sevgiler, konserler, konuşmacıları dinlemeye koşmayı da ve dostlarıyla bir kadeh içkiyle coşmayı da hiç savsaklamaz (ihmal etmez).

Sağlıklar içinde bin yaşa Vedat Günyol. İçten sevgilerle...

SAMİ KARAÖREN

(Aydınlanmanın Işığında...)

GÜNYOL AYDINLIĞI

Öğretmen, yazar, eleştirmen, çevirmen... Altmış yılı aşkın bir süredir okurlarına seslenen, ürettiği yapıtlarla düşüncemize, sanatımıza *"yeni ufuklar"* açan bir güzel emekçi, yaşamı, davranışlarıyla yöresine örnek olan bir kişi...

Sait Faik'in dediği gibi *"Her şey insanı sevmekle başlar"* Günyol'a göre de. Bir ekin, bir bilinç işidir insanı sevmek, insan olma; yaşamı bilgece algılama işidir. İnsan olmadan, insanı sevmeden hiçbir şey olunamaz; ne yazar, ne sanatçı, ne de yöneticı... Büyük dostu Sabahattin Eyuboğlu gibi *"İnsanın insanı sevmediği, iki insanın dost olamadığı yerde"* uygarlığın da olamayacağına inanır.

Her şeyden önce öğretmendir Günyol, ama *"başka bir öğretmen"* *İnsanın* "insan kavşağı"nda buluşmasıdır ona göre öğret-

menlik; bir dostluk ortamında, bir düşünme, arama, özgürleşme imecesi, sevgiyle, insan sıcaklığıyla çoğalmadır Bu yüzden dersliği yoktur okulunun, tümüyle yaşam dersliğidir onun. Bu tür öğretmenliğin ilk tadına vardığı yer, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü olmuştur Ankara'ya 35 km. uzaklıkta yeni kurulan bir Enstitüdür Hasanoğlan; harç kokmakta, ter kokmaktadır havası. Güç öğretmen bulabilmektedir Ama Günyol, gönüllü koşup gelmiştir Fransızca öğretmenliğine, gelmiş ve kaynaşıvermiştir köy çocuklarıyla:

"Anlatılmaz bir öğrenme susuzluğuyla karşılaştım Hasanoğlan'da. Burası bir bilim tapınağıydı sanki. Klasik eğitimin yapay düzeni yıkılmış, yerini içten, sıcak bir öğretmen-öğrenci, öğretmen-arkadaş, öğretmen-kardeş ilişkisine bırakmıştı."

Köşesinde güleryüzlü ciddilikle yazdığı denemeleri de öğretmenliğinin sürdürümüdür bir çeşit; öğretmez sezdirir, içinden uyandırır, düşünme eylemine katar okuyanı. Eyuboğlu gibi, çok sevdiği Orhan Burian gibi bir gönül adamıdır, aydınlanmacıdır Köleliklerin her çeşidinden kurtulmasını ister insanın *"resmi yalanların köleliğinden, küflü geleneklerin, yerleşmiş otoritelerin baskılarından.*

Pek çok kişi onunla açılmıştır düşün, sanat ekin dünyasına...

Çok açık. çok aydınlıktır dünya görüşü Günyol'un:

"Benim özlediğim dünya insan sevgisiyle başlayan, insan sevgisinde kendini bulan bir dünya. Özlediğim düzen, insanların birbiri yüzüne dostça, çıkarsız, art niyetsiz, alnı açık bakabildikleri, bakabilecekleri düzen."

Yirmi dört yıl çıkardığı *Yeni Ufuklar* dergisinde, Sabahattin Eyuboğlu ile başlatıp sürdürdükleri Çan Yayınları dizisinde, hep o özlediği dünya, insanca yaşam doğrultusunda ürünlere harcamıştır kafasının yüreğinin gücünü.

Seksen altıncı yaşın eşiğinde de aynı inançla, aynı bilinçle sesleniyor Vedat Günyol, yaşama imecesini pisliklerden arındırıp güzelleştirmeye çağırıyor yönetenleri, düşünenleri, aydınları maydınları:

"Bu güzelim yurdun o yoksul, ışıktan bilgiden yoksun insanlarına adları etrafında gürültüler koparmadan, ön planlara geçmeye çalışmadan karınca kaderince çıkarsız, iyi niyetle yararlı olmanın yolunu aramadıkça, aramaya yanaşmadıkça yuf olsun topunuza politikacısıyla, aydın maydınıyla hepinizin ervahına, ceddine cibilliyetine...

Günaydın insan sıcaklığı...

MEHMET BAŞARAN

(Aydınlanmanın Işığında...)

GERÇEK VE ÖRNEK BİR AYDIN

Zaman zaman aydın kavramı üzerine tartışmalar yapılır, ortaya birtakım tanımlar atılır Aydının özellikleri, nitelikleri sıralanır

Uzun lafa ne gerek var

Vedat Günyol'un yaşamını, yazdıklarını inceleyin, aydın kimdirin doğru cevabını bulursunuz.

Günyol'u her gördüğümde içim açılır Gülen gözlerinin ardında, düşündüklerine, yazdıklarına, söylediklerine inanan/inandıran insanlara özgü bir pırıltı ışıldar

Gözlemlediğim yanı; yumuşak görünüşü ardındaki sertliğidir Pamuksu tabakanın altında etkileyemeyeceğiniz, ödün sözünün kenarında bile dolaşamayacağınız bir kişilikle karşılaşırsınız. Afur tafurlu bir reddiyeci değildir, okuduklarını sindirmiş, bunu sağlam bir dünya görüşüne dönüştürmüştür

Kimi insanlar sadece yazdıklarıyla önemlidir, kimi insanlar da hem yazdıklarıyla hem de yaptıklarıyla.

Denemelerinde, eleştirilerinde, çevirilerinde bir uygar ve batılı bir kuşağı yetiştirecek bilgiler, görüşler bulunur Dürüst bir kalem arayışı içinde olan genç kuşaklar için örnek bir aydındır.

Siyasal rüzgârlar üzerinden esip geçmiştir. İnandıkları için hapiste yatmış gene gülmüştür Bilgeliğin olağan tavrıdır

Suçlamaktan çok anlaşılmasını ister, öğrenerek, insanların eğitilerek her şeyi anladıkları kanısındadır.

O, evrensel bir cumhuriyet aydınıdır Çünkü Batı uygarlığının ölçütleri içinde kendi ülkesinin edebiyatını, düşüncesini değerlendirir Aydınlatmacı dediğimiz kavramın simgesidir. Sevdikleri ile sevmedikleri, ilk bakışta gevşek gibi görünen bir iple ayrılırlar. Ancak zorladığımız anda o ip gerilir.

Bir yazarı, bir düşünürü anlatırken, yazarken ona sevginin duyarlığı, mantığın şaşmaz ölçütüyle yaklaşır

Onda hiçbir şey tek başına var olmaz. Bir ülkenin, dünyanın kültürünü oluşturan ögelerle birlikte, o yazar, şair varolur

Bana göre, toplumculuğun nasıl anlaşılması gerektiğini o yazılarında, denemelerinde dile getirdi. Sevdirdi, düşündürdü, ama onu aklın şaşmaz terazisinin kefesine koymamızı da durmadan hatırlattı.

Yeni Ufuklar dergisini hatırlayanlar, okuyanlar, Çan Yayınları'ndaki kitapları bugün gözden geçirenler, Vedat Günyol için uzun yazı yazmanın gereksizliğini kabul ederler. Eserleri ile yaşayanların, toplumları, kuşakları bilgilendirenlerin özel yaşamı yoktur. Düşünsel ve edebi yaşamları sözkonusu edilebilir ancak.

Yeni Ufuklar'ın yeni basımı yapılmalıdır, hiç olmazsa seçmeler halinde bugünün kuşağına sunulmalıdır Kuşaklararası bilgi kopukluğunun, onlara ve bize neye malolduğunu biliyoruz da hatanın giderilmesi için bir girişimde bulunmuyoruz.

Çan Yayınları'ndan birçok kitabın baskısı yok bugün. Bir kuşak onlardan yoksun olmanın bedelini ödüyor

Sert üslupların, temelsiz, gerekçesiz sloganlarla uçlarda dolaşmanın moda olduğu günümüzde, onun bilimsel, düşünsel doğru, ılımlar dünyasına ne kadar da gereksinim duyuyoruz.

Hümanizmin ne olduğunu, buna ulaşabilmek için çektiğimiz zihinsel ve fiziksel eziyetleri, baskılara göğüs gerişimizi, direncimizi o yazdı. Dünyadaki insanlık tarihini onun aracılığıyla öğrendik.

Bedel ödeyenlerin yanında olduğumuz zaman, onurumuza sahip çıkabiliriz.

Ben Vedat Günyol'un yanındayım. Doğru diye sunulan, özendirilen çıkarlar yerine, yanlış gözüyle bakılan dürüstlükleri savunduğum için.

DOĞAN HIZLAN

(Aydınlanmanın Işığında...)

VEDAT GÜNYOL, BÜYÜK ÖĞRETMEN, BÜYÜK HÜMANİST

Büyük bir öğretmendir Vedat Günyol. Bizim kuşağın ve bizden sonra gelen kuşakların yetişmesinde yardımcı olan, hiç unutamayacağımız bir yaşam, felsefe, düşün ve yazın öğretmeni... Büyük bir özveriyle hepimizle uğraşan, hepimize yol gösteren, her yeniliğe açık, coşkulu, sevgi dolu bir dost, örnek bir insan.

Vedat Günyol öğrencilerini ve gençleri sever, özgür ve insancıl bir toplum düzenini onların kuracağına inanır. Onlarla mutlu olur, onlarla üzülür Kendini topluma adamıştır Hem de bir karşılık beklemeden büyük bir özveri ve alçakgönüllülük içinde.

Yıllar boyu büyük bir sabırla, tüm güçlüklerin üstesinden gelerek, çoğu kez cebinden ve aylığından para harcayarak *"Yeni Ufuklar"* dergisini çıkardı. Bu dergiyi yayınlamak için Veli Alemdar Han'da, Aynalı Pasaj'da ve şimdi adını anımsayamadığım başka hanlarda küçücük ama düzenli, rafları kitaplarla dolu bürolarda çalıştı.

Yıllar önce ilk öykülerimizi, ilk yazılarımızı *"Yeni Ufuklar"* dergisinde yayınladık. *"Yeni Ufuklar"* bir dönemin en ileri düşün ve yazın örneklerini kapsayan zengin bir koleksiyon bugün. Vedat Günyol bizleri yazmaya, yenilikler aramaya, insancıl tutumlara ağırlık vermeye özendirdi hep. Gerçekten de *Yeni Ufuklar* açtı önümüzde. Toplum ve yazın sorunlarını çözmek için izlenecek yöntemleri bulmada öncülük etti hepimize. *"Yeni Ufuklar"* dergisinde yazarlar özgür duyarlardı kendilerini. Her istediğimizi yazabilirdik. Günyol'un eleştirileri

her zaman yumuşacık ve dostça olurdu.

Dünyaya meraklı bakan, insan ruhunun yapısını ve derinliklerini araştıran bir aydın kişi. İşte Vedat Günyol!

Aydınlar tanırız, söyledikleri ile yaşamları birbirini tutmaz, birbirinden ayrıdır Kimi karşı olduğunu söylediği davranışların içine girer, böylece inandırıcılığını yitirir ve sonunda yok olur gider. Vedat Günyol ise öğretisi ile yaşamı birbirine denk düşen, söyledikleri ile savunduğu kuralları önce kendi kişiliğinde uygulayan az bulunan aydınlardan biridir

Söylemi neyse eylemi de odur. Böylesine bir aşamaya ulaşmanın, hele bugünkü ortamda ne kadar güç olduğunu biliyoruz. Bağlı olduğu ilkelerden hiç ayrılmamıştır.

Tam anlamıyla bir hümanist ve rönesans adamıdır Vedat Günyol. Aydınlıkçıdır, bağnazlığa, her çeşit sömürüye, saldırganlığa ve baskılara karşıdır her dönemde. Bir hümanist olarak toplumun aydınlığa kavuşması için tüm kaynaklara, klasiklere ve çağımızı oluşturan düşün kaynaklarına inilmesini ister. Bu yolda büyük emek harcamış ve pek çok önemli yapıtın Türkçeye çevrilmesini sağlamıştır *"Yeni Ufuklar"* ile birlikte oluşturduğu *"Çan Yayınları"*nın yayın listesi bu çabalarının bir göstergesidir.

Ülkenin yetiştirdiği en önemli denemecilerinden ve eleştirmenlerinden biridir Denemeleri gene hümanist niteliğini yansıtır, yazdıklarını başkalarından aldığı örneklerle güçlendirir ve her zaman aydınlığa doğru götürür okurları. Eski yazarlarımızla, klasiklerle bugün arasında bir bağ oluşturur ve böylece okurlara yeni boyutlar kazandırır Eleştirilerinde hırçın ve kırıcı değildir hiçbir zaman. Onun yazılarında derin bir hoşgörü ve alçakgönüllülük sezeriz hemen. Ama bu söylediklerimiz bağnaz ve karanlık yazarlar için değildir, öylesine düşünceleri yerden yere çalar

Yaşamı boyunca her zaman diliminden olumlu yönde yararlanmağa çalışmıştır Boşuna vakit geçirmektense, en eğlenceli söyleşiler bile yararlı olmalı, bir işe yaramalıdır Vedat Günyol'un bulunduğu çevrede boşuna ve yararsız gevezeliklerden uzaklaşır insan.

Aramızda bulunan büyük öğretmenimizi, büyük yaşam ustasını ve en önde gelen öncümüzü derin bir saygıyla selamlıyorum.

ORHAN DURU

(Aydınlanmanın Işığında...)

VEDAT GÜNYOL'UN BİR DERSİ

Üçüncü öykü kitabım Av (1967)'ın ilk sayfasında şöyle yazmışım:

"Uzakta ve yakında geçen günlerin üstüne gölge düşürmediği dostluğu, elime ilk kalem aldığım günlere uzayan VEDAT GÜNYOL'a"

İlk öykü kitaplarım *Kaçkınlar* ve *Bozgun* gibi *"himmetiyle"* basılan *Av*'dan bu yana otuz yıl geçmiş.

Artık birbirimizi eskisi kadar sık görmüyorsak da benim için değişen hiçbir şey yok. Ne bir sözcük çıkarabilirim bu satırlardan, ne bir sözcük ekleyebilirim.

Vedat Günyol adı, beni otuz yıl öncesine değil, kalemi elime aldığım ilk günlerden söz ettiğime göre, tam kırkbeş yıl öncesine götürüyor Sanki dün gibi. Oysa yarım yüzyıl.

Ortaokuldan Üsküdarlı arkadaşım, sonradan izini yitirip bir daha da bulamadığım Adnan Tayiz götürmüştü beni Günyol'un Bahariye'deki evine. Sözcüğün tam anlamıyla, baba evi burası. Evin bodrum katında küçük bir odayı, çalışma mekânı olarak düzenlemişti. Orada çalışır, orada ağırlardı biz dostlarını.

Şimdi düşünüyorum da, bu oda gibi, her şeyin, başta *Yeni Ufuklar*'ın boyutları ve yazıhanesi olmak üzere, her şeyin küçüğünü seçmişti Günyol. Büyüklük duygusundan, o kendini bir boh sanıp burnu Kafdağı'nda olanlardan tiksindiği için, gerçek büyüklüğün insanın içinde, özünde olduğunu, bunun da hiç görülmediğini bildiği için olsa gerek. Hiçbir zaman yükseklerde gözü olmadı onun. Ne yüksekler, ne büyüklük, ne şan, ne ün, hiçbirinin yeri olma-

dı onun yaşamında. Kitapların, düşüncenin erdemine ve bunlara gönül vermiş kişilerin dostluğuna adanmış bir yaşamdır onunki.

Birkaç yıl önce, *Yeni Ufuklar*'da yayımlanmış, yeni yetme kalemden çıkan yazılarımı, öykücüklerimi son bir kez okurken, Günyol'un bunları niçin nasıl yayınlamış olduğunu düşündüm.

Bu çiziktirmelerin hiçbir değer taşımadığını gördüğüm için değil, Günyol'un bunları ve benimkiler gibi daha nice genç yazarın öykülerini, şiirlerini, yazıları yayımlarken neyi düşündüğünü bilmek istedim.

Bizlerle bir heyecanı paylaşmak, bizlere güvenerek, bizlerin de kendimize güven duymamızı sağlamak istiyordu ola ki.

Okurluğun da, yazarlığın da yavaş yavaş gelişen bir süreci olduğunun bilinciyle, yarının yazarlarının, acemiliklerle dolu yazılarına, öykülerine yer vermekten çekinmiyor olsa gerekti derginin sayfalarında.

O, hiçbir düşüncenin bağnazı olmadı. Dünyayı ve insanoğlunu tüm çelişkileriyle bir bütün olarak algılayageldi. Ondan aldığım en değerli dersin bu olduğunu söyleyebilirim.

FERİT EDGÜ

(Aydınlanmanın Işığında...)

O ÇOCUĞUN ELLERİNDE

Vedat Günyol'a

Üstüne örttüğü ak nevresimin
Yüzüne değen yeri çiçekli
Ters yüz ediyor içi dışını
Yıkıyor kurutuyor zamanı
Güldalında asılı kuşlar
Yunus gelip kapıda durmuş
Ondan içe ona yansımalı
Gülüşlerine bir çocuğu oturtmuş
Bisiklet hırsızı çoğul yolları

Acır şimdi anılar uzakta kalmış
O köprünün altında Sait
Bu yolun başından Orhan Veli çıkardı
Kasım bile değildi
Göğsüne her zaman Atatürk resmi asardı
Kendi Türkçesinden başka dile
Çevirmeyi denediler olmadı

Ağlayamadı gülmeleri
O çocuğun ellerinde tuzu kalmış sahiller
Gürgen ağaçları zakkum çiçekleri
Karadeniz olduğunu görmedim
O hep sıcak dalgalı antik kentlerin
Akdenizi kokardı

İnsan sıcağının iklimi olmaz
Usul usul tellere dokunurken Ruhi Su
Uzun destanların
Sözlerini yazardı

Şimdi O'nu söylüyorum ya
Bir aydınlık tutuşur
Gece yarısı

ARİFE KALENDER ÖNEL

(*Suskun Resimler Durağı*, 1995)

VEDAT GÜNYOL'LA SÖYLEŞİLER

YENİ UFUKLAR'IN SERÜVENİ

***Yeni Ufuklar** dergisinin 25. yılında, Kasım 1976 tarihli "Son Sayı"yı yayımlayarak kapanması dolayısıyle ilk sayıdan beri derginin yönetmeni olan Vedat Günyol'la Alpay Kabacalı'nın yaptığı aşağıdaki konuşma 10 Aralık 1976 günlü Milliyet Sanat Dergisi'nde yayımlandı.*

– Yeni Ufuklar'ın serüvenini kısaca anlatır mısınız?

– Yeni Ufuklar, bir iki duraklama, bir iki kapatılma aralığı bir yana bırakılırsa, yirmi yılı aşkın bir süre yayınlanmış olan Yücel dergisinin bir çeşit uzantısı olarak çıkmaya başladı 1952'lerde. Yücel dergisi, tümü de Robert College çıkışlı, Amerika'ya batı, batıya Amerika gözüyle bakan, bir yabancı kültür süzgecinden geçmekle birlikte, öz ve ulusal varlığın bilincine varmış, Atatürk devrimine inanmış birkaç gencin, baba parasından, kardeş dost yardımından, ana bacı kesesinden gördükleri destekle çıkardığı bir dergiydi. Robert College'i bitirenlerin, her yıl bir çeşit albüm-dergi niteliğinde bir derleme çıkarmaları tâ kuruluşundan bu yana sürdürülmüş bir gelenekti. Bizim gençler, böyle bir derleme hazırlamışlar, dizgi baskı işleriyle içli dışlı olmuşlar, sonunda, aylık bir dergi çıkarmaya karar vermişler. Yücel, başlangıçta, boyu bosu, iç düzeni, Amerikan edebiyat dergilerini örnek alan, yerli yabancı yazarlardan, belli bir dünya görüşünde birlik beraberlik aramadan, bir yamalı bohça dağınıklığında çıkmaktaydı. Bugün artık, kişilikleri, renkleri, inançları yerli yerine oturmuş ne kadar tanınmış, sağlı sollu yazar varsa, bir kez olsun Yücel'in sayfalarında görünmüştü. Boratav'la Atsız'ı, Tevetoğlu'yla (çok sonradan) Boran'ı ve daha başkalarını bulabilirdiniz sayfalarında. Çağlar'ın coşkun Atatürk çığırtkanlığı, Burian'ın ölçülü, akılcı, yerine oturmuş yazılarıyla dengelenmeye başlar başlamaz, Yücel, bir ölçüde yamalı bohçacılıktan kurtulmaya başladı. Burian'la birlikte giren hümanizma ruhu ve düşüncesi, dergiye bir silkinme, silkinip safraları atma olanağı sağladı. Yıl 1950'lere vardığında, Yücel, akılcı ve hümanist bir görüşün yörüngesine girmişti çoktan. Yücel'in bir yıl sonra kapanışı üzerine, Yeni Ufuklar, önce Ufuklar adıyla çıkmaya başladı, anaç dergisinin sadece akılcı ve hümanist bir uzantısı olarak.

Daha önce, gazete ve dergilerde anlattığım şeylere burada yeniden dönmek ve kendimi yinelemek istemiyorum. Orhan Burian'ın yönetiminde Ufuklar adı altında bir yıl çıktıktan, Yeni Ufuklar adıyla yayınını yirmi dört yıl dört ay sürdürdükten sonra, bu ay son sayısını çıkararak okurlarına son selâmını çaktı.

Yeni Ufuklar, aslında bir kolektif, bir çıkarsız imece ürünü oldu bütün yaşamınca.

Bu gönül işinde uğraşında, hep gönüllü, yaşı ve başıyla genç olanları buldu çevresinde, sağında solunda. Sayfalarında, gericiliğe, faşizme, zorbalığa, baskılara cephe alanlar birleşir olmuşlardı. Eleştiri yazılarından şiirlere, hikâyelerden denemelere varıncaya kadar, ceza yasasının gediklerinden yararlanıp, mahkemelere düşmeden, ama söyleyeceğini söyleyebilen, aydın, bilinçli, yurtsever, sanat canlısı, gerçek vurgunu insanlardı dergide buluşanlar. Bu durum 1960'lara kadar sürdü. Sonra, o güne kadar gün ışığına çıkmamış, çıkamamış kitaplar, sol yayınlar, yavaş yavaş, şurada burada, ürkek, kopuk kesik, doğranmış budanmış olarak yayın hayatına adımlarını attılar. Bu alanda, Yeni Ufuklar'ın ek yayını olan Çan Yayınları, batının en çağdaş denemecilerinin çevirilerini sürdü yayın piyasasına. Sartre, Russell, Camus'den yapılan çeviriler, sonradan hız alan, gelişip yüz ağartacak düzeye gelen düşün ürünü eserlerin çevirilmesine yol açtı. Derginin dolduramaz olduğu boşluğu, bu çevirilerle kapatmaktı amacımız. Yeni Ufuklar'ın, Türk düşünce hayatını kapıp kavrayan ilerici düşünce atılımının gerisinde kaldığını ileri sürenlere, batı için belki eskimiş olan, ama bizim için -bir uyanış dönemi içinde olduğumuzu kabul ederseniz eğer- yeni olan birtakım eserlerden yaptığımız çevirileri ileri sürüp savunabiliriz kendimizi. More, Campanella, Babeuf, Robespierre, hele hele Gramsci tanıklık edebilirler bu konuda bize.

Her canlı varlığın serüveni, doğmak, büyümek ve ölmek olduğuna göre, Yeni Ufuklar da, doğdu, büyüdü (ne kadar büyüdüyse) ve öldü. Ama ardında, Çan Yayınları'nı bıraktı; sürüp gitmek, yeni yeni eserler sunmak azminde olan Çan Yayınları'nı...

– 1960'ta "Yeni Ufuklar"ı bir eleştiri dergisine dönüştürmüştünüz. Bundan kısa sürede neden vazgeçtiniz?

– Yeni Ufuklar bir ara 1960'larda, salt eleştiri dergisi olmaya kalkıştı ve bu atılımını ancak altı ay sürdürebildi Adnan Benk'in önerisi üzerine, Sabahattin Eyuboğlu, Fethi Naci, Memet Fuat, Asım Bezirci ve benden oluşan bir ekip kuruldu. Her ayın belirli iki gününde, Sabahattin Eyuboğlu'nun evinde toplanıyor, gelen yazıları değerlendiriyor, çıkacak sayının rotasını çiziyorduk. İki üç ay işler tıkırında gitti, karşılıklı anlayış ve saygıyla. Sonunda, yazılar ve yazılara yansıyan görüşler konusunda anlaşmazlık çıktı. İlk anlaşmazlık, benim Celâl Sılay üstüne "Adamca" başlığı altında yazdığım, şairi öven yazımdan çıktı. Celâl Sılay'ı tutmayanlar vardı. İkinci anlaşmazlık, M. Ali Cimcoz'un bir yazısı dolayısıyle çıktı. Bu, Toprak Reformu ile ilgili, aklı başında, bence iyi bir yazıydı. Ama, Cimcoz adı, edebiyat çevresinde alerji yaratıyordu. Bozuşmuştuk, sessiz ve derinden.

Yedinci sayıya gelip çatmıştık. Bütün yazılar Adnan Benk'teydi. Ama Adnan Benk ortalarda yoktu. Evi Kadıköy'deydi. Ben de orada oturuyordum. Gün aşırı evinin kapısını aşındırdım. Yoktu, yine yoktu, yine yoktu. Gezide miydi, saklanıyor muydu, bilemiyordum. Üç ay geçti böyle, Adnan Benk'in kapısında sürünerek. Sonunda baktım olmayacak, dergiyi eski haliyle çıkarmaya karar verdim. Yeni Ufuklar, böylece, o güzelim eleştiri denemesine son vermek zorunda kalmıştı.

– Sizce son aylarda dergilerin birbiri ardınca kapanmasında en büyük etken nedir: Bir kültür ya da değerler değişimi süreci içinde yaşamakta bulunuşumuz mu, yoksa siyasal iktidarın çeşitli baskılarına ve okur ilgisizliğine bağlanabilecek nedenler mi?

– Son aylarda dergilerin birbiri ardınca kapanmasında başlıca etken, elbette ki, kültür ve değer değişmesi içine girmiş olmamızdır Ama, salt bununla da açıklayamayız bu durumu. Çünkü kültür değişmesini yansıtan Militan, Yeni Adımlar ve Yansıma gibi dergiler bile çekildi yayın hayatından. Siyasal iktidarın baskısı, olur olmaz bahanelerle, bilirkişi alçaltısı ve de ihanetiyle el ve söz birliği ederek ağır basmıştır, mahkeme kapılarına davetiye çıkararak. Bu baskı, ayrıca ilân verme yollarını solcu dergilere kapayıp, sağcı çıkarcı, löpçü haybeci, fırsat düşkünü, kafa züğürdü dergilere geniş maddesel olanaklar sağlamak yoluyla göstermiştir kendini. Okurların ilgi-

sizliğine gelince, bunun sorumlusu, bir ölçüde, büyük tirajlı gazetelerin edebiyata el atmaları olmuştur Geniş okur kitlesine seslenmek isteyen yazarlar, haklı olarak, baskı sayısı bini aşmayan edebiyat dergilerine, hem de, para vermeyen, üstelik para isteyen dergilere yazı yazmaz olmuşlardı.

– Bugünkü edebiyatımız sizce sağlıklı bir doğrultuda gelişiyor mu, gençlerin çıkardığı dergilerin bu gelişim içindeki yeri ve işlevi nedir?

– Bugünkü edebiyatımız, sağlıklı bir yolda gelişiyor, bence. Bu edebiyatın başını çekenler, özellikle kadın yazarlar. Sevgi Soysal, Adalet Ağaoğlu, Füruzan, P Kür, Tomris Uyar, Nazlı Eray, Ayşe Kilimci vb., klişeci gerçekçiliğe sırt çevirip, etli kemikli bir sahici gerçekçiliğe yönelmişlerdir. Sadece onlar mı? Demirtaş Ceyhun, Selim İleri, Nedim Gürsel, Çetin Altan, Erdal Öz, Demir Özlü, A. İlhan, ilk aklıma gelen üstün ve yetenekli sanatçılar, edebiyatımıza yeni bir soluk getirmektedirler

Bu arada, Mehmet Seyda'nın, insan sıcaklığı ile dolu, insan ruhunun derinlerine inen romanlarını, Peride Celâl'in, burjuva toplumunu, en bilinmedik yönleriyle eleştiren eserlerini anmadan geçemeyeceğim. Gençlerin, İstanbul dışında çıkardıkları dergiler, bence, cılız, ama iyiniyetli heveslerin kısık seslerini getiriyorlar bize. Hiçbirinin uzun ömürlü olacağına inanmıyorum.

– "Hümanizma" akımı ile "Sosyalist gerçekçilik" arasında herhangi bir bağlantı var mıdır?

– Hümanizma akımı ile sosyalist gerçekçilik arasında herhangi bir bağlantı var mı diyorsunuz. Olmaz olur mu? Sosyalist gerçekçilik, insan gerçeğini dile getirdiğine göre, insana ve insancılığa bir çağrı olan hümanizmadan geçmeden, onun sıcaklığında erimeden, dişe dokunur, yüreğe kafaya seslenir bir eser, bir yapıt çıkarabilir mi ortaya? Ben çıkaramaz diyorum.

– Dergicilik yaşamınız üzerine bir anınızı kısaca anlatır mısınız?

– Yeni Ufuklar'la ilgili çeşitli ve sayısız anılarım içinde, bir tanesini anlatayım size. Yeni Ufuklar, yayın hayatı boyunca, bir kez mahkemelik oldu yazılarından ötürü. O da, 1963 yılında, Halikarnas Balıkçısı'nın "Ay Yıldız Sembolü" adlı yazısı dolayısıyle. Balıkçı, bu yazısında, Türk bayrağının kökenine iniyordu. Yazısının bir yerinde, Ay yıldız kabul edilinceye kadar, Türk bayrağının "yüz elli yıl öncesine kadar bir künderin tepesinde sallandırılan at kuyruğu" olduğunu söylüyordu. O günlerde, sıkıyönetim altındaydık. (Ne zaman altında değildik ki?) Bir bilirkişi (şimdi adlarını anımsamıyorum, her halde o mahut kişiler olmalıydı) raporu bu yazıda Türk bayrağına hakaret unsuru bulmuştu. O günlerde yazı işleri sorumlusu Oğuz Arıkanlı idi. Onunla birlikte, savcılığa gittik. Raporu gördük ve durumu Balıkçı'ya bildirdik. Balıkçı, sevinçten hop oturup hop kalkıyordu. Hele bir dava açsınlar, mahkemeye çıkayım, canlarına okuyayım diye Ama, Balıkçı o fırsatı bulamadı. Dava zaman aşımına uğramıştı. Mahkeme, takipsizlik kararı verdi.

ASLOLAN, ÖZGÜR YAŞAMAK

Alpay Kabacalı'nın Vedat Günyol'ya yaptığı aşağıdaki konuşma 28 Temmuz 1989 günlü ***Cumhuriyet****'te yayımlandı.*

Vedat Günyol, yetmiş yedi yaşında bir delikanlı. Deneme-eleştiri alanında on iki kitabı yayımlandı. Pek çok çevirisi var, sayılarını belki kendisi bile bilmez... Öğretmenliği, dergi ve kitap yayıncılığı, ansiklopediciliği... Savunduğu değerler Sevgi dolu gönlü... Çektiği çileler Bunların her biri, geniş oylumlu yazılara konu olabilir

Hepsini bir yana bırakıp, son iki kitabı üzerine sorular yönelttim Vedat Günyol'a.

Bunlardan ilki, *"Giderayak" Yaşarken* adını taşıyor. Birinci cilt. Milliyet Sanat Dergisi'nde yayımladığı yazılardan derlenmiş.

"Günlük izlenimlerim değil, on beş gün içerisinde olayların bıraktığı tortularla anlam kazanan yaşantım önemli bence. İşte bunların izlenimlerini dile getiriyorum" diyor ve alçakgönüllülüğü elden bırakmadan ekliyor: "Gide ya da Kafka, 'bugün yazacak bir şeyim yok' dediler mi, o önemlidir Ama ben aynı şeyi söylersem gülünç kaçar Onun için, günlük izlenimlerimi yazmıyorum."

Kitapta "Giderayak" başlıklı 53, "Yaşarken" başlıklı 17 yazı var. Bu ayrım neden?

"Giderayak sözü bana çok uygun görünüyor aslında" diyor Vedat Günyol. "Çünkü tüm yaratıklar, hep giderayak geliyorlar dünyaya ve öylece çekip gidiyorlar Kala kala ne kalıyor? Giderayak yaşadıklarımız.

Yaşamak yeterli mi? İnsan sözkonusu olunca, yeterli değil elbet. Bir şeyler yapmak zorundayız. Nedir bunlar?

"Birlikte, topluluk halinde, eşle dostla, insan hakları doğrultusunda, ezilmeden, ezdirmeden yaşamaya çalışmaktır bence önemli olan. Kitabın son bölümünde, 'Dünyanın Ereği' başlıklı bir yazı var Fransız düşünürü Ernest Renan., 'Dünyamızın ereği, aklın gelişmesidir Aklın gelişmesinin ilk koşulu da özgürlüktür' diyor ve ekliyor: 'Bu bakımdan en kötü toplumsal durum, din devletidir. Dogmanın, doğrudan doğruya, salt biçimde egemen olduğu Müslümanlık ve eski Papalık Devleti gibi... Ben de buna inanıyorum."

Eşi dostu, Günyol'un "Giderayak" başlığı altında yazmasından hoşlanmadılar. Bir kötümserlik vardı bu sözde. O da, ısrarlar üzerine, başlığı değiştirdi: "Yaşarken" yaptı. Şöyle açıklıyor:

"Dünya ansiklopedilerine bir bakınız, ki ben her gün bakıyorum, bilim adamı, sanat adamı, din adamı, her kim varsa, hepsinin adının yanında, parantez içinde ufak bir çizgiyle aralanmış iki tarih vardır Bu, kaçınılmaz bir şey. Yani yaşam, iki tarih arasına sıkışmıştır. Ben Giderayak'ı buradan yola çıkarak benimsedim. Yani kurtuluş yoktur, bir parantez içinde iki çizgiyle ayrılmış iki tarihtir yaşamöykümüz. Ama bir de şu var· Yaşarken bu tarihlere boşverip verallah yansın yaşıyoruz, görüyoruz, duyuyoruz, seviyoruz, sevişiyoruz, anlıyoruz, anlaşıyoruz... İşte budur Yaşarken'in özeti. Albert Camus, yaşama bir saçmalık niteliği kondurmuş. Evet, sonu ölümle biten bu kısacık yaşam, saçmadır Ama saçma deyip de ondan yüz çevirmek gerekmez. Yine de, Camus'nun dediği gibi, bizim görevimiz bu saçma yaşamda insanların acılarını paylaşmak, dindirmek, acıları insan sevgisi içinde yoğurmaktır."

Devrim Yazıları

Geldik ikinci kitaba, *Devrim Yazıları*'na... Fransız Devrimi'nin 200. yılına armağan edilen kitapta, "Devrimin beş büyük devi"nden, Robespierre, Saint-Just, Marat, Danton ve Babeuf'ten düşünceler sunuluyor Babeuf, Saint-Just ve Robespierre'i daha önce çevirdiğini belirten Günyol, Marat ile Danton'u da Türkçeye aktararak bu yeni kitabını oluşturmuş. Amacı şu:

"Fransız Devrimi'ni anlamak için, Devrim'in kıvılcımlarını atan Voltaire, Rousseau, Diderot gibi düşünürlerin görüşleri ve adı geçen devrim yaratıcılarının düşünceleri bilinmelidir. İnsan hakları konusunda bilgi edinmek isteyen okurlar, bu kaynakları da okumak zorundadır Adı geçenler, Thomas Moore, Campanelle gibi düşünürlerle birlikte, çağdaş düşüncenin aydınlığını hazırlamışlardır. Devrim Yazıları'nda verilen metinler, Fransız Devrimi'nin içeriğini, amacını özetler niteliktedir. Bu devrimcilerin eylemlerini destekleyen düşünceleri burada sözcük sözcük,

satır satır yerini bulmaktadır Devrimin niçin yapıldığını, niçin yapılması gerektiğini apaçık ortaya koyuyor bu yazılar Kısaca, devrimin gerekliliğinin belgeleridir bunlar.

Fransız Devrimi'nin anlamı, Vedat Günyol'a göre, "İnsan hakları"nı ön plana çıkarmasındadır Nelerdir insan hakları?

"Düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü, insanların soy sop, ırk ayrımı gözetilmeden kardeşliği ve eşitliği ilkesi.

Bu haklar, bu ilkeler uygulama alanı bulmuşlar mı?

"Ancak ileri, uygar ülkelerde, yüzde 20 ölçüsünde uygulama alanı bulmuşlardır Bugün İngiltere, Fransa gibi çok uygar bilinen ülkelerde bile, insan hakları hiçe sayılabilmektedir Nitekim Fransa'da, Mitterand'ın öncülüğünde kotarılması düşünülen bir anayasa değişikliği ile, haksızlığa uğrayan Fransız yurttaşına Uluslararası Adalet Divanı'na başvurabilme hakkı tanınması yönünde adım atılmaktadır; bu çok önemlidir "

Sabahattin Eyuboğlu ile Vedat Günyol, Babeuf'ün *Devrim Yazıları*'nı 1960'lı yılların başlarında çevirmişler, *Yeni Ufuklar* dergisinde yayımlamışlardı. Bu yazılar kitaplaşınca ilginç şeyler oldu: Kitap toplatıldı, Eyuboğlu ile Günyol ünlü 142. maddeye aykırılıktan yargılanmaya başladılar Türk Edebiyatçılar Birliği, olayı protesto eden bir bildiri yayımladı. Bu bildiri için, Basın Kanunu'na dayanılarak kovuşturma açıldı. T. Edebiyatçılar Birliği'nin düzenlediği yürüyüş de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na göre kovuşturuldu. Ve bütün davalar aklanma ile sonuçlandı. Vedat Günyol diyor ki:

"Babeuf'ün kim olduğunu ne savcılar, ne yargıçlar biliyordu. Yani, yayımlanmasından 170 yıl sonra Babeuf'ün Türkiye'de yargılanması diye gülünç bir sorun vardı. Fransız basını, olayı 'Beuf, öküz demektir. Babeuf acaba öküz müydü?' diye alaya aldı. Savcı ve yargıçlarımız, Babeuf'ün kişiliğini öğrendikten sonra aklama kararı verdiler Bu kez yayımlanan Devrim Yazıları'nda, Babeuf'ün yanısıra öteki devrimcilerin de anlatımlarıyla, Fransız Devrimi, ikinci yüzyılında ülkemizde de günışığına çıkıyor.

"İNSAN SEVGİSİYLE BAŞLIYOR, HOŞGÖRÜYLE BÜTÜNLEŞİYOR..."

Aşağıdaki söyleşi 20 Ağustos 1997 günü, Birleşik Metal-İş Sendikası'nın Gönen'deki Kemal Türkler Eğitim ve Dinlenme Tesisleri'nde, konuklar önünde yapıldı. ***Arife Kalender Önel, Eray Canberk*** *ve* ***Alpay Kabacalı,*** *Vedat Günyol'a sorular yönelttiler.*

– Yazmaya ne zaman, hangi etkenlerle başladınız?

– 1934'lerde İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okurken Kolej mezunu birkaç arkadaşla tanıştım. *Yücel* dergisini çıkarıyorlardı. Benim Saint Benoit Fransız Lisesi'nden geldiğimi öğrenmişler; Fransızcadan çeviri yapan arkadaşları olmadığı için beni de aldılar aralarına. Ben de Fransız yazarı Maupassant'dan "Öç" adlı bir öykü çevirmekle başladım.

Kendi yazım... İkinci Dünya Savaşı başladı, 1939'da Paris'ten yurda döndüm. Okumaya çok meraklı bir adamım. Paris'te Halide Edib Adıvar'la tanıştım, aşağı yukarı 13 yıl onun fahri kâtipliğini yaptım. Onun yapıtlarını, Hüseyin Rahmi'yi, Yakup Kadri'yi beğenerek okurdum. İstanbul'a gelince ilk kez Yakup Kadri ile Halide Edib'in bütün eserlerini karşılaştırarak bir eleştiri yazısı yazdım. Birçok tanıdık yazıyı beğendiler, beni yüreklendirdiler Eleştiri yazmayı sürdürdüm. Ama eleştiri beni doyurmadı. Zaten benden çok daha yetenekli eleştirmen arkadaşlar vardı. Ben de deneme türüne yöneldim. Özellikle Sabahattin Eyuboğlu'nun Montaigne'den çevirdiği *Denemeler* kitabından etkilendim.

– Dünya klasiklerinin dilimize çevrilmesi yolunda yoğun çabalar harcandığı bir dönemde "Tercüme Bürosu"nda görevliydiniz. O dönemi anlatır mısınız?

– Hasan Âli Yücel, gelmiş geçmiş Milli Eğitim Bakanlarının en önemlisi... Atatürk'ün gösterdiği yoldan, bilimi ön plana alan bir dünya yaratma isteğiyle Batı'ya yönelik bir toplum olarak gelişmeyi akıllarına koymuş olanlardan... Dünya klasiklerini çevirtmek ve yeni kuşaklara armağan etmek

çabasında...

Tercüme Bürosu Hasan Âli'nin yönetiminde kuruldu. Başkanı, başlangıçta Nurullah Ataç'tı. Bir süre sonra Ataç ayrıldı, yerine Sabahattin Eyuboğlu geldi. Tercüme Bürosu haftada bir toplanırdı; o dönemin dil bilen sayılı bilim adamlarını, şairlerini, öykücülerini biraraya getirirdi. Aşağı yukarı otuza yakın üyeyle toplanır ve nelerin çevrilmesi gerektiğine karar verirdi. Sonra herkes çevireceği kitapları üstlenirdi. Dışardan da üstlenenler çok olurdu. Bu böyle yıllarca sürdü. Bu böyle yıllarca sürdü. Ve Hasan Âli'nin gitmesi, Milli Eğitim Bakanlığı'na Reşat Şemsettin Sirer adlı bir yobazın gelmesiyle biz aydın sayılan insanlar ayrıldık. Ben Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde de öğretmenlik yapıyordum. Hepimizin işine son verdiler Biz de Sabahattin Eyuboğlu'yla birlikte Paris'e gittik. İki yıl kadar kaldık orada. Zaten ben Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Paris'te doktora yapmak istedim. Savaştan önce iki yıl Paris'te çalıştım; 1939'da Hitler'in dünyayı titretmesi üzerine doktoramı bitiremeden yurda dönmek zorunda kaldım. On yıl sonra Reşat Şemsettin bizi görevden alınca ben de kapağı Paris'e attım ve orada iki yıl daha kalarak hukuk doktoru oldum.

Ama hukukla ilgimi sürdüremedim. Sekiz yıl kadar avukatlık yaptım. Beceremedim, bıraktım. Gözüm lise öğretmenliğindeydi. Önce Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği, sonra Hukuk Fakültesi'nde asistanlık. Daha sonra askere gittim.

– Orhan Burian, Çan Yayınları arasında çıkan kitaplarıyla dünyaya bakışımızı değiştirmiş bir insandır, bizleri bağnazlıktan uzaklaştırmış bir yazardır Çok genç yaşta yitirmiş olmamız da bizi her zaman duygulandırdı. Sizin yakın arkadaş, ülküdaş olduğunuzu da biliyoruz. Onu anlatmanızı diliyoruz.

– Yücel dergisine her ay Londra'dan çok güzel yazılar gönderen Orhan Burian adında birisi var Çok merak ediyoruz, kimdir bu? İngiltere'de beş yılını doldurduktan sonra yurda dönüyor Kendisiyle tanıştık. Orhan Burian gerçekten bütün tanıdıklarımın üstünde kibar, zeki, ince bir adam. Geldi, dost olduk. Sonra Yücel'in sahibi, derginin yönetimini ikimize verdi. Dergi, başlangıçta bir yamalı bohça gibiydi. Biz onu bir yörüngeye oturttuk. Hümanist bir düşünceye... Ve hoşgörü üzerine kurulu bir yönetim... Dört beş yıl çalıştık. Yücel, on yedi yıl çıktıktan sonra ne yazık ki kapandı.

Biz de Orhan Burian'la birlikte, kendi çabamızla, Ufuklar adlı dergiyi çıkardık. Orhan Burian ne yazık ki bir yıl sonra öldü. Ben o sırada Rockefeller kuruluşunun çağrılısı olarak New York'tayım, Harward Üniversitesi'nde dinleyici sıfatıyla bulunuyorum. Ölümünü duyunca, bir yıl bir ay daha kalmam gerekirken, buraya geldim. Orhan Burian için bir sayı hazırladım. Orhan Burian ölürken ablasına 1000 lira bırakıyor. Diyor ki: (Bana Günyol derdi, ben de ona Burian derdim.) "Bu parayı Günyol alsın ve dergiyi sürdürsün."

– Yeni Ufuklar adıyla sürdürdünüz...

– Evet. Onun adını hep başa koydum, "Kurucusu" diye.

– Yanlış anımsamıyorsam 275 sayı çıktı Yeni Ufuklar Bugün adlarını duyurmuş birçok yazarın ilk yazıları da Yeni Ufuklar'da yayımlandı. Yeni Ufuklar döneminden biraz söz eder misiniz?

– Orhan Burian öldükten sonra dergi bir iki ay çıkmadı. Sonra Oğuz Arıkanlı ve Orhan Duru adında iki genç bana geldiler, "Size yardım ederiz" dediler, "çıkaralım, düzeltmelerini yaparız, matbaa ile ilişkileri biz yürütürüz" dediler Kabul ettim. O 1000 lirayı da kullanarak başlattım. Sonra Sabahattin Eyuboğlu katıldı.

– Sonra Çan Yayınlan'nı da kurdunuz...

– Onunla birlikte, Çan Yayınları adı altında 62 kitap yayımladık. Şu nedenle kurduk: Hasan Âli'nin çekilmesinin ardından klasiklerin yayınına son verilmişti, o boş yeri doldurmak için Sabahattin Bey'le çeviriye başladık. Önce büyük filozof Bertrand Russell, sonra Sartre, Albert Camus gibi çağımıza damgasını vuran kişilerden çevirilere giriştik. Bu epeyce, Sabahattin Bey'in

ölümüne kadar sürdü.

– Bunların birçoğu o dönemde Türkiye'de tanınmayan yazarlardı. Babeuf'ü de çevirdiniz. Ve başınız derde girdi...

– İlk çeviri. Harward Üniversitesi'nde dinleyici olarak bulunduğum sırada beş kitap tanıttı çok değerli bir profesör Bunlar arasında Kafka'nın Değişim'i de vardı. Çok hoşuma gitti. Kafka tanınmıyordu Türkiye'de. Döner dönmez çevirip tanıttım. O sıralarda nedense Kafka'nın adı komüniste çıktı... Haydarpaşa Lisesi'nde okuyan yeğenim, "Edebiyat öğretmenimiz bir kitap özeti istiyor" dedi, benden kitap adı sordu. Ben de Kafka'yı tavsiye ettim. Özetlemiş, götürmüş. "Aaa, sakın bir daha bunu gösterme, bu adam komünist" demiş. Çocuk bana geldi, "Amca başımı yakıyordun. Komünist şeyler vermişsin" dedi... Ancak bir on yıl kadar sonra Kafka'nın komünist olmadığı çıktı ortaya... Babeuf olayında da iki yıl bizi mahkemelerde süründürdüler Sabahattin Eyuboğlu'yla birlikte çevirmiştik. Sonra, bir gazetede yazı yazıp bizi destekleyen Aziz Nesin'i de araya kattılar Aziz Nesin mahkemelerde pişmiş bir adam. Bizi teselli ediyordu, "Korkmayın, bu pek basit bir şey" diyordu. İki yıl sonra, karşı düşünceli bilirkişilerin çelişik raporlarından sonra, beraat ettik.

– Çıkardığınız dergilerden söz ettik. Ama bir tanesi üzerinde hiç durulmadı. Ünlü karikatürcü Cemal Nadir'le birlikte Arkadaş *adlı çocuk dergisini çıkarıyorsunuz,* Arkadaş *nasıl doğdu?*

– Cemal Nadir büyük bir karikatürcü ve büyük bir insandı. Yücel dergisine her ay bir karikatürle katkıda bulunuyor Arada bir görüşüyoruz. Sonradan, yavaş yavaş, daha sıcak bir birliktelik... Çocuklarla çok ilgileniyor, "Dede ile Torun" başlıklı karikatür dizisini yapıyor Bir gün bana, "Yardım eder misiniz?" dedi. "Tabii" dedim. Benim gözümde çok büyük bir adamdı Cemal Nadir Hemen işe koyulduk. Parayı Yücel dergisi sağladı. Çocuk dergisini çıkardık, bu arada tanınmış büyüklere gidip röportajlar yaptım. Hüseyin Rahmi'ye gittik, Yahya Kemal'e gittik... Cemal Nadir'i çok iyi tanıyorlar, sevgiyle karşılıyorlardı. Aşağı yukarı sekiz dokuz tanınmış kişiyle röportaj yaptık. Ne yazık ki benim askere gitmem gerekti. Arkadaş, 17 sayı çıktıktan sonra kapandı.

– Biraz önce öğretmenlik yaptığınızdan söz edildi. "Öğretmenlik" sizin için çok önemli. Siz de öğrencileriniz için çok önemlisiniz. "Ben Vedat Günyol'un öğrencisiyim" diyerek bundan övünç payı çıkaran birçok kişiyle karşılaştım. İsterseniz biraz da "öğretmenlik"ten söz edelim.

– Öğretmenlik, genç zekâlar, dimağlarla karşı karşıya gelmek, onlardan etkilenmek ve biraz da genç kalmanın sırrına ermektir. Ben, insanları severim. Benim için ayrı gayrı yoktur Saint Benoit'da, Fransız Lisesi'nde yedi yıl okudum. Orada Ermeni, Rum, Yahudi, Bulgar, Katolik, Protestan arkadaşlarla birlikte, ayrılık gayrılık gütmeden, bilmeden -ki o zamana kadar Türkiye'de de öyleydi, kimse kimseyi kötülemezdi, "bu Kürttür, bu Ermenidir" diye ayırmazdı- böyle sıcak bir yerde yetiştim ben... İşte insanlara açılmak, insanları dinlemek, kendinden bir şeyler vermek ve çok şey almak isteği ilk öğretmenliğimde başladı. 1939'da Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmenliğine başladım. Çocuklar önce muziplikler yaptılar bana: Sınıfa köpekler getirdiler, sineklere beyaz iplikler bağlamışlar, uçuruyorlar Ben "Aaa ne güzel" diye karşılayınca, apışıp kalıyorlar. İstedikleri olmuyor

– Büyük bir hoşgörü...

– Ben hoşgörülü olmayı babamdan öğrendim. Babam uzun yıllar kaymakamlık yaptı. Paris'e kaçmış 1900'lerde, bir yıl kadar kalmış. Paris hayranlığıyla dönüyor Fransızca kitaplar, ansiklopediler filan.. Ben bunların içerisinde büyüdüm ve her zaman öğrendiğim bir şeyi karşımdakiyle paylaşmak istedim. Bunu da yalnız okulda buldum. Öğrencilerle karşı karşıya gelince, çoğalıyorum. Öğrenciler benim için bir mucize oldu. Beni yetiştirdiler Ben de onlara bir şey kattımsa, ne mutlu bana.

– Biraz da insan Vedat Günyol'dan söz edelim, desem. İnsan sıcaklığını her şeye

yeğleyen, kendisini tanıyan herkesin sevgi ve saygıyla andığı Vedat Günyol'dan... Yaşama felsefenizi, daha doğrusu yaşam ilkelerinizi anlatır mısınız?

– Yaşam ilkem insan sevgisiyle başlıyor, hoşgörüyle bütünleşiyor ve gene sevgiyle tamamlanıyor, bütünleniyor

– Çok özel bir soru sorabilir miyim; biraz da aşklarınızdan söz eder misiniz?

– *"Aşk imiş her ne vâr âlemde / İlm bir kıyl ü kal imiş ancak..."* Ben sık sık âşık olan bir adamım. Ama kime âşık oldumsa farkına varmamıştır Çok severek evlendim. On bir ay sürdü mutluluğumuz. Sonra ufak bir kırgınlık dolayısıyla eşim üç aylık çocuğunu aldırtıyor Ama şimdi benim dokuz tane Günyol adında torunum, on bir tane Vedat adında torunum var. Bunlar benim öğrencilerimin çocukları. O bakımdan çok mutluyum.

– Düşünce dünyamıza katkınız yönünden sizi nasıl tanımlayabiliriz? "Hümanizma'nın Türkiye'deki etkin savunucularından" ya da "Aydınlanma'nın yılmaz savaşımcılarından" diyebilir miyiz?

– Derseniz bu benim için büyük bir iltifat olur, teşekkür ederim.

– Dil anlayışınızdan da söz eder misiniz?

– Benim bir tek vatanım var, o da Türkçem. Nereye gitsem, vatanımı da beraberimde götürürüm. Ben Türkçeye hayranım, tutkunum. Uzun yıllar Fransızca öğretmenliği yaptım, Fransızcayı da -affedersiniz- çok rahat konuşurum. Biraz İngilizce okudum, derken İtalyanca kurslarına gittim dört yıl, İtalyanca öğrendim, İtalya'ya çağırdılar Bir parçacık da Almancaya el attım... Ama Türkçenin yeri başka. Türkçeyi bugün bozuyorlar. Atatürk, Türk Dil Kurumu'nu kurdu. Bu dili Acem ve Arap etkisinden kurtarmak, Yunus Emre'lerin o arı duru dilini yaşatmak, geliştirmek için açılan bir kurumdu. Kapattılar, başka bir şey açtılar...

Elbetteki insan kendi dilini çok sever ama, bence Türkçe dünya dillerinin en güzellerinden biri. Dedim ya, Türkçe benim vatanım.

– Sabahattin Eyuboğlu'yla, öteki arkadaşlarınızla nasıl çalıştığınızı, nasıl çeviri yaptığınızı hep merak ederim. Kısaca anlatabilir misiniz?

– Sabahattin Bey'le Tercüme Bürosu'nda tanıştıktan, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'ne her pazartesi birlikte gidip dostluğumuzu pekiştirdikten sonra, Paris'te yeniden karşılaştık. Orada karar verdik: Klasiklerin durduğu yerden biz başlayalım, çağa damgasını vurmuş kişilerden çeviriler yapalım. Genellikle çeviriyi tek dilden yapmıyorduk. Sözgelimi Fransızcadan çeviri yapacağız. O kitabın İngilizcesini ya da İtalyancasını bulur, karşılaştırarak yapardık yanılmayalım diye. Cümle cümle yapardık. Bazan ayrı ayrı çevirir karşılaştırırdık; bazan da birimiz okur, önerilerde bulunulur, düzeltilir Böyle yürüyordu, büyük bir saygı içerisinde. Bir zevkti... Sabahattin Eyuboğlu çevrilecek kitapları seçmeyi bana bırakmıştı. Benim için büyük bir onurdu... Sonra, Komünist Partisi kurduk diye, bizi dört ay misafir ettiler Maltepe Askeri Cezaevi'nde. Orada yüz elli kadar genç vardı. O kadar mutlu bir yaşam sürdüm ki... Çok şey öğrendim orada... Hapisten çıktıktan sonra Sabahattin Bey, "Bir daha çeviri yapmayacağım" dedi. Ben ne yaptım yaptım, iki kitap daha çevirdik. Sonra uzun yaşamadı. Hapislik yaşamını hazmedemedi.

(Toplantıda, sorular üzerine, Vedat Günyol, Cahit Sıtkı'yla, Abidin Dino'yla, Nâzım Hikmet'le ilgili anılarını da anlattı. Bunlar daha önce başka yerlerde yayımlandığı için buraya alınmadı. İzleyicilerin coşkulu alkışları arasında Vedat Günyol'a teşekkür ettik.)

YAPITLARINDAN ÖRNEKLER

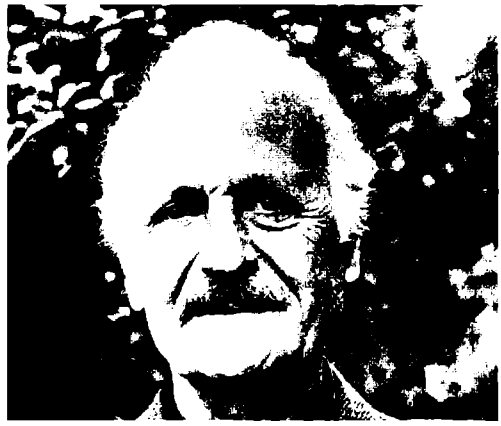

AVARE YILLAR

Sanatı, edebiyatı kendine dert edinen her okuyucu, bugün sanatçıdan, umutlarını tazeliyen, içinde iyilik, güzellik adına ne varsa hepsini canlandıran bir haber gözlüyor Başı boş, düzensiz bir dünyada tek başına kendi "murdar karanlığı" içinde kaderini yaşıyan insan, sanatçıdan adeta bir müjde bekliyor gibidir Ortak ve sağlam toplum değerlerinden yoksun bir dünyada bir çıkar yol arayan biz okuyucular, bir yapıtta, doyurucu bir geleceğin kapısı aralanmış mı, aralanmamış mı, ona bakıyoruz.

Orhan Kemal her yapıtıyla bize, umutlarımızı tazelemeye elverişli bir haber getiriyor Son yapıtı *Avare Yıllar* taptaze bir haberle karşımızda. Bu haber kendi gözlerinden, geleneklerin *ateş çemberi*'nden kurtulmuş, *Küçük adam*'ın ışıklı haberidir Avare Yıllar, "dünyayı kollarıyla kuranların" beraberliğinde, pırıl pırıl aydınlığa erenlerin müjdesini taşıyor *Baba Evi*'nde küçük adam'ın gamsız yıllarından geçtik. Onunla, türlü çevreler, türlü insanlar, türlü inanışlar arasında, içli, acılı, başıboş, amaçsız bir yaşam serüveninde sürüklendik. Düzensiz bir toplum, düzensiz, uyumsuz bir aile içinde büyüyen bir çocuğun ardı sıra yoksulluklara, acılara batıp çıktık. *Baba Evi* bizi, bütün o çileli, o sorumsuz yaşamın akışına katıp avare yılların eşiğinde bırakıvermişti. Bu yıllar, ciddi bir bilinçlenmenin müjdesini taşıyordu. Bunca çileden yeni bir şey doğacaktı. Bu şey, gelişip büyümekte olan bir sınıf bilinciydi. *Avare Yıllar*, karanlıklar içinden, kendi çabasıyla ışığa çıkan bir adamın romanıdır

Küçük adam, henüz adını koyamadığı bir dram ikliminde yaşıyor Saygınlığını, servetini kaybetmiş bir aile çocuğunun aşağılık duygusundan kurtulup yaşamını kollarıyla kazananların safında aydınlığa kavuşması için çeşitli çilelerden geçmesi gerekiyor Bilince varması için, insanların o pis fabrikalarda nasıl ölü ölüverdiklerini görmesi, Tanrının unuttuğu insanların mahallesinde duraklaması gerekiyor Sonunda, mavi tulumlu İzzet ustanın onu *virvircılığından* kurtarıp benzerlerinin ortasına atması gerekiyor

Küçük adam'ın tragedya iklimindeki yaşamı aşama aşama, onu kesin bir bilinçlenmeye götürüyor O, anlamı belli olmayan bir dünyada tek başına, karanlıklar içindedir "Bol bir ışık, bir çıkar yol, pırıl pırıl bir aydınlığa kavuşmak" için çırpınıyor Onun için "mutlak bir kurtuluş lazımdır" Öyle bir kurtuluş ki, "kavun satmış, karpuz satmış, fabrikada çalışmış, altları delik papuçla veya paçaları tiftiklenmiş pantalonla dolaşmış, kimse meşgul olmasın, ayıplamasın.

İlk kurtuluş "hiç kimsenin önünde el ovalamamaya" karar verip ekmeğini ka-

zanmak için okuldan ayrılmasıyla başlıyor "Neme lazımcı, bacağından asılı koyun misali insanların kalabalığından, etrafındakilerin iğneli bakışlarından" kurtulan küçük adam'ı çok geçmeden Tanrı ve Tanrıyla ilgili sorunlarla başbaşa görüyoruz. İnsanların düzenlemedikleri bir dünyada acaba Tanrının garanti ettiği bir düzen var mı? Küçük adam bu ikinci ateş çemberini kolayca kırıyor Gözlerini, kendinden ayırıp çevresine döndürünce her şey kendiliğinden çözümleniyor

Onu Tanrı sorunlarından çelen ilk şey, kırlarda dikkatini çeken karıncalar oluyor: Yer altının bu ufacık hayvanlarındaki bitmez tükenmez *çalışma* aşkı "ölü bir solucanı sürüklemekteki gücün hep beraberliği" onu kendi kabuğundan sıyırmaya elveriyor.

Küçük adam'ın bilince varması için bir tek olay kalmıştır artık. Bu olay İzzet ustadır Bu filozof işçi, onu "attan inip eşeğe binenlerin" dört duvarından kurtarıyor Artık, küçük adam evrenin merkezi değildir Alnının teriyle para kazanmanın kutsallığına ermiş, acı çeken insanların safına katılmıştır

Avare Yıllar'ın önemli yanı, bir yaşamın öyküsü olması değil. Orhan Kemal için önemli olan insanların yazgısıdır Onu ilgilendiren şey, eskimiş değerler üzerinde yaşamaya çalışan bir toplumda, tek başına ışığa kavuşmaya çalışanların savaşıdır

Orhan Kemal'i yazı yazmaya zorlayan neden, ne edebî ne teknik nedenlerdir. O, etiyle kemiğiyle bağlı olduğu bir sınıf insanının yazgısıyla, geleceğiyle ilgilidir. Öyküleriyle, romanlarıyla "insan soyuna faydalı olmak" insanları bilinçlendirmek istiyor

Bu bakımdan *Avare Yıllar*, insanları bilince çağıran, yaşam deneyimleriyle yüklü, bu deneylerin verdiği düşüncelerle besli, ibret dolu bir mesaj sayılabilir

(1950)
(Dile Gelseler)

YALNIZLIĞIN YARATTIĞI ADAM I

Sait Faik'i bugün bütünüyle düşününce, içimize insan sevgisi salan büyülü bir güç gibi görüyorum onu. Bu gücün önünde doymak bilmez bir sevginin bulunup yitirilmişliği, doyuruldukça parlayıp alevlenen aşkın onmazlığı var. Bu gücün elinde *Son Kuşlar* ileri bir uğrak olmuştu. Bu uğrak, "Lüzumsuz Adam"ı gerilerde bırakmıştı. Bu uğrak azmin, kararın uğrağıydı. Domuzuna soylu bir inatla güzele vurgunluğun, ömürlerini ekmek parasına harcamışların büyüklüğüne inanmışlığın uğrağıydı. "Gün Ola Harman Ola" ölçüsünde bir ana yapıtı ancak bu türlü bir inanmışlık verebilirdi.

Sait Faik'in son eseri, *Alemdağında Var Bir Yılan* yeni bir uğrak yolunda. Bu uğrağın başında bir başka saplantıyla karşılaşıyoruz: Yalnız Adam saplantısı. Her uğrak bir yenisinin müjdesiyle yüklü. Sait Faik, bu yeni uğrağa doğru henüz çıkmış yola, Yalnız Adam kişiliği içinde, yalnızlığıyla çetin bir savaşa girmiş görünüyor. Bu savaş onu yeni iklimlere ulaştıracaktır.

Sait Faik bu eserde, Yalnız Adam'ın mantığına uygun olarak, sade kendinden söz ediyor Öykülerinde üçüncü kişi yerini "ben"e bırakmış. Yalnız Adam, konuşsa konuşsa ancak kendinden konuşabilir Sait Faik de öyle yapmış. Kendinden söz ediyor, kendi adına konuşuyor. Öykülerinin gerçek kahramanı "ben" adına, düşüncelerinin, ahlâkının cesaretini ele almış, öyle konuşuyor.

Coridon, O. Wilde ile birlikte daha birkaç kişiyi düşünerek şöyle der: "Hepsi de inkâra saptı. Herkes inkâra sapacaktır İnsanlar, düşüncelerini söylemekte cesaret gösteriyorlar ama, ahlâklarını açıklamaya hiç yanaşmıyorlar. Acı çekmeye katlanıyorlar da gözden düşmeye gelemiyorlar " Sait Faik, bu cesarete daha *Son Kuşlar*'da ulaşmıştı. *Alemdağında Var Bir Yılan*'da sanatının o ulaşılmaz kişiliğiyle bu iki yönlü yılmazlığın üstüne bile çıkıyor Öyküleri "ben"le başlıyor, "ben"le bitiyor Tıpkı *Kalpazanlar*, tıpkı *İmmoraliste* gibi.

Alemdağında Var Bir Yılan, baştan başa yalnızlığın, tarifsiz bir yalnızlığın acılığını taşıyor "Yalnızlık güzel. Güzel değil. Kavun acısı. (s.18). Bu yalnızlık nereden geliyor? Sanatçının "kilise ahlâkı" üzerine kurulu bir dünya düzeninde yerini bulamamasından. O ahlâk, o düzen ki, dünyayı "yasaklar" ağıyla örmüş. İnsanlara insanları yasak etmiş. "İnsanoğlu için yasaklı hayvan da diyebiliriz. Mikroplar bile birer yasak değil mi? Aşklar yasaktır Gün olur sular, yemişler bile yasaktır İnsanlar birbirine yasaktır " (s.91)

Bu toplum yasakları yanında, bir de yaşlanmışlığın, bedence çökmüşlüğün yasağı var Bu da, ötekisi gibi, dıştan gelen bir yasaktır İşte, Sait Faik'in yalnızlık dramının bilmecesini burada aramak gerekecek. Bu bilmecenin çözüldüğü yerde, çocuklara olan sevgi ile, bu sevgiye engel olan yaşlanmışlığın kurt yeniği çıkıyor ortaya.

Çocuklara yönelmiş sevginin temelinde, sanatçının hep çocuk kalması var· "Karılar sevilir sevilmesine ama ben içimden hep çocuk kaldığım için olacak karılardan çok çocukları severim." *(Yani Usta)*

Bu çocuk sevgisinin karşısında sanatçının durumu ne olacak? Kafasının işliyeceği, duyarlığının durulacağı bir çağda, yüreğinin sesini tıkayamazlığın dramı başlıyacaktır Çünkü, bu yürek, tıpkı topal martının ölüm yasını tutan Barba Yakamos'ın yüreği gibi, "bir tahtası eksikliklerin yüreğidir " Bu yürek çarptığı sürece, körpe sevdalara düşecektir Barba Yakamos: "Kafa dediğin eskir, ihtiyarlar, ölür bile insan ölmeden" diyecektir Sonra kalbini gösterip: "eskimeyen, eksilmeyen şey buradadır" diye ekleyecektir İşte, Sait Faik'in eskimeyen, eksilmeyen şeyi yüreğidir Bu yüreğin, taze yüzler önündeki doymazlıktan gelen acılığı yerine göre sınırsız olacaktır Ona güvendiğini, arkadaşlığından hoşlandığını söyleyen Panco'ya sorun. "Bu işde en talihsiz de sendin." Çünkü "sana durmamacasına gülüyorum" diyecektir Ona "kilise ahlâkından" söz açacaktır Kahvede Luka efendiyi siper ederek kendini göstermemeğe çalışacaktır. Sonra günün birinde "Çok ihtiyarladın sen" diyiverecektir Yani Usta, "Ağababa"nın randevusuna gelmiyecektir Yahudi karısının sevgilisi genç ve yakışıklı arabacının en içten sözü "suratında nur kalmamış" olacaktır. Sarmaşıklı Ev'in genç hamalı "babalık" derken, ne umutlar söndürdüğünün farkına bile varmıyacaktır.

Bundan sonra, sevgilisiz de, herhangi insanlarla da güzel olabilen dünya alabildiğine ıssızlaşacaktır. "Yalnızlık dünyayı doldurmuş. Sevmek, bir insanı sevmekle başlar her şey. Burada her şey bir insanı sevmekle bitiyor." (s.24) Sevmekle bitiyor Çünkü "ne sen onu, ne o seni anlıyor Belki anlamak ikinizin de işine gelmiyor." *(Yılan Uykusu)*. Panco istediği kadar karşısında, yanıbaşında olsun. Ne çıkar! "O seni anlarsa değil sen onu anlarsan bir şeyler olacak."

Sevgiliyi anlamanın yolu mu? Önce "tanı, tanı, kendini tanı. İşte başka bir kere bu yönden. Sonra onu anlıyacaksın. Kendini mi tanıyacaksın? O bir tahtası eksik yüreği bırak bir yana da kahvenin aynasına bir bak: "Kahvenin aynasında sapsarı, bembeyaz bir adam gördüm. Ürktüm. Bendim. *(Çarşıya İnemem)*. Şimdi Panco'ya dönebilirsin. Aynı ürküntü, aynı irkilti: "Kürk hâlâ serindi. O çıban izi olan yanağını serinliğe dayamıştı. Kürkün dudakları öpüyordu onu. İrkildi. Beni hatırlamıştı. Silkindi. (s.20)

İşte bu ürküntünün hayali, bu irkiltinin rüzgârı Sait Faik'in yakasını bırakmayacaktır Yalnızlık kavun acısı acılığında alabildiğine işliyecek işliyecektir· "Caddelerde idim. Binlere karşı birdim. On binlere karşı birdim. O "seyyarelerden gelir gibi gelen" Panco bile bu yalnızlığı söküp atamıyacaktır "Sanki her akşam onunla imişim gibi bir yalnızlık duyuyorum. (s.23)

Yalnız adam kendi talihiyle başbaşadır· "Sokakların içinde, sırtımda talihim, sırtımda kendim, yürümeliyim. (s.20) Sait Faik yürüyecek, yürüyecektir Bu yol onu nerelere, hangi uğraklara götürecek?

Önce kafa tutmaya götürecek. Ardından "büyük hayaller" akın edecek, sonra her şey doğa içinde erimeğe doğru yol alacak.

(1954)

YALNIZLIĞIN YARATTIĞI ADAM II

Çıkış noktası "yalnızlık" olan bir yaşam görüşünün son basamağında Sait Faik karara, kesin bir duruma varmış bir kez. Yalnızlığa yenilmemiş, yenilmemeğe bakıyor. Umutsuzluğu bir yana atıvermiş. Bakıyoruz, yalnızlığa da, yalnızlığı doğuran şeylerin topuna da kafa tutuyor Bu, yalnızlığın Sait Faik'de yarattığı ilk tepki oluyor *Son Kuşlar*'daki öykülerin çoğunda bir döğüş, bir kavga havası var Biliyoruz; Sait Faik'in kavgası insanlarla. Daha doğrusu insanların insanlara ettikleriyle. İnsanların yarattığı "Alın yazıları"yla.

Doğa güçlerine gelince, Sait Faik'in onlarla hiçbir kavgası yok. Hiç değilse, insanları, yardımlaşmalara, dostluklara çağırdığı sürece. Ayrıca doğa Salt Faik için, insana yalnızlığını unutturacak en güvenilir bir sığınaktır da.

Şurası besbelli: Sait Faik gözünü, kendine göre olmayan bir dünyada, yasaklar dünyasına açmış. Bu kilise ahlâkına göre işleyen, sahtelikler dünyasında, tek başına, büyük bir serüvene atılmış; bütün isteği GERÇEK'e ulaşmak ve bu sayede kendi durumuna, daha doğrusu, insan'ın durumuna asıl anlamını kazandırmak.

Sürekli bir araştırma olan yaşamı boyunca Sait Faik, GERÇEK'i kimi zaman GÜZEL'de bulmuştur, kimi zaman HAK'da, kimi zaman da her ikisinde birden. GERÇEK, HAK ile GÜZEL'de olunca, insanın durumu kendiliğinden anlamını bulmuş oluyor· insan ancak GÜZEL ve HAKLI bir dünyada, insan olmanın bütün onurunu kazanabilir. Çirkin ve haksız bir dünyada ise, insan, hele sanatçı, onurunu da, varlığının anlamını da kafa tutmakta, dünyayı çirkinleştiren, haksızlığa boğanlarla pazarlığa, uzlaşmaya yanaşmamakta bulur Her türlü uzlaşmalar insanın onurunu hiçe indirmek, varlığını yok saymaktır İşte Sait Faik, *Son Kuşlar*'daki öykü kahramanlarını, içinde yaşadıkları dünyanın çirkinlikleri, sahtelikleri, haksızlıkları karşısına birer canlı *itiraz* olarak çıkarmış ve böylece insanın en onurlu yanının kafa tutmak olduğunu belirtmiştir.

Sait Faik'de bu kafa tutma'nın ardında, sınırları kesin, planlı bir dâva aramak boşunadır· çünkü, gerek toplum, gerek tabiat düzeni karşısında Sait Faik'in aklından çok duygusu rol oynamaktadır Yoksulluklara, sefilliklere karşı içini saran o mübarek öfke, o soylu başkaldırma duygusu, bütün bunların toplumun özüne, yapısına bağlı birer haksızlık olmalarından çok, göz yumulmaz birer ayıp, yüz kızartıcı birer durum olmalarından geliyor Onun için değil mi ki, toplum düzenine bağlı haksızlıklar karşısında Sait Faik'in insanlarını Samim Kocagöz'ünkiler gibi toplu bir tepki atılımından çok, sadece tek tek birer kafa tutma noktaları olarak görüyoruz.

*

Yalnızlık karşısında Sait Faik'in ikinci bir tutumu var· dünyanın sınırlarından kurtulmak için "Yapma cennetler"e sığınan Baudelaire gibi, Sait Faik de, ruhuna, ağaçlardan, bulutlardan, kuşlardan, böceklerden bir yankı aramakta, bütün varlığıyla evrenin çağrısına kulak vermektedir Bu çağrı ister "kadın, erkek, hünsa, insan, hayvan, hattâ o namussuz Özdemir'den..." *(Kayıp Aranıyor*, s.46) ister "dağlardan, kuşlardan, denizlerden, insandan, hayvandan, ottan, böcekten, çiçekten" *(Alemdağında Var Bir Yılan)* gelsin, ardından umulmadık bir şey: Mutluluk akın edecektir: "Ne olur, bir kedicik, bir köpekcik olsaydı. Bütün bu olmıyan şeyle, ağrılar, boşluklar, terler ve üşümeler bir daha dönmemek üzere gideceklerdi" *(Kayıp Aranıyor)* "Gelsin de nereden gelirse gelsin... Hişt sesi gelmedi mi fena. Geldikten sonra yaşasın çiçekler, böcekler, insanoğulları." *(Hişt, Hişt).*

*

Bu çağrının, Hişt sesinin kesildiği yerde, zengin bir düş dünyası kapılarını ardına kadar açmaktadır Burada, artık eşyanın alışa geldiğimiz ilişkileri kırılmış, gerçeküstünün sınırlarına girilmiştir Burada her şey aklın, mantığın denetiminden çıkmıştır Artık, aklın alabileceği gerçeklerden apayrı, başı boş, rüya ve masal renkleriyle süslü

bir başka dünyadayız. Artık sanatçının çağrışımları bile bir başkadır· "Tedailerim ne ruhiyat kitaplarındakine, ne de şunun bununkine benziyor İstanbul diyince Çin'de bir mandarini tedai edebiliyorum." (Bir Başka İstanbul *Az Şekerli).* Bu rüya dünyasında, bıçkın Hidayet'i cebimize sokabiliriz. *(Öyle Bir Hikâye).* Sevgilinin bulunduğu odanın kapısı açılıp içeriye rüzgâr girebilir; rüzgârla birlikte yapraklarını dökmüş bir ağaç; ağacın ardından duman, dumanın ardından bir kuş, kuşun ardından da bir bulut girebilir *(Yılan Uykusu).* Kulaklarımızın dibinden ırmaklar akabilir. Ağaçlar suları yıkıyabilir. Hayvanlar insanları öpebilir; köpekler konuşur, insanlar havlar *(Kalinihkta).*

Orada kocayemişlerinin çiçekleri pare paredir Karabaşları avuçlarımızda ezmekteyizdir Dilimize arılar konmakta, gözlerimizi arılar sokmakta, güneş batmakta, bir karabatak düşünmektedir *(Kalinihkta).*

Pascal: "Kimbilir, yaşamın bize uyanıkmışız gibi gelen yarısı, uyanıyormuşuz gibi gelen asıl uykudan pek az farklı bir uykudur diyor İşte bunun için olmalı: *Alemdağında Var Bir Yılan*'daki birkaç öykü ile *Yeni Ufuklar*'da çıkan (sanatçının en son öyküsü) *Kalinihkta*'nın gerçeküstü havası, bize tıpkı rüyadaki kadar kolay, rüyadaki kadar olağan geliyor

Hayal gücünün başıboş mantıkla ilişiğini kesmiş göründüğü yerde gerçeküstü başlamış sayılabilir. Orası, içgüdülerin, içeri tepilmiş isteklerin alanıdır; eşyaların, canlı-cansız varlıkların umulmadık bir çehreye büründükleri, alışa-geldiğimiz gerçeklerin altüst olduğu bir dünya. Sait Faik, bize bu dünyanın kapılarını *Son Kuşlar*'ın son öykülerinden *Kırlangıç Yuvasındaki Kadın* ile aralamıştı. Ama, burada henüz, bilinçaltı dünyasının sırlarına erememiş, gözümüz yolda, öyle kalmıştık. Bu öykü, *Alemdağında Var Bir Yılan*'daki gerçek-hayal karması içinde işlenmiş o güzelim öykülerini müjdeliyen bir başlangıçtı.

Sait Faik, bu öykülerinde, hele "Yılan Uykusu"nda sürrealizm'e, adeta serin bir kaynağa gider gibi öyle kolay, öyle doğal gidivermiş. Onda, insanı öldüresiye faydacı bir uygarlığın baskılarından kurtarmaya yönelen gerçeküstücülerin başlangıçtaki o ateşli, edebiyat alanını aşan amaçlarını bilmem aramak yerinde olur mu? Gerçeküstücülüğün "başıboş, havada sözcük"lerine, "rüyada konuşmaları"na "toplu çılgınlık"larına "otomatik yazı"larına ve "karamsar alay"larına Sait Faik'de rastlıyacağım diye uğraşmak, onu öbür sürrealistlerle kıyaslamaya kalkışmak boşuna bir çabadan öteye gidebilir mi? Sait Faik gerçeküstücülüğe, içe tepilmiş isteklerin düşsel bir dünyada gerçek görme isteğinin verdiği dayanılmaz, ama o ölçüde olağan bir tutkuyla düpedüz, kendiliğinden kayıvermiş. İç dünyasını bilinç üstüne çıkaran rüya, hayal, şiir dolu bu yepyeni anlatım biçimi, kimbilir belki de ona tarifsiz yalnızlığını unutturacak, yalnız güzel ve haklı bir dünya yolunda benimsediği *itiraz* rolünde bütünlüğünü kazandıracaktır

(1955)
(Dile Gelseler)

ABDÜLHAK Ş. HİSAR YA DA MÂNEVİ ROMATİZMA

hayallerimizin İstanbul'u hakikisinden daha çok güzeldir."
Sait Faik Abasıyanık

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Varlık yayınları arasında çıkan son kitabı, tıpkı ilki gibi, yarım yüzyıl öncesinin Boğaziçi dünyası ile ilgili. Yazar, gitgide artan bir tutkunlukla dönüp dolaşıp hep o eski günleri anlatıyor Çocukluğunun geçtiği o "cennet" kıyılarının bu kez mehtaplarından yalılarına atlayıvermiş. *Boğaziçi Yalıları*'nda, yazarın çocukluk günlerinin Boğaziçi'sini, "mucizeli" dediği bir uygarlığa ulaşmış düzenli, bu düzenin töreleri yanında bir de kendi huyunun suyunun, düşünce eğitiminin ilk kaynaklarını buluyoruz.

Boğaziçi Yalıları düpe düz bir hayat öyküsü kıvamında. Yazar, eski Boğaziçi'nin yalılarını, guruplarını anlatır görünüyor Oysa, aslında hep kendini anlatmakta. Bütün bunlar önemini, çocukluk yaşantısına karışmış olmalarından alıyorlar

Bay Hisar'a bakarsanız "bir sahra bile olsa doğduğumuz yerleri mutlaka severiz. Çünkü "çocukluğun geçtiği yerler muhakkak ki insanın cennetidir " (s.25). Ne var ki, bay Hisar bir sahrada değil Boğaziçi'nde doğmuştur O Boğaziçi ki (dikkat buyurun) "hayatı güzellik için sayarak, sanat için sanat yapan, ruhun ihtiyacını söyleyen güzel ve hüzünlü bir ses gibi, insana inanılmaz, sihirli güzellikler duyuran" bir yerdir (s.26).

Bundan ötürü, bay Hisar, Boğaziçi'nde doğup büyümüş olmakla kendini pek bir yüksek tutuyor "Boğaziçi'nde doğarak ve büyüyerek onun hususi şivesini ruhuyla duymuş olmayı hayat için bir talih biliyorum. diyor (s.24).

İşte, bu talihli kişi, *Boğaziçi Yalıları*'nda geçmiş günlerinin özlemiyle eski Boğaziçi'nin *hususi şivesi*'ni vermeye çalışıyor Bu *şive* bizi aynı zamanda Bay Hisar'ın ruh ve düşünce eğitiminin *şive*'sine de götürüyor Nedir bu *hususi şive?*

Bir defa Bay Hisar'a göre, eski Boğaziçi "kendi içine kapalı bir âlem"di. İçine kapalılığını her halde "aristokratça" bir düzen üzere kurulmuş olmasından alıyordu. Böyle bir düzen kapılarını dışa kapamış bir düzendir Kendi gücüne, soyluluğuna, doğuştan yüceliğine inanmış kimselerin düzenidir Bay Hisar'ın Boğaziçi'si de, yalılarıyla, kayıklarıyla, yaşayışıyla, mehtaplarıyla, bir de o "müstesna" güzelliğiyle, böylesi bir düzendi işte. Mezarlıklarında bile "dindar ve ulvi selviler vardı" ve "sanki hiçbir adiliği görmemek için, hep (tıpkı bay Hisar gibi) göğe ve yükseklikler bakar" gibiydiler (s.7).

Eski Boğaziçililere vergi o soylulukla bugüne bakan bay Hisar için artık her yer adileşmiştir: "Hemen bütün mahalleler, her ne sebepten olursa olsun (ki bunları bilir ve sayabiliriz) âdileşmiştir, bizi de âdileştirir (s.24) Ama, bay Hisar, çevresini, insanları yok sayabilmedeki o üstün yeteneğiyle, ruhunu bu adiliklerden uzak tutmanın yolunu bulmuştur: "Boğaziçi'nde, insan sokak ve mahalle ile münasebetlerini keserek, eğer ruhunu hazırlamış olursa (bay Hisar gibi), ancak tabiatın güzelliğine, sulara, dalgalara, göğe mevsimlere dönmüş ve dayanmış yaşar " (s.24)

Bay Hisar'ın salık verdiği bu türlü yaşayışla Boğaziçi'nin "hususi" şivelerinden bir başkasına geliyoruz: Boğaziçi "keyif, neşe, inşirah, huzur, muaşaka ve hayal yeri idi." (s.14). Bay Hisar, sayıp döktüğü bu özelliklerden en çok hayal öğesi üzerinde duruyor Çünkü, burada "hakikat hayale benzer (s.33). Burada her şey adeta hayal gücünü alabildiğine geliştirmek için elele vermiş gibidir Boğaziçi yalılarında günler "işsiz, yavaş ve hesapsız" akıp gitmektedir Maddesel kaygılar, günlük telaşlarla tozlanan ruhlar burada o "eşsiz ve tembel günlerde" büyük bir "küşayişe" ererler Nasıl ermesinler ki, "yalıların hayatında çarşıya hiç vakit ayrılmaz, alışverişle ne bey, ne hanım meşgul olur, alınacak şeyleri hep uşaklar alıp getirirdi." (s.50).

Eski Boğaziçi'nin bir başka özelliği de, bay Hisar'a göre, buranın "yüksek ve hüzünlü bir yer" olmasıydı (s.26). Bu hüznü

duyabilmek için Bay Hisar gibi "hayal içinde büyümüş hislere" sahip olmak gerekir O zaman da "bu kadar açık ve güzel bir manzara ruhu daima acıtır " (s.42). Hele akşamları sandal gezintisine çıkıp da "bu mavi, ahenkli suların üstünde" gezmiye görün, "vücudun en hisli noktası olan ruh"umuz "gûyâ fazla miktarda şiir yutarak bir şiir sarhoşluğuna" tutulur ve "böylece güzellik, şiir ve romantizm banyosu alan.. hususi bir mâneviyat âlemi"ne dalar (s.54). İşte, bay Hisar da "sandalda akşamın şiirini geniş ve vahim bir dram halinde" duyarken "manevi bir romatizmanın büyük sızıları" içine böyle düşmüş ve hayatı boyunca o sızılardan bir daha kurtulamamıştır

Bay Hisar'ın kendi *hususi şivesi*'ne gelelim: Onun başlıca özelliği, bütün yapıtlarına içten içe sinmiş olan o "hayal" daha doğrusu, "hulya" öğesidir Bay Hisar, tıpkı o sevip bayıldığı eski aristokrat Boğaziçi gibi kendi içine kapanık bir kişi olarak görünüyor. Ustası Barrés'in "vecit verici sayfalarından (!)" aldığı esinle hep "bu kapıları harice kapanmış, kendi hulyalarının zevkine varan alemi, hep bu kendi ahengi ile dolan gönlü, kendi şiirini yaşamakla haz bulan tabiatı" arıyacaktır Bu bakımdan, Barrès'in *Bénérice'in Bahçesi* adlı romanının kahramanı Bénérice ile bay Hisar arasında bir benzerlik, bir yakınlık var. Bénérice çocukluğunu, Fransız tarihiyle ilgili yapıtlarla dolu bir müzede geçirmiştir Bay Hisar da, Sultan Aziz devrinin son görkemli günlerinde "devlet vükelâları"nın bütün görkemleriyle safa ve saltanat sürdükleri aristokrat Boğaziçi'nde büyümüştür Bénérice, "bu tatlı hülyacı kız, kaybolmuş bir mutluluğun özlemini çekmektedir " Bay Hisar da "geçmiş ve geçen zamanla" yaralıdır, "mazisine abanmış" gidiyordur

Ölen sevgilisinin anısına hüzünle bağlı olan, bu hüzünden adeta romantik bir haz çıkaran Bénérice'ten bay Hisar'da nice nice yanlar var Kendini bir anıya böylesine bağlamanın o anının içinde eriyip gitmeye varacağını sanmayan Bénérice tıpkı Barrès gibi, anıları da, hülyaları da, büyük bir bencillikte eritivermiştir "Hülyalarımız, tıpkı acılarımız gibi, bizleri bütünliyecek bir şeye olan istekten gelmedir Aynı çeşit bir ihtiyaç, hepimizi, benliğimizi korumaya, sonra da her şeyi içine alacak şekilde genişletmeye zorlamaktadır." *(Bénérice'in Bahçesi)*

Bay Hisar da, bütün bu anılardan, tarih bağlarından geçip sonunda her şeyi kendi *benliğinde* eritecektir: "Yaşlana yaşlana gözlerimizden nice perdeler kalkacak. Günün birinde nihayet kendi kendimizle tanışarak kıymetli bir dost kazanacağız. *(Çamlıca'daki Eniştemiz*, s.333).

Bay Hisar'ın düş tiryakiliği yine o çocukluk günlerinin Boğaziçi'sinde başlamış. Kanlıca'daki yalının "güzellik ve hayal için yapılmış" havuzlu odasında "münzevî sükûtun ve şiirin hazzını" almış. Küçük bay Hisar bu odada tek başına saatlerce kalır ve orada "gûyâ esrarlı bir çubuk içmiş gibi olur, sükût, şiir ve istiğna afyonları" yutarmış. (s.66).

Hülyalarının tadına dadanmış "bir hayal çocuğu" olan küçük bay Hisar burada korkunç bir *şive* ile karşımıza çıkıyor Bu *şive* gerçeği 'kitapların gıyabında" bilimin ötesinde arayan bir insanın şivesidir Bakın nasıl:

Yalıya her gidişinde küçük bay Hisar bu odaya kapanır ve *"mistik"* bir yolla, yalnızlığın ve hülyanın şarabıyla *"mest"* olurmuş. İşte, o odada "gûyâ yetmiyen bir hakikatin perdesi yırtılarak asıl hakikat ayân olur"muş.

Gerçeğin düşe, insanların evliyalara, saatlerin çalgıya, mevsimlerin de anılara benzediği bir dünya içinden çıkıveren bir *küçük mösyö Noralya* ile bugünkü bay Hisar arasında sonu sıfıra varan -hep geçmişe bağlı- verimsiz bir düşçülükten başka ortak bir şey yok.

Boğaziçi Yalıları, ruhuyla da üslubuyla da, *Boğaziçi Mehtapları*'nın bir devamı sayılabilir Bu ikinci yapıtın bir yerinde, yazar: "En güzel zamanımız ya hayalimizde âtiyi kurduğumuz, ya hafızamızda maziye konduğumuz zamandır" (s.245), diyor Bay Hisar'sa, varlığının tek anlamı olan düşçülüğü içinde, geleceğe -tabii inanmadığı için olacak- hiçbir yer ayırmamış, sadece geçmişe, o da bile bile güzelleştirip idealleştir-

diği geçmişe saplanıp kalmış.

Boğaziçi Yalıları'nın dili çetrefil, Fransızca düşünülüp Türkçe yazılmış hissini veren tümceleri insanı bıktıracak kadar uzun ve tatsız. Bütün bunlara, "fikirlerin şiirle ifadesi" adına düzülen, aşağıya birkaçını koyduğum o bayağı tasvirlerin bolluğunu eklerseniz, yapıtın bütünüyle ne eşsiz bir zevksizlik yapıtı olduğu meydana çıkar·

"Sanki kuşlar öter, havayı yelpazeler ve geçer.." (s.27).

"Nasıl içki içilirse, burada da öyle mehtap içenler gördüm." (s.36).

"Bu dönüşlerde güya fazla miktarda şiir yutarak bir şiir sarhoşluğuna tutulurdum. (s.43).

"Bütün bir âlem olan bir şiir kovanı, bir şiir mahfazası." (s.68).

(1955)
(Dile Gelseler)

ŞİİRLİ, BÜYÜLÜ

Adını *Yeditepe* ve *A* dergilerinde yeni yeni duyurmaya başlayan öykücü Onat Kutlar bu kez bir kitapla çıkıyor ortaya: ISHAK. Kitapta sekiz öykü var Çoğunun uzunluğu beş buçukla altı sayfa arasında. En uzunu da on buçuk sayfayı geçmiyor Sayfaların uzunluğu üzerinde duruşum şundan: öyküler kısalıklarına rağmen hayli geniş soluklu. Diyeceğim. Onat Kutlar, bir başka öykücünün yirmi sayfaya sığdıramıyacağını dört beş sayfada rahat rahat vermenin sırrına ermiş. Yersiz ayrıntılardan, sözlerden öte, derinlemesine bir anlatım gücüne varmış. Hem de renkli, şiirli bir anlatım gücüne. Onat Kutlar, ağacını iyiden iyiye salladıktan sonra, çürüklerini bozuklarını atıp sunuyor olmalı meyvelerini.

*

Onat Kutlar'ın seçtiği konular, klinik dosyalarında yer alabilecek özelliği olan olaylardan. Bunlara olay demek de yerinde olmayacak. Çünkü, öykücüyü ilgilendiren şey olay değil, kişilerin ruh durumları. Kitaptaki öykülerin çoğu, toplum koşullarının, törelerinin baskısı altında ruh buhranlarına düşmüş kişilerin bunalımını, daha doğrusu bu bunalımın tepkilerini işliyor Onat Kutlar bu tepkilerin ortak bir yanı üzerinde duruyor ki, buna kişinin kendinden, daha doğrusu toplumun kendine biçtiği kalıplardan sıyrılmak çabası diyebiliriz. *Çatı* adlı öyküde, istenmeden dama çıkıp onaracağım diye çatıyı yıkan adam, hastalığına karşın yağmurda sokaklara çıkacağım diye ayak diriyen büyükanne, yağmur altında dört bir yanı akan, "başını alıp giden ev"le birlikte çekip gitmek özlemleri içinde çırpınan delikanlı hep kendilerinden, koşullarından sıyrılmak istiyen kişiler

Horozlar adlı öyküde içinden horoz gibi ötüvermek gelen, bilinçle-bilinçaltı arasında "çevresinin sert aile kalıpları" içine düşüp düşüp çıkan ama, sonunda yine de ötüveren büyükanne kadar, *Yunus* adlı hikâyede çevresinden kurtulmak için bir mescit hücresine sığınıp elindeki kitapla birlikte "bir kâğıt gibi sonsuza doğru katla-

na" katlana kendini ölüme bırakan Yunus amca da bir kendinden kaçışın canlı örnekleri değiller mi? Dokuz yıllık memurluk yaşamını "bir makine düzeni içinde geçiren" *Kediler* kahramanını, günün birinde, her şeyi bir yana atarak ömrünü kediler arasında geçiren bir sapık ahbabın evine kapanmaya itiveren o "bilinçsiz atılış"daki ruh durumu ile *İshak* öyküsündeki çiftçinin "masallar uydurarak, onlara inanarak yaşayışı"ndaki ruh durumu aynı bunalım çizgisi üzerinde değil mi?

Özellikle kişinin ruh örgüsündeki *sapmalar* üzerinde duran Onat Kutlar, ayrıca, bazı öykülerinde, kişiliğin daha ilk çağlarındaki psikolojik oluşlarına kadar iniyor. Örneğin, *Kül Kedileri* adlı öyküde körpe Gazel'in, annesinin ölüm haberini getirmiş olan postacının ikinci gelişinde, acı bir çağrışımla titreyişi, *Hadi* adlı hikâye kahramanı küçük kızın, koşullu bir refleks güdüsü içinde bir ölünün ayakkabı bağlarını çözmesi bu çeşit oluşmalardandır Onat Kutlar'ın başarısı, bu oluşmaları verişindeki ustalık kadar, bunların ardında, adını bile etmeden bize, çağımıza özgü bunalımları, ahlâk bunalımlarını, kişiyi onurundan eden, küçülten yoksullukları, açlıkları duyurabilmesindeki yetidir Bu bakımdan öyküleri içinde belki en etkini *Hadi* adlısıdır. Yersiz bir kıskançlık yüzünden annesini vuran sonra da kendi canına kıyan adamın dramını masa altından seyreden küçük kızın psikolojisinde, Onat Kutlar, birkaç cümle içinde, bugünkü toplumun onarılmaz dertlerini seriveriyor önümüze. Hele küçük kızın, belki de evine sayısız erkek alan annesinden görmüş olmanın doğurduğu koşullu bir refleksle ölü adamın ayakkabı bağlarını çözmesi insanı en derin yerinden sarsıyor

Onat Kutlar, öykülerinde masal öğelerinden, rüya mantığına giren gerçeküstü öğelerden ustaca faydalanmasını biliyor. Örneğin, *Dörtler*'de kumarcıların kâğıtsız kâğıt oynamaları, *Horozlar*'da iftar topunu beklerken büyükannesinin sabırsızlığını sayılarla gidermeye çalışan küçük oğlanın masallarla besli kafasında, sayıların gümüş saplı anahtar kümesi halinde sofraya doğru yayılışı Onat Kutlar'ın öykülerine sihirli, şiirli bir hava katmış.

Şiirli ve sihirli hava, Onat Kutlar'ın öykülerine belki de en yaraşan bir deyim olacak. Konuları ele alışında, işleyişinde, yavaş yavaş çözümleyişinde, bazan da alaca karanlıkta bırakışındaki (*İshak, Kediler*'de olduğu gibi) sihirli hava yanında, dilinin pek Sait Faik'inki gibi büyük coşkulara götürmiyen, ama yine de güçlü ve özellikle ölçülü şiirliği ("komşu şaşkınlık tonunda homurdandı" "kirli karın pamuklandırdığı iri taşlar" "öksürüklü sakalların titreştiği" denli sayılı zevksizliklere rağmen) Onat Kutlar'ı bu ilk kitabıyla bile birinci sınıf bir öykücü yapmıya elveriyor

(1960)
(Dile Gelseler)

SANATÇININ SORUMLULUĞU ÜSTÜNE

XIX. yüzyılın büyük romancılarından biri söylemiş: "Her insan her şey önünde sorumludur" diye. Bu söz, gün günden daha da anlam kazanıyor. Bir Fransız yazarının dediği gibi, ulusal topluluklar gitgide dünya topluluğunda; birey ulusal toplulukta kaynadıkça, her insanın toplum işleri önünde sorumluluğu o oranda artıyor Her insanın kendi uzmanlık alanı dışında, toplumun yönetimini, dirliğini düzenini ilgilendiren konularda ayrı bir sorumluluğu var Hele, yurttaşı, oy hakkı ile, toplumun yönetimine karıştıran halk yönetimlerinde bu sorumluluk daha bir ciddi. Gerçi, bir terzinin, terzi olarak sorumluluğu, iyi elbise dikmektir; bir öğretmenin, öğretim üyesi olarak sorumluluğu, ders saatlerinde "öğret!" denilenlerini belletmektir. Ama, bu görevler dışında, bir toplumun üyeleri olarak başka sorumlulukları da vardır. Toplum işlerinin yönetiminde, düşüncelerini oy'larıyla dile getirmek gibi görevleri yanında, çeşitli toplum sorunları üstünde, doğruyu öğrenip doğruyu söylemek gibi ciddi bir söz borçları da vardır Bu söz borcunda, en büyük pay sanatçılara ve yazarlara düşüyor Büyük yazar ve sanatçılarda bu sorumluluk duygusu gün günden artmakta bugün. Sanatçı artık toplum düzeni üstünde söz sahibi olmak istiyor Bu istek, savaş sonrası Fransa'sında daha çok güçlü. Gerçi bizde de kimi sanatçıların kafaları bu yönde işlemeye yatkın. Ne var ki, çoğu, eyleme, söze sırtlarını çevirip "ruhumuzun nişatını" sağlamaya çalışıyor Ne yazık ki, Yakup Kadri de bunlardan. "Bir şair bir sosyoloğun, romancı bir politikacının işlerine karışırsa, dünyanın hali nice olur? Belki şimdikinden daha fena olmaz, diyeceksiniz... Ben de o fikirdeyim. diyen bu büyük yazarı hâlâ *ruh nişatı* ile avunur görmek kaçınılmaz galiba.

Bu söz borcu adınadır ki, bugün Fransa'da tanınmış yazarları partilerin başında görmek insanı şaşırtmıyor Bir bakıyorsunuz, Existentialiste akımının temsilcisi Jean-Paul Sartre siyasal bir birliğin başında, yer yer dolaşıp söylevler veriyor; ezilmiş insanların haklarını savunuyor Bir bakıyorsunuz, büyük romancı A. Malraux, De Gaulle'ün partisi adına -bütün eserlerini yadsıyıp- savaş ve diktatörlükten yana mitingler hazırlıyor. Bakıyorsunuz yüce bir oyuncu (Jean-Louis Barrault) kendi tiyatrosu dışında, sanatını zorbalık düşmanlarının buyruğuna veriyor; Sorbonne'nun amfilerine koşup, Pablo Neruda'nın şiirleriyle özgürlük kahramanlarının seslerine sesini katıyor Bakıyorsunuz, koskoca bir bilgin (Jolio-Curie) bilimsel araştırmalarıyla parti çalışmalarını aynı coşkuyla yürütüyor

Jean-Paul Sartre'ın dediği gibi, dil, insanı sorumluluklarıyla karşı karşıya getiren bir araçtır. Dile getirilmeyen bir şey, yok gibidir. Sanatçı bir sorunu dile getirdi mi, artık o sorun, herkesin sorunu oluverir Sartre: "Komşumun davranışına bir ad taktığım andan başlayarak, ne yaptığını bilir o artık" diyor. İşte, ister sıradan bir insan olsun, ister sanatçı olsun, insanların davranışlarına bir ad koydular mı, artık onlar da ne yaptıklarının farkına varırlar Picasso'nun, şu kendi elleriyle memelerini parçalayan bir kadını gösteren tablosunun karşısında, hangi İspanyol düşünebilirsiniz ki, yıllarca zaman öncesi o içsavaşın korkunçluğunu, ayıbını, acısını duymasın içinde?

Bugün artık sanatçı, toplum karşısında, *ruhların nişatından* çok, ezilmiş insanların haklarını, elle tutulur istek ve özlemlerini düşünüyor ve insanları, resmî yalanların köleliğinden, küflü geleneklerin, yerleşmiş otoritelerin baskısından kurtarıp, gerçek özgürlüğün erdemine yükseltmeye harcıyor çabalarını.

(1948)
(Çalakalem)

HALK EĞİTİMİ DEVRİMİN TEMELİDİR

Atatürk ulusumuzun kalkınmasında, eğitim işini ön plâna almıştır Kurumlarında ve düşüncelerinde temelli bir devrim yapan Türk ulusunun yükselmesini bu yolda görmüş. En uygar, en refahlı ulus olmanın koşulunu okuyup yazmada, önce yurdunu, sonra dünyasını anlamada bulmuş. Devrimi tâ başından beri "okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak" gibi kaçınılmaz bir amaca bağlamış. Atatürk bu işe köyden, köylüden başlamanın zorunluğunu kavramıştır İşe köylüden başlamak gerekir. Çünkü, yurdun asıl sahibi ve toplumumuzun temeli köylüdür Bu köylü ise, bugüne kadar öğrenim eğitim ışığından yoksun bırakılmıştı. Atatürk bunun suçunu Cumhuriyet'ten önceki hükümetlere yüklüyor.

Atatürk'ün ilk ağızda düşündüğü şey, önce "mevcut bilgisizliği ortadan kaldırmak" sonra da "memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek"ti.

Bütün işlerinde "düşünceyle eylemi beraber yürütme"yi öngören Atatürk, öğrenim eğitim davasında da *beraberliğe* dayanmış. İşin düşünce yanını şöyle saptamış: Bütün köylüye okuma yazma öğretmek; vatanını, dünyasını tanıtacak kadar bilgi vermek. Eylem işini de pratik bir *ustalığa* bağlamış: Memleket evlâdını toplumsal ve ekonomik hayatında etkili ve verimli kılabilmek için gerekli olan ilkel bilgiyi *pratik* bir biçimde sokmak.

Bütün bu öğretim eğitim davası, yüksek bilim kurumlan yanında, hattâ onlardan önce, bir köy-köylü eğitimi davası olmuş. 1940'ta gerçekleşen bu dava *Köy Enstitüleri* adını alıyor Köy Enstitüleri köye bilgi ile bezeli, rahatını tepmeye gönüllü, fedakâr vefalı bir öğretmen kuşağı yetiştirmeye başlıyor Köye, köyün içinden çıkan, yirminci yüzyıl biliminin, Türk devriminin ışıklarıyla aydınlanmış öğretmenler salıyor.

"Biz "memleket davalarının ideolojisini anlayacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak" bireylerin ve öğretmenlerin, liselerden çok, hattâ üniversitelerden çok, bu genç kurumlardan çıkacağına inanıyoruz.

Bugün bu kurumlan yaşatıp, Atatürk'ün düşüncesine uygun biçimde geliştirecek kafa, düşünceyle işi bağdaştıran bir kafa olmalıdır Öyle bir kafa ki, hem düşünceye hakkını verecek, hem ele kola verimli bir *ustalık* kazandıracak. Düşünceye hakkını verme işi, güç ve nazik bir iştir. Her sistemin başaracağı bir iş değildir. Bir sistem ki düşünceye özgürlük tanımaz, eleştiri ruhunu körleştirir, o sistem kafanın hakkını veremez. Bir öğretim sistemi ki, bilgiyi bölgeselleştirir, düşünceleri sınırlar, genç kafaları hazırlop, basmakalıp yargılarla besler, o sistem devrim dışı bir sistemdir Bir eğitim yolu ki, sahici bilgiyi, günün geçici politikasına kurban edip, genç kafaları "memleketi ve yöneticileri üstüne şekerlemeli yalanlarla besler" o yol kötü bir yoldur, kafanın hakkını veremez. Bir eğitim görüşü ki, düşünce özgürlüğüne, eleştiri ruhuna çelme takar, özgür düşüncelere, üniversite kürsülerini kaldırmakla, yüksek Köy Enstitüsünü kapamakla karşılık verir, o görüş sakat, zavallı, güçsüz bir görüştür Bir düşünüş ki, her türlü ilerlemenin olumlu bilgiye dayandığı bir çağda, din tüccarlarına âlet olur, mızraklı ilmühallerin dirilmesine, okullara sızmasına göz yumar, o düşünüş devrim eğitimine aykırı bir düşünüştür

Ancak bu türlü sakat düşünüşten sıyrılmış olumlu bir eğitim sistemidir ki, Atatürk devrimlerinin bu en yüce ilkesini gerçekleştirebilir

(1950)

(Yeni Türkiye Ardında)

BÖLMELİ KAFALAR

Adına aydın dediğimiz kişiler var, birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere kafalarında yer vermeyi düşünce özgürlüğü sayıyorlar Oysa, buna düşünce bozgunluğu demek daha yaraşır Birbirine karşıt kavramları aynı zamanda, aynı inanışla benimseyerek düşünce yobazlığından kurtulacaklarını sanan kişilerin zavallılığını bir düşünün hele. Ekinli bir kafanın övünebileceği tek şey, birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere yer vermemek, çelişmeleri ortadan kaldırmak, kısaca, düşüncelerini bir düzene sokabilmek yetisi değil mi?

Düşüncelerimizi düzene sokmak için elimizde bir ölçü olacak. Bu ölçü, uzun bir kültür yolundan geçmiş bir kafanın varacağı birtakım olumlu ilkeler olacak. Bu ilkelere dayanan her yeni düşünceyi ya benimseyeceğiz, ya da kafamızın düzenine aykırı bulup geri iteceğiz.

Ahlâk için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Gerek kendi davranışımızı, gerek başkalarınınkini değerlendirmek için elimizde birtakım ilkeler olacak. Sözünü tutmak gibi, güçsüzden yana olmak gibi, insanları araç derekesine düşürmemek gibi, dünyanın her yerinde, her namuslu insanın vicdanında yeri olan ilkelere bağlanacağız. Bu açıdan bakınca, her davranış bizde, ya hayranlık uyandıracak, ya da tiksinti.

Değişmez birtakım ilkelere bağlanmak insanı, örneğin, ahlâkta kılı kırk yararlığa, düşüncede de yobazlığa götürmez mi? Böyle bir soru bir an şaşırtabilir insanı. Ama bir de bunun tersini düşünelim. Hiçbir ilkeye bağlanmamak, her türlü düşünceyi, davranışı benimsemek geniş düşünce belirtisi midir?

Bu sorulara en iyi karşılığı Voltaire vermiş. Düşüncelerini beğenmediği kimseye, düşüncelerini kabul etmiyorum ama, onları özgürce söyleme hakkını ölünceye kadar savunacağım, diyen Voltaire.

Bu büyük Fransız düşünürü için yobaz demek kimin aklından geçebilir Bununla birlikte bu aynı yazar, bütün düşüncelerinde olumlu bilgiye dayanan sağlam ilkelerden hareket etmiş bir kimseydi.

*

Kafaya bir düzen verme yetisi bugün halkta olduğu kadar, yarı-aydınlarla aydınlarda da gitgide güçsüzleşmiş görünüyor Halk kadar, aydınlar da kafalarındaki birbirine aykırı düşüncelerden rahatsız olmuyorlar hiç. Olumlu bilgiyle kör inançları aynı içtenlikle benimseyebiliyorlar

Aydın dediklerimize gelince iş bambaşka. Bağdaşmaz düşüncelere kafalarını açık tutanları ikiye ayırmamız gerekiyor· Salt kendi çıkarları adına her çeşit düşünceye -yerine ve zamanına göre- güleryüz gösterenler; kafalarına düzen verme yolunda hiçbir çaba göstermeyen namuslu kimseler

Birinciler üzerinde durmaya değmez. Bunlar her gün çevremizde yöremizde rastladığımız, düşünceleriyle davranışları birbirini tutmayan, akla karayı aynı iblislikle savunan ama, her zaman rahat yaşamanın yolunu bulmuş, düşünce namusundan yoksun kimselerdir Bunların kafalarındaki çelişme istekli, bilinçli bir çelişmedir Onun için, bu çelişmeden rahatsız olanına pek rastlanmaz.

İkincilere gelince, bunlar içten kimselerdir İçten oldukları için de kafalarındaki çelişmeden üzüntü duyarlar. Yalnız, bunların çoğu, Jules Romain'in dediği gibi, kafalarını bölmelere ayırarak işin içinden çıkarlar. Örneğin, olumlu bilime açık bölmelerin yanı başında dine, kör inançlara açık bölmeler, birbirinden ayrı, aynı kafada yer alabiliyor pekâlâ. Öyle olmasa, astronominin evren bilgimize geniş ufuklar açtığı bu çağda, dünyamızı evrenin merkezi sayan din kitaplarının "Tekvin"ine hâlâ inananlar çıkar mıydı? Üstünde yaşadığımız gezegenin, o uçsuz bucaksız yıldızlar dünyası içinde önemsiz bir noktadan başka bir şey olmadığını gösteren bu bilim, aklı kör inanç zincirlerinden hâlâ kurtaramadıysa, bu bölmeler yüzünden kurtaramamıştır

J. Romain'e gör, bir insanın kafasında, birbirine karşıt düşüncelerin barınabilmesi, o insanın kendi kendisiyle birlik olmadığını

açıkça gösterir Böyle bir kimse, birçok ilkenin ve çeşitli yasanın buyruğu altında bulunan sayısız bölmelerin varlığına göz yumar. Artık onun için, çevresinin hastalıklı davranışlarına, çılgınlıklarına, duygularına, o sayısız bölmelerden herhangi birinin kapısını açmak işten bile değildir Örneğin, din softalığı yoluyla devrim düşmanlığına ilk yüz verme hareketinin devrimci ilkelere bağlı sandığımız bir partiden gelmiş olması, ancak "bölmeli kafa" mantığına vurulursa insanı şaşırtmayabillir Yoksa, bütün bu kimselerin dürüstlüğünden şüphe etmemiz gerekir Oysa, haksız yargılar vermekten çekinen kimse için kuşkulanmaktan önce yapılacak başka şeyler vardır. Böylesi durumlarda, bence, namuslu aydını namussuzundan ayırdetmek için "içtenlik"ten başka bir ölçü bulamayız. İçtenlik zararları ve yıkıcı davranışlar için bir özür olamaz. Hele bu davranış bir aydından gelirse.

Aydının kafasındaki bu düşünce bozgunu nereden geliyor?

J. Romain, bu bozgunu, kültürün kökleşip katılaşmasının bir sonucu, kaçınılmaz bir sonucu olarak görüyor. Ona göre, bir kültür ne kadar uzun ömürlü olursa, çeşitli çağlardan gelen ve birarada yaşayamayan, birbirini yoketmesi gereken öğelerin yanyana yaşamasını o derece kolaylaştırır Bir kültüre, tarihe malolmuş öğeler ne kadar çok sızarsa, o kültür, bu çeşit soysuzlaşmalara o kadar açık olur. Çünkü, bütün bu öğelerin bir bir etkisi altında kalır, çok geçmeden de -ne yazık ki- hiç yan tutmadan, en küçük bir seçme yapmadan, hiçbir değer ölçüsüne vurmadan onları taklit eder, yeniden moda haline sokar, diriltir

Bu bakımdan Türk aydınının özel bir durumu var: O, kurtuluşunu Batı kültüründe arayan, Doğu kafasıyla bir türlü ilişiğini kesmeyen bir toplumun insanıdır Benimsediği Batı kültürüne Doğu'nun tarihe malolmuş birtakım öğelerini eklemek durumundadır. Bu durum Türk aydınını, Batı'ya yöneldi yöneleli, *bölmeli bir kafa*'nın karmançormanlığı içinde tutmuştur Bu karmançormanlık, tâ Namık Kemal'e kadar çıkar O Namık Kemal ki. hem bilime inanmakta, hem onu dinle bağdaştırmaya çalışmaktaydı. Din, çeşitli "fenlerden ibaret bir bilgi özeti iken, bilim ile din arasında nasıl karşıtlık olabilir" sözü onundur Cumhuriyet'e gelinceye kadar, aydınlarımız lâiklikle milliyetçiliğin birbirine engel olmadıklarını bile anlayamamışlardır Avrupa uygarlığını benimseyen *Türk Yurdu* çevresinde toplanmış aydınlar bir yandan "İslâm beynelmilelciliği" düşüncesini savunmaktaydılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün çöküş döneminde İslâm Doğu ile Hırlstiyan Batı arasında Türk aydını bocalamış durmuştur. Bugün de sürüp giden bu bocalayış, aydınlarımızı birbirleriyle uzlaşmaz düşünceleri, kafalarında bölmeler halinde yaşatmaya zorlamaktadır. Öyle olmasa, örneğin, modernleşmenin ateşli savunucusu olan *İçtihat* dergisi, Celâl Nuri'nin *ittihad-ı İslâm*'ını destekleyecek kadar garip bir tutuma yüz verir miydi?

Sözün kısası, Türk'ün yakın düşünce tarihi sistemsiz, *bölmeli kafaların*, olumlu düşünceyi yurda sokmamaya çalışan aydınların sayısız örneğiyle doludur İleri bir ulus olmamız, anlaşılıyor ki, "kendi kendisiyle birlik olan" sistemli, düzenli ve *bölmesiz kafaların* çoğalmasına bakıyor.

(1955)
(Yeni Türkiye Ardında)

SOFTALIK VE ÖTESİ

Büyük dinlerin, tarikatlerin, ideolojilerin kurucularını göz önüne getirin, bir de onların öğretilerini kalıplaştırıp sömürenleri düşünün! Birinciler birer mistik olarak ne denli uluysalar, ikinciler birer sömürgen olarak o denli aşağılıktırlar

Mistik diye, Saint-Exupéry'nin deyimiyle, kendine, kendi dışında ortak bir ölçü (Tanrı, bayrak vb.) tanıyana diyoruz. İnsanları birbirine yaklaştıran bu ölçü sömürgelerin elinde anlamını kaybetti mi, artık mistik ruh yerini *politik'e* bırakmış demektir Mistikliğin yozlaşıp politik'e döndüğü yerdeyse, softalığın, asıl deyimiyle, yobazlığın saltanatı başlar. Péguy'e göre, her mistik atılış, eninde sonunda politik'e kayar. Nitekim, Hıristiyanlık, İsa'nın öğretilerinde mistik iken, papaların elinde politik olmamış mı?

Osmanlı İmparatorluğu, bir din devleti olarak, hele "Halifelik"e konduktan sonra, Müslümanlığı o ilk saf mistiğinden soyup politik'e doğru yozlaştıran yobazların etkisinde kalmış, bu yüzden de çökmüştür. Murat III'ün bahçeler, mahzenler, kayıkhaneler ve hele meyhaneler işleten akıl hocası Şeyh Şüccâ'lar, "Nefesi ve duasıyla İbrahim I'in tenasülüne hizmeti" sayesinde saraya hükmeden Cinci hocalar, bu memleketi, kabuk ve ruh değiştirip yenilenmekten, olumlu bilginin ışığına açılmaktan yüzyıllar boyunca alıkoyan sayısız yobaz arasında akla gelen gelişigüzel birer örnektir

Ahmet Refik, *Hoca Nüfuzu* adlı kitabında, Selim III devrinin kanlı olaylarını bir nedene bağlarken, bütün tarihimizi kapsayan şu yargıya varır:

"Hoca nüfuzu, yalnız devlet idaresinin, sırf menfaat yüzünden, inhilâle maruz bırakılmakla kalmadı; milletin irfanını da körletti.

Ulusun irfanını körletmek! Yobazların Türk ulusuna yüzyıllardır yaptığı, fırsat buldukça hâlâ da yapmak istediği kötülüğü bu yargı kadar hiçbir şey daha iyi açıklayamaz, sanıyorum.

Ulusun "irfanını körletmek" yobazlar kadar zorbaların da biricik amacıdır Bu yüzden değil mi ki, tarih boyunca zorbayla yobazı, ulusu sömürme ve "irfanını" körletme yolunda elele vermiş görüyoruz.

Yobazların zorbalara yanaşması, zorbaların onlara kucak açması, daha on dördüncü yüzyıldan başlayarak, Osmanlı Devleti'ni için için kemiren bir yara olarak birçok ozanı, ahlâkçıyı telâşlandırıp ulusu uyarmaya zorlamıştır O zamanın edebiyatından kalma "Beğ kapularına varmak" "Beğlenmek" gibi deyimlerde alayla karışık bir de tiksinti seziliyor. Eşrefoğlu bu tiksintiyi, bakın ne güzel dile getirmiş:

"İlim ve beğler kapusunda rağbet bulmayan danişmendler şeyhlik tarîkin tutup ve müdarâ (iki yüzlülük) ile beğler, zalimler kapusuna varup beğlerin dünyacıkların alur oldular."

Bugünün Türkiyesinde yobazın tutumu değişmemiştir Bin şu kadar yıl öncesinin öğretileriyle her çeşit yeniliğe karşı durup ulusun "irfanını körletme" yolunda eskisi kadar çaba göstermektedirler. Son yirmi yılın siyasal tarihi üzerine eğilecek olan geleceğin ahlâkçıları, "beğlenmek" yerine "partilenmek" gibi aynı soydan bir olayın bunaltısı içine düşecek; atom çağının yakın doğuya özgü bir "ucûbesi" olan Cadillac'lı şeyh örnekleri üzerine büyücek bir bölüm ayırmak zorunda kalacak ve bu bölümde, yobazların ekmeğine yağ sürenlerin başında, adlarına aydın denen, ama akılları vurgunlarda olan birtakım güçlü kişilerin yeraldığını da, yüz yılı aşan ileri-geri kavgasında yılgıya da, umutsuzluğa da düşmeyen namuslu, gerçek Türk aydınının tiksintisi ile kaydedeceklerdir.

(1959)
(Yeni Türkiye Ardında)

TÜRK'ÜN MUTLULUĞU: ATATÜRK

"Şeflerin ödevi hayatı sevinç ve istekle karşılamak hususunda uluslarına yol göstermektir" diyordu Atatürk ölümünden bir yıl önce yabancı bir devletin dışişleri bakanına. Tarihimizde ilk kez gerçekten halka yönelmiş, köylüsüyle elele kurtuluşunun, mutluluğunun destanını yazmış bir devlet adamımızın dünyaya seslenişiydi bu.

İmparatorluklar kurmuş bunca devlet adamları uluslarına ne getirmişti yağmalar talanlar, sönmüş ocaklar, kinler her iki yanda göz yaşları ahlar vahlar pahasına kazanılan topraklarla kendi şan şeref edebiyatları, fetih gururları dışında? Anadolu halkına, köylüsüne ne kazandırmıştı bunca fetihler istilâlar "hanedan" gururu, şan şeref tutkuları dışında, hayatı sevinç ve istekle karşılamak için ne yol göstermişlerdi uluslarına?

Bir Atatürk gösterdi halkına köylüsüne hayatı sevinç ve istekle karşılamanın, insan gibi yaşamanın yolunu. Çünkü bir halk çocuğu, bir halk adamıydı Atatürk. Gücünü zorbalıktan, tanrısal desteklerden değil, halkın güveninden, halka güveninden sevgisinden alıyordu. Halktan gelmiş, halka yönelmişti.

Atatürk Türk ulusunun mutluluğunu kendi mutluluğundan ayırmıyordu. O da, her insan gibi mutlu olmak istiyordu elbet. Ama bir başkumandan, bir devlet şefi olarak, tek başına mutlu olamayacağını biliyordu. Oysa, tarih bize saraylarına kapanıp halkının köylüsünün dışında mutlu olmaya çalışan nice devlet şefi örneği veriyordu. Atatürk, halkıyla köylüsüyle birlikte mutlu olmak istiyordu. Köylüsü aç, halkı umutsuz yaşarken kendinin mutlu olamayacağını biliyordu. Bunca rütbeleri, sırmaları şanları şerefleri bırakıp Kurtuluş Savaşı'na koşmasını nasıl açıklayabiliriz yoksa? Bu savaş, Türk'ün mutluluğuna açılan ilk kapıydı. Ana yurdu kurtulduktan sonra Türk'e hayatı sevinç ve istekle karşılamanın yolunu göstermek gerekti. Bu yol Batı uygarlığına giden yoldu.

Türkiye'nin dramı, Batı uygarlığı dışında kalmış bütün geri ülkeler gibi, "ölmesini bilmeyen şeylerle yaşamasını bilmeyenler arasındaki amansız çatışma"daydı. Ölmesini bilmeyen şeyler, Türkiye'yi Batı dünyasından en az bir iki yüzyıl geride bıraktıran kör inançlar, yobazlıklar, olumlu bilgi düşmanlığıydı. Yaşamasını bilmeyenlerse, tâ Mehmet II'den bu yana başlayan ama, en iyi niyetli aydınlarımızın bile ölesiye bağlanıp yaşatamadıkları, yaşatmakta direnemedikleri Batı uygarlığını yapan *bilim kafası*'ydı.

Atatürk bu çatışmada ölmesini bilmeyen şeylere karşı yaşaması gerekeni yaşatmaya çalışmış ve bunda büyük ölçüde başarıya ulaşmış tek devlet adamımızdır Devrimleri tam yaptığına inanacak kadar saf değildi Atatürk. "Benim yaptığım işler birbirine bağlı ve gerekli şeylerdir Bana yaptıklarımdan değil yapacaklarımdan söz edin" derken, devrimlerin tam olmadığını anlatmak istiyordu. Biliyordu ki devrimleri yetersizdi. Ama bu yetersizliklerin yine devrimlerle giderileceğini, devrimlerin yine devrimlerle ayakta kalabileceğini de biliyordu. Onun için de Atatürk, devrimlerini ulusun en dinç, en dinamik bölüğüne, gençliğe emanet etmişti.

Atatürk, Türk ulusuna hayatı sevinçle karşılamanın, yâni mutluluğunun yolunu göstermiştir. Bu yolda yürümek, bu uğurda ölesiye savaşmak, devrimleri devrimlerle beslemek Türk aydınına düşen en büyük bir görevdir.

(1963)
(Yeni Türkiye Ardında)

EVRENSELDEN YERSELE

Bugünkü Türk edebiyatı, bir yandan Türk halkına, Türk kaynaklarına, bir yandan da Batı hümanizmasına dayanıyor bence. Dağlarca, örneğin, halkın diline, deyimlerine, duygularına bağlı olduğu kadar, Atatürk'ün getirdiği Batı görüşüne, toplumsal adalet düşüncesine de bağlı. Yaşar Kemal de öyle: Bir yanıyla Türk halk folkloruna, bir yanıyla da, yani dünya görüşü bakımından, Batı'ya bağlı. İkisi de, bir yandan folklora, Anadolu halkına dayanıyor, bir yandan da Batı'ya. İkisi de, düşünce bakımından halk edebiyatının bir sonucu olmaktan çok, Atatürk Türkiyesinin, yani Batı'ya açılmış yeni Türkiye'nin ürünüdür Halk edebiyatında roman türü yok, masal vardır Yaşar Kemal için masal geleneğinden geliyor diyemeyiz. O, daha çok O. Kemal'den gelmedir Orhan Kemal ise, Sabahattin Ali'den, S. Ali de düpedüz Batı'dan, Çehov'dan gelmedir Diyeceğim, bugünkü Türk edebiyatı kafa bakımından Batı'ya, duygu ve folklor bakımından Türkiye'ye bağlı. Bir başka örnek alalım: Fakir Baykurt ile Mahmut Makal. İkisi de Türk gerçeklerini Batılı birer yazar açısından işlemektedirler Baykurt, daha çok röportaja kaçan romanlarında, Makal da denemeye kaçan yazılarında, kendi köylerinin gerçeklerini bir Batılı gözüyle, sosyalist gözüyle, dile getiriyorlar Kısaca, bugünün Türk edebiyatı, Batı edebiyatı çizgisinde yürümektedir Batı derken, elbette, bugün hepimizin Allah belâsını versin dediğimiz emperyalist Batı'yı değil, hümanist Batı'yı anlıyorum. Maupassant'dan başlayarak, Camus, Brecht, Kafka vb.'larının etkisinde kalan sanatçılar, Türk gerçeklerini Batı süzgecinden geçirip, bir bileşim yapmaktalar. Ama, bu arada eski Türk edebiyatıyle bağıntısı olmayan, yüzde yüz Batılı sanatçılarımız da var· Örneğin, Sait Faik, hikâyeci olarak tümüyle de Batılı. Hele yeni kuşak yazarları bütün bütün Batılı. Demir Özlü, Ferit Edgü ve Orhan Duru gibi. Bunlardan yalnız Duru, öbürlerinin yerliden kaçışlarına karşın, Mercimek Ahmet'lerden, Evliya Çelebi'lerden esinlenen o güzelim diliyle de olsa, yerliye bağlılığı göze çarpıyor Ama, bu dilde bile, Batı'dan gelme tatlı bir "humour" ağır basıyor.

Yersellik ve evrensellik konusuna gelince, Sabahattin Eyuboğlu'nun dediği gibi, yerli olmanın koşulu evrensel olmadır Örneğin, Lorca gibi, Nâzım Hikmet de sapına kadar yerli oldukları ölçüde evrenseldirler Nâzım Hep Türkiye'den söz etmekle birlikte, adamakıllı evrensel bir ozandır Bu iki ozanda ortak yan, insanca bir başkaldırmadır. Her ikisi düşünce bakımından insan oldukları, dünyaya açık oldukları ölçüde yerli olabilmektedirler Yukarıda söylediğim gibi, yerli olmanın koşulu insanca olabilmek, yani evrensel olabilmektir Evrensel olmadan millî olunacağına inanmıyorum. Folklor tek başına insanı büyük soluğa götüremiyor Yersel sanatlar, folklor, türkü vb. büyük sanat değildir Büyük sanat, yerseli evrenselle birleştiren sanattır Acaba insan yersellikten evrensele varabilir mi diye bir soru gelebilir akla. Bence yersellikten evrensele varılamaz. Önce evrensel bir düşünce, bir görüş olacak ve yerselle bağını yitirmeyecek: Büyük sanatın yolu bu. Bizde Nâzım'la Dağlarca hem yersel, hem evrensel. Onun için ikisi de büyük şair. İkisi de, tabiî Nâzım daha büyük ölçüde, evrenselden yersele gelmişlerdir İkisi de evrenseli halkın diliyle söyleme yoluna gitmiştir Tevfik Fikret örneğin, evrenseldir de, yersel değildir Yunus, insanların kardeş oldukları düşüncesiyle evrensele varmış ve bunu halkın diliyle, yani yersel olarak söylemiştir Oysa, Mevlânâ, Yunus'un yaptığını, yani evrenseli yersel yapamamıştır bütün büyüklüğüne rağmen. Türkiye'de oturup Farsça konuşmuştur Sorun, yerselle evrenseli bir bileşime götürebilmektedir Evrensele varmak, bir kültür işidir Bugün sanatçılarımızın geniş bir kültüre varmakta oldukları da su götürmez bir gerçektir

Bir yıldan beri siyasal, toplumsal ve ekonomik yayınların edebiyat eserlerini (sizin deyiminizle) kültür ortamından kovması, genel olarak hayıflanılacak bir şey değildir Bu yayınlarla Türk insanı bilinç kazanmaktadır Gerçek sanat da ancak bilinçli bir sanattır Belki, bu yayınlardan sonra daha bilinçli bir sanat doğacaktır Bu yayınları izleyenler, bu yoldan kafalarını geliştirenler

arasından çıkacak sanatçılar daha bilinçli olacaklardır

Ülkemizde yavaş yavaş toplumcu edebiyata karşı "reaksiyoner" bir edebiyat çalışmasına gelince, bununla sağcı bir edebiyat demek istiyorsanız, bunun hiçbir yaşama şansı yoktur bence. Yani, ırka, dine dönük, bunların meddahlığını yapan bir edebiyat olacak şey değil. Yok, eğer bu deyimle, biçimci bir edebiyatı anlıyorsanız, o zaman diyebilirim ki, biçimi kıran kafa, sosyal gerçeklerle yoğrulmuş bir kafaysa, elbette yeni biçim içinden bir öze varabilir. Ama, yine de kesin bir şey söylenemez. Biçimi kıran sanatçı, onu kafasıyle kırıyorsa, bir öz yaratabilir Nitekim, vezinsiz, kafiyesiz şiir, başlangıçta biçimsel gibiydi. Sonra içi doldu.

Eleştirmenin sorumluluğu diye, sanatçının ve okuyucunun sorumluluğundan ayrı bir sorumluluk düşünmek güçtür Son zamanlarda eleştiricilere pek yükleniyorlar Belki eleştirmen yokluğu biraz da bu yüklenişten geliyor Asıl sorun, kişinin yaptığı işi ciddiye almasıdır Sanatçı nasıl oyuna kaçmadan, aldatmacaya kaçmadan uğraşına sarılmak zorundaysa, eleştirmen de öyledir Ya okuyucu? Onun da sorumluluğu yok mu, sanat ürünlerinin gelişmesinde?

(Şubat 1967)
(Çalakalem)

DEVLET İNSAN MI?

Hukuk okuyanlar bilir, devletin insanlardan ayrı bir varlık diye tanımlandığını. Duguit diye bir hukuk kuramcısı böyle diyor Devlet, kendini meydana getiren insanlardan apayrı tüzelkişiliğe sahip bir varlıkmış, yani o insanlardan bağımsız, onların üstünde, insan istemini aşan, kendi istemini insanlarınkinden üstün tutan bir varlık. Biz 1934-1936 dönemi hukuk öğrencileri, böylesi bir görüşün ağırlığını duyurma eğiliminde olan bir bilim ortamında yetiştik. Üniversitenin, Darülfünun'un yerini alan genç, dinamik Atatürk Üniversitesi'nin biz öğrencileri, "Hitler Almanyası"ndan kaçan üstün değerde bilim adamlarının liberal, alabildiğine açık, geniş düşünceleriyle beslenen biz öğrencileri, bu görüşün tersini de yine onlardan öğrendik. O günlerde alabildiğine özgür bir bilim havası esiyordu üniversitede. Kesler'ler, Hirsch'ler, Schwarz'lar, Röpke'ler, Auerbach'lar o dönemin, o mutlu dönemin yıldızlarıydı. Ama onlar, o yıldızlar çabuk söndü. Ve Alman devlet felsefesinden esinlendiği şüphe götürmez olan Fransız bilgini Duguit'nin görüşü, yerli bilim adamlarımızın dilinde ve kafasında, bir dogma sertliği ve bükülmezliği kazanmıştı. Sıddık Sami'lerin, A.F Başgil'lerin savunduğu bu görüş, su götürmez bir doğruyu mu yansıtıyordu, yoksa resmî bir inancın sözcülüğünü mü ediyordu?

Neydi aslında devlet dediğimiz o yüce varlık, dil uzatılamaz, üstüne gidilemez, özellikle devlet adamlarının kıskançça korumak ihtiyacını duydukları varlık? İnsanlardan ayrı, onların istemi dışında kurulmuş bir örgüt müydü, yoksa iktidarı elinde tutan -tutmakta direnen- kimselerin, bizim gibi kimselerin, kişisel çıkarları, sınıf çıkarları doğrultusunda koruyup yaşatmak istedikleri, gölgesine sığınıp kişisel yaşamlarını sürdürmeye çalıştıkları bir tabu muydu?

Bütün yaşantım, fakülte sıralarından öğretmenlik hayatıma, yayıncılık ve dergicilik uğraşlarıma kadar uzanan otuz beş yıllık deneylerim bana devletin bütün dünyada iktidarı elinde tutan insanların görüşleri, inanışları, eğri-doğru kanıları dışında

bir varlık olmadığını, olamayacağını gösterdi. Fakülte sıralarında koyu Atatürkçü görünen birçok arkadaşımın, Demokrat Parti yönetiminde, Atatürkçülüğe taban tabana karşıt görüşlerle devlet makinesini ne denli etki altında bulundurduklarını yakından izledim. o dönemlerde, Türk devleti, Atatürk ilkelerine sırt çeviren, o ilkelerin karşıtını savunanların elindeydi. Laik Türk devleti içinde Said-i Nursi'lerin yıldızı o dönemde parlayıvermişti. Atatürk Türkiye'sinde, Atatürk ilkeleri, Atatürk düşmanlarının saldırısına uğramıştı.

Niçin anlatıyorum bu geçmişin kirli olaylarını? Devletin, iktidarı elinde tutanların rotasına, görüşlerine bağlı, nereye çeksen oraya gidebilecek esneklikte bir varlık olduğunu anlatmak için. Demek istiyorum ki, devlet gücünü elinde tutanların görüşü neyse, devletin görüşü o olabiliyor. Bakın nasıl vardım bu sonuca:

Fransız Expresse dergisinin 13 Ağustos 1972 tarihli sayısında, New York Times dergisinin muhabirlerinden John Hesse'in, General De Gaulle'ün akıl hocası André Malraux ile yaptığı bir konuşmayı okudum.

John Hess, Malraux'ya soruyor ve diyor ki: "Kitabınızda bir cümle beni çok şaşırttı. Orada şöyle diyorsunuz: Ne yazık ki, bu büyük adam (De Gaulle) hiçbir zaman bir işçinin sofrasında oturmuş değildir "

Malraux'un verdiği karşılık şu: "De Gaulle, Colombey'de oduncularla sıkı fıkı dost oldu. Oduncular onun için ortaçağ demekti. General için halk, XII. yüzyıl halkı demekti. Para üstünlüğünden ve buna benzer şeylerden de nefret ettiği yoktu generalin. Onun gözünde insanlar, ağaç kesen, tarlada çalışan kimselerdi, fabrikada çalışanlar değil. O, bir işçinin ne olduğunu hiç mi hiç bilemedi.. Bir çiftçi, bir oduncu onun gönlünün insanlarıydı. Ama Renault'da çalışan bir işçi, öyle değil. Renault işçisi, onun için ancak Çalışma Bakanı ile görüşülecek bir konuydu.

Şimdi biraz duralım bunun üstünde... Fransa'yı belalı nice bunalımlardan kurtaran, Cezayir sorununu insanın insanlık adına koltuklarını kabartan bir sonucu bağlayan, NATO'ya rest çeken ve aslında bütün bunları yurdunun esenliği için yapan, başka türlü yapamayan bir koca general, hayli güçlü bir endüstri memleketinde, işçileri tanımayabiliyor ve Fransa, o dönemde böylesi bir tutumun Fransası olabiliyor Demek, De Gaulle döneminde Fransız devleti, işçi sınıfına, o Fransa'yı bir bakıma Fransa yapan işçi sınıfına yan çizen, çizebilen, hiç değilse resmi havasıyla yan çizebilen bir devlet niteliği taşıyabiliyor

Solon, Atina'ya yasalar koyup yeni bir düzen verirken, buna benzer bir tutum içindeymiş. Solon, devleti dört sınıfa ayırıyordu: Büyük çiftlik sahipleri, atlılar, çiftçiler ve işçiler. Dördüncü sınıfı meydana getiren işçilere bütün devlet memurlukları kapalı idi.

Demek ki, De Gaulle'ün Fransası, Solon'un Atinası gibi, işçileri devlet görevine çağırmadan, çağırmaya yanaşmadan, yurduna esenlik getirmek, getirebilmek umudundaydı.

Devlet gücünü ellerinde tutanların tutumu neyse, devletin rengi, tutumu da o demek değil mi bu? Yoksa, Platon "Kaç çeşit insan yaradılışı varsa, o kadar da devlet biçimi olacak" der miydi? Ona göre devlet biçimleri, yurttaşların her işte ağır basan huylarına bağlıdır (Devlet, Remzi Kitabevi Yayını, s.288).

Yakup Kadri, Zoraki Diplomat adlı eserinde, Arnavutluk'u anlatırken, bu gerçeği görmüş, sezmiş. Kral Zogo'ya itimatnamesini vermeden önce, Arnavutluk'u karış karış gezip, yurdun tek gerçeği halkla ilişki kuruyor ve şunları yazıyor· "Bu güzel bir memleket ve bu, asil bir milletti. Acaba bize, uzaktan niçin o kadar kötü görünmüşlerdi? Ve hâlâ bütün dünyaya öyle görünüyorlar? Resmî Arnavutluk ve bunun dayandığı "yüksek sınıf"ı tanıdığım vakit bu sualin cevabını verebilecektim. Zira, hemen görecektim ki, resmî Arnavutluk'un bütün kadrosunu 'Yıldız Sarayı'nın silahşörleri yahut onlara benzer kimseler teşkil etmekte, yüksek sınıfın başlıca unsurları 'Boğaziçi eşrafı' dediğimiz aileler içinden çıkıp gelmektedir Bunlara bir de eski Babıâli memurlarını

katarsanız tam bir Osmanlı Devleti'nin bütün o köhne ve çirkin mimarisi meydana çıkmış olur (s.13-14)

Bu da gösteriyor ki, egemen sınıfın tutumu neyse, devlet dediğimiz, o üstüne titreyip laf söyletmediğimiz, aslında sırf insanların esenliği için kurulmuş olan ve başkaca varlık nedeni bulunmayan o yüce varlığın rengi, tutumu, yolu, yöntemi odur Yoksa, Hitler Almanyası, Franko İspanyası, Menderes ve Demirel Türkiyesi derken yanılgıya düşer, devleti o kişilerin görüşlerinden bağımsız bir varlık sayabiliriz.

Bugün Türk Devleti derken, kaderimizi ellerinde tutan kimselerin kafa yapılarına, Atatürk ilkeleri doğrultusunda olduğundan şüphe etmediğimiz tutumlarının gelişimine önemle eğilmemiz gerekir

Türk Devleti emekten yana mı -tıpkı Atatürk'ün istediği gibi- yoksa değil mi, bunu olaylar gösterecek. Yalnız şu var ki, devlet denen koca varlık, istesek de istemesek de, bir insan niteliğindedir, yani onu yönetenlerin renginde, isteminde, özleminde bir varlıktır sadece. Devlet bir insan mıdır diye sormuştum başlangıçta. Evet, diyorum, devlet bir insandır ya da devlet gücünü elinde tutanların tâ kendisidir çoğu zaman. Louis XIV boşuna mı demiş "Devlet benim" diye.

(20 Ağustos 1972)
(Devlet İnsan mı)

YÜREĞİMDEKİ EYUBOĞLU

13 Ocak 1973 günü öğleden sonra kaybettik Sabahattin Eyuboğlu'nu, on iki yıl önce sıkışan yüreğinin, o cömert, temizin temizi, dürüstün dürüstü yiğit yüreğinin birden duruvermesiyle. Bir buçuk saat öncesine kadar, bir *trio* (Eyuboğlu Erhat Günyol triosu) çalışmasının oldum bittim içimize imece mutlulukları, sevinçleri, esenlikleri salan ürünlerini Azra'nın kalemiyle bir deftere geçirmiştik. Fransız hümanisti, özgür düşüncenin Montaigne ile birlikte en büyük temsilcisi olan Rabelais'nin *Gargantua*'sını çeviriyorduk, altı aydır süregelen kesik kesik çalışmalarla. Çeviriyi bir yerde keserek ayrılmış, yeniden buluşmak, daha nice ortak çevirier yapmak umuduyla. Meğer bir saat sonra, gözlerini hayata kapayacakmış, o "delinmedik yüzlerce inci"yi olduğu gibi bırakarak, o en olgun çağının eşsiz kültür hazinesini; o insafsız, savurgan, o bilinçsiz doğanın hoyratlığına kaptırarak.

Kimdi Eyuboğlu denen, bu çorak Türkiye'nin bağrında "politikanın bulanık suları ortasında ak bir nilüfer gibi" inanılmaz bir mucizeyle açan, ama türlü anlayışsızlıklar, ters yorumlar yüzünden, vaktinden önce soldurulan Türkiye'nin en namuslu aydınlarından olan bu insan?

Yıl 1942 sonları, Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel dönemindeyiz. Yayın Müdürlüğü Klasik İşler Danışmanlığı'na atanmış, klasik çevirilerin telif haklarını hesaplamakla görevlendirilmiştim. Daha önce oldukça geniş tutulan hesaplamalarda dikkatli olmam isteniyordu benden. Ataç'ı bana arkamdan "çeviri düşmanı" dedirtecek kadar büyük bir titizlikle hesaplıyordum telif haklarını.

Bir gün, Yaşar Nabi ile birlikte paylaştığımız odaya Sabahattin Eyuboğlu ile Orhan Veli geldiler (O. Veli ile ilk olarak karşılaşıyordum). Yanılmıyorsam, *Turcaret* çevirisinin hesaplanmasında bir eksiklik varmış. Tercüme Bürosu'na üye olarak girdiğim birkaç hafta içinde, iyi niyetli, alçakgönüllülüğüyle tanıdığım S. Eyuboğlu, o incenin incesi nezaketiyle, benden bu hesabın

yeniden gözden geçirilmesini istiyordu. Yayın Müdürlüğünden gelen aşırı bir titizliğin etkisiyle, hesapta bir yanılgıya düşmüş olabileceğimi bana hatırlattı. Çeviriyi yeniden hesapladım ve sonunda gördüm, ki telif hakkında birkaç lira fazlalık bile olmuş. Durumu bildirdiğim zaman, S. Eyuboğlu'nun güvenini, isterseniz sevgisini, bir anda kazandığımı farkettim. Öylesine haktanır bir insandı o.

Bir gün, Yayın Müdürlüğündeki odama geldi Eyuboğlu, Talim ve Terbiye Kurulu'nun üst kattaki odasına beni çağırdı. Kapıyı açınca, masanın kenarına ilişmiş, yarı oturmuş, yarı ayakta, ellisinde var yok, ışıl yüzlü bir adam karşılaştım. Hakkı Tonguç'tu bu. Beni Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde çalışmaya çağırıyordu. Fransızca öğretmenlerine ihtiyaç varmış. Eyuboğlu beni salık vermiş, daha nicelerini salık verdiği gibi. Sevine sevine kabul ettim. Bir pazartesi sabahı istasyonda buluştuk. Ver elini Hasanoğlan. Trenden inerken bizi, çuhalar içinde, kızlı erkekli büyük bir öğrenci kalabalığı karşıladı. Yüzlerinde S. Eyuboğlu'nun o sıcak, o sevecenlik dolu bakışlarının yankısıyle ışıldayan yüzlerinde, benim için üç yıl sürecek eşsiz bir mutluluğun kapısı açılmıştı sanki ardına kadar. İstasyondan Enstitü binalarına kadar yürüdük. Bu karşılama bir gelenekmiş meğer. Sabahattin Eyuboğlu'nun dört bir yanını öğrenciler sarmış, onu soru yağmuruna tutuyorlar, bir haftanın birikmiş özlemini, bilgi susuzluğunu bir anda gidermeye çalışıyorlardı. Öğrenci öğretmen arasında böylesine sıcak, böylesine candan yürekten, böylesine kardeşçe, arkadaşça, ağabeyce bir yakınlık, bir içli-dışlılıkla ilk kez karşılaşıyordum. Ne sarsıcı bir yenilikti bu benim için. O asık suratlı, kara cüppeli üniversite çevresinden kopup; bu katıksız, ak yürekli, yüzlerce yılın karanlıklarını yırtıp içlerine ışık doldurmak özlemiyle yanıp tutuşan halk çocuklarının, köylü çocuklarının arasında, sevgisinin ve bilgisinin olanca cömertliğinde kendini bulan yepyeni bir aydın tipiyle karşılaşıyordum aynı zamanda.

O gün erkenden derslere başladım. İnsan sıcaklığı ile dolup taşan Tanrısız bir tapınak, bir bilgi tapınağıydı sanki sınıf. Nerden ve kimden almıştı bu kutsal havasını? Öğretmenle öğrenci arasına, sihirli bir değnekle sokulmuş, candan, o kardeşçe ilgi sıcaklığı? Kimden gelebilirdi, en büyük Türk eğitimcisi Tonguç ile, onun âdeta gölgesinde, sessiz sedasız çalışan, ama Hasanoğlan Köy Enstitüsü yüksek kısmının kafası ve yüreği olan S. Eyuboğlu gibi engin bir sevgi ve kültür hazinesinden başka?

Sabahattin Eyuboğlu'ydu "Metinlerle Batı Kültürü Tarihi" derslerinde ve haftada bir tartışmalı açık toplantılardaki o konuşmadan konuşturan, doğruyu, güzeli, iyiyi hiçbir telkine kaçmadan öğrencilerin kendilerine bulduran.

S. Eyuboğlu'nun uygulamaya çalıştığı eğitim yöntemi, el işçiliğinden kafa işçiliğine, el eğitiminden kafa eğitimine geçerek, yaratıcılığına, insanca niteliklerine inandığı ve canı gibi sevdiği Türk köylüsünü köyün içinden yetişen aydınlarla onu kalkındırmayı amaçlıyordu. Yıllarca önce, İstanbul'da başlatılan halk oyunları festivalinde, Anadolu'nun dört bir köşesinden gelen toplulukların Açıkhava Tiyatrosu'ndaki o eşsiz, coşkulu gösterileri karşısında şöyle diyordu Eyuboğlu: "Güzel oynayan halk düşünmeyi öğrenebilir, giderek öğretebilir

İşte bu inançtı Köy Enstitülerine bağlayan S. Eyuboğlu'nu ve bizleri. Ama uzun sürmedi bu bilgi tapınağındaki o mutlu çalışma günleri. Atatürk'ün ölümünden sonra bir politika alaborasıyle tırpanlandı yetişmekte olan o canım ürünler, eğitim kadrosuyla birlikte darmadağın edildi. Kara güçler üstün çıkmıştı, Türk köylüsünü yüzyılların karanlığından kurtarmak için canla başla çalışan o güzelim kurumu kuşa çevirmişlerdi.

Sonra, S. Eyuboğlu ile birbirimizi kaybettik. Ama, içimizde sönmez bir ortak ateş gibi yanan Enstitü özlemi derinden derine görülmez bağlarla bağlamaktaydı bizi. 1952'lerdeydi. Yeni Ufuklar bir yılını doldurmuştu, henüz. Orhan Burian'ı kaybedecektim bir iki ay sonra, bugün S. Eyuboğlu'nu kaybettiğim gibi. Dergiyle yapa-

yalnız kalmıştım. O zaman, S. Eyuboğlu yardım elini, dost elini, cömert elini uzattı bana ve yirmi yıl boyunca dergiyi de kitap yayınlarını da bir gönül işi olarak benimle birlikte ortakça yaşattı.

Bir büyük gönül adamıydı S. Eyuboğlu. Ortaklaşa çalışmanın, imece hareketinin erdemine inanmış bir gönül adamı. Her türlü yozlaşmaya -halktan kopmaktı onun için yozlaşmak- kafa tuttu ömrü boyunca. Divan şairlerini, yapma dilleri duyguları özentileriyle bir yana itip, Yunus'larla, Pir Sultan'larla Anadolu'nun gür ve içli sesine verdi kulağını ve gönlünü. Güle karşı yoncayı, bülbüle karşı serçeyi tuttu. Şarkılara inat, türküleri, halılara inat kilimleri benimsedi. Turan'ı elinin tersiyle bir yana itip memleket'e, yani gerçeğe sarıldı dört bir eliyle. Salonu atıp sokağı yeğledi, gözyaşını verip umut'a sarıldı.

Günlük politikadan uzak yaşadı, politikanın bulanık sularında balık avlayanlardan köşe bucak kaçtı. Köy Enstitülerinin kurulmasına, klasiklerin çevrilmesine destek olduğu, demokrasiyi -iyi kötü- bu memlekete yerleştirmeye çalıştığı ve de Türkiye'yi savaşa sokmadığı için bir İnönü'yü -o da sağdan soldan gelen, kimi zaman haksızlığa varan saldırılara karşı- duygusallıktan uzak, kafasıyla, belli bir insaf ölçüsünü kendisine kılavuz yaparak savundu. Yakın uzak ne çıkar düşüncesi vardı ve olabilirdi bu tutumunda, ne de yakın uzak bir duygusal bağlılık. Çankaya Köşkü'nde kimya laboratuvarı kuran, yurt sorunları kadar, çoluk çocuk, damat gelin, birader mirader ilişkileri gibi aile işlerine kendini vermişliğini düşümüş olsa gerek, bir pazartesi toplantısında, İnönü "ailevî ve kimyevî" bir insandır diyerek, ona karşı tutumunu gerçek yerine oturtmuştu.

Günlük politikadan uzak yaşadı Eyuboğlu, diyordum. Ama yine de, politika değilse de, politika çalkantılarına bilinmez ne yoldan kurban gitti. Halk değerlerini, her çeşidinden halk sanatını çağdaş düşünce ve sanata maletmeyi kendine dert edinmiş, gizlisi saklısı olmayan; düşüncesi ve yüreği, evi ve sofrası herkese açık olan S. Eyuboğlu gibi bir gönül insanının, 12 Mart sonrası, aklının köşesinden geçmeyen, geçemeyecek olan bir suçlama ile dört aylık bir hapis serüvenine uğraması, bir iki ay önce aklanmasına rağmen, giderayak yüreğinde onulmaz yaralar açmıştı.

Gitti Eyuboğlu böylece, Türkiye'nin ak yürekli en büyük denemecisi, ardında özlemler, onarılmaz acılar bıraka bıraka.

(1973)
(Çalakalem)

KİTAP SEVGİSİ ÜZERİNE

Üç gün önce, bir yakınının gelini, telefonla sesini duyurarak, benimle oğluna ilişkin bir konu için görüşmek istediğini bildirdi. Hesapça, evime oğlu ile gelecekti. Belirli gün ve saatte tek başına geldi. Derdi şuydu: Oğlu 18 yaşında, lise ikide öğrenciydi. Ağıraksak yürüyordu okul yaşamı. İlgisi, kitaptan çok, yelkenli kotralar, motorlu tekneler, makineler üstünde yoğunlaşmaktaydı. Lise çıkışlısı olan gelinimiz, istiyordu ki, oğlu kitap okusun, roman, öykü okusun. Delikanlı, hep anı kitapları okurmuş. Şimdi sorun, onun ilgisini, dünyaca ünlü yapıtlara çekmekti. Benden kitap listesi istiyordu. Liste vermek, bence, bir insanı ükütmek, okuyacağı varsa da, onu önlemek demekti. 18 yaşına kadar, ders kitapları dışında pek bir şey okumaya heves duymamış bir delikanlıya hangi kitaptan işe başlamasını öğütleyebilirdim. İlk ağızda Turgeniev'in *İlk Aşk*'ını okumasını salık verdim. Sonra Aytmatov'a yönelsin istedim. Bugünün 18'indeki delikanlısına *İlk Aşk*'ı oku demek bir saflık sayılır mı bilmem. Ama, ben safım ve *İlk Aşk*'tayım hâlâ.

Neyse, kitap okuma alışkanlığı, sevgisi, sonra sonra tiryakiliği, şöyle ayaküstü karara bağlanacak şey değil. İşin başında, bir ortam, bir çevre sorunu çıkar ortaya, bütün ağırlığıyla.

Yirmi yirmi beş yıl önce yurdumuza gelen Fransız yazarı G. Duhamel, bir konferansında, bizim iki eksiğimiz olduğunu vurgulamıştı. Birincisi evlerimizde kitap (rafları) bulunmaması, ikincisi de şarap mahzeni yokluğu. İkincisini, onun Türk toplumunu tanımamasına, yani cahilliğine verelim. Ama, birincisinde çok haklıydı. Elli milyon nüfuslu Türkiyemizde, evinde dört beş kitabı olan kaç milyon var dersiniz? Bunların sayısı yarım milyonu bulmaz, diyorum. Yanılabilirim de. Yanılmış olmayı da çok isterim.

Durum böyleyken, kitap okuma alışkanlığından söz etmek, biraz düşsel olmuyor mu?

Okumak ne zaman bir gereksinim olur? Bunu, tutkuevi gediklilerine sorun. Şolohov, *Yazarın Sorumluluğu* adı yapıtında, Rus devriminin elebaşılarından *Kalinin*'in ölümü dolayısıyla, onun yaptığı konuşmaları aktarıyor. *Kalinin* ne istiyor yazardan: hayatın çok yönlü resmini veren kitaplar Kalinin şöyle sürdürüyor konuşmasını: "Elli yıl kadar önce Tiflis'te hapisteyken, elime tanınmamış bir yazarın kitabı geçti. Hücrede yalnızdım ve sahip olduğum tek kitap buydu. Okudum ve sayısız kereler tekrar okudum. Onu tüm hayatım boyunca hatırlamam gerekir değil mi? Daha salıverildiğim anda, onu tamamen unuttum ve bugüne dek onu tekrar okumayı canım hiç istemedi. Gerçek edebiyat değildi. Nedeni bu. Tolstoy ya da Çehov'sa bir kere okursun ve daima hatırlarsın, hafızanda canlı kalır. Ve tekrar okuduğun zaman, onu ne kadar iyi bildiğini görürsün, sanki kırk yıl önce değil, önceki gün okumuşsun gibi gelir (*Eser*, Yalçın çevirisi).

Evet, okunan yapıtın niteliği çok önemlidir

Gerçek edebiyat yapıtlarını okumaya nereden varılır? Günümüz birkaç yetkin yazarını biliyorum ki, ilk okumaya, bugün entifüften saydığmıız yapıtlarla başlamışlar Okuma alışkanlığı başladı mı, önceleri, seçme yapmadan, eline geçen kitabı okuma alışkanlığı, sonunda, insanı seçkin yapıtlara götürür.

Okumaktan okumaya fark vardır Kimi insan bir yapıtı, bir çırpıda okur Kimi insan, satır satır, çizerek, notlar alarak okur Asıl okuma buna derler bence. Bu, Salah Birsel'in 'deli danalar gibi' okuma tutkusuna ters düşebilir belki. Bir de okumadan edememek diye bir şey vardır, tıpkı Sait Faik'in yazmadan edememek dediği tutkuya benzeyen.

Ben hiçbir yapıtı, bir çırpıda okuyamam. Okusam da, ikinci kez okumak zorunluğundan yakamı sıyıramam. Bir yapıtı, şöyle bir saatte karıştırıp özüne varabilen insanlara raslamadım değil. Buna elektrik okuması derler Oscar Wilde böylesi bir canavarmış. Oscar Wilde, bir gün bir edebiyat toplantısına çağırılır Herkes, o günün önemli bir yapıtı üstünde tartışmaya gelmiş. Oscar Wilde, yabancısı olduğu yapıtı

eline geçirir, bir köşeye çekilip şöyle bir göz gezdirir yapıta. Sonunda, tartışmaya girer ve herkesi mat eder. Böylesi okurlar, dostlar başına.

Okumak güzel şey ama, neler okuyorsunuz, asıl önemli olan bu. Bir Fransız atasözü vardır hani, "kimlerle düşüp kalkıyorsun söyle, kim olduğunu söyleyeyim" diye. Bunu ters çevirip şöyle diyebilirim: Hangi kitapları okuduğunu söyle, kim olduğunu söyleyeyim. Evet, çok önemlidir, ne tür kitaplar okunduğu.

Ama ne zarar Sabahattin Eyuboğlu, bu konuda en güzel formülü bulmuş. Şöyle diyor· "Kitap zehir de olsa, panzehiri yine kitaptır yalnız.

(Gölgeden Işığa)

GİDERAYAK: 1

Giderayak diyorum ya, aslında büyüğünden küçüğüne bütün insanların yazgısı bu. Hepimiz, küçücük yaşlardan, taş çatlasa yüz bilmem kaç yaşına dek giderayağız. Bugün var yarın yoğuz. Katı bir doğa yasası bu. "Doğduğumuz an, ölüme atılmış bir adımdır" diyor Voltaire. Bir de yetmişlerini bulmuş (benim gibi) bir insanı düşünün. Nice nice adımlardan sonra, onun giderayağı, ha geldi ha geliyor beklentisi, tedirginliği içinde, günden güne, saatten saate, dakikadan dakikaya yaşanılan ürkünç bir giderayaktır On, on beş, yirmi otuz yaşların ölüm düşüncesine uzaklığı ile yetmişlerin yakınlığı arasındaki yabancılığı göz önüne getirirseniz, anlarsınız biz yaşlıların bilinçli çaresizliğini.

İnsan her yaşta ölebilir, kabul. Ama, örneğin bir kanser hastasının, bir yaşlılık hastasının (yaşlılık bir hastalıktır çünkü), ölüm yıldırısıyla burun burunalığı, hayli farklı olsa da, bir yerde aynı kapıya çıkıyor· yok olup gitme düşüncesinin korkunçluğunda. Çünkü, ölümötesi bilinmiyor Dünya kuruldu kurulalı, hiç haber gelmiş değil öte dünyadan.

Öte dünyaya, ya da öbür dünyaya inanmayanların başında Yunus Emre geliyor. Aslında inanmıyor değil, inanmak istiyor Ama, kanıt bulamıyor ve şöyle diyor, sahici bir dünya özlemi içinde:

Yalancı Dünyaya konup göçenler
Ne söylerler ne bir haber verirler
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Evet, ölüm ötesinden bugüne değin hiçbir haber gelmiş değil. Kutsal Kitapların cennet-cehennem savları masal olmaktan öteye gitmiyor

Bilim, adım adım gizleri çözme, giz perdelerini aralama yolunda ilerliyor Bilim, yerin altıyla değil üstüyle ilgili, yani üstünde yaşadığımız somut dünyayla.

Her ne kadar Namık Kemal, "hamasi" bir coşkuyla "Altı da bir üstü de birdir yerin / Arş yiğitler vatan imdadına" diyorsa da, bilim kafası bunu kabul etmiyor. Ne tuhaftır

ki, altı da bir üstü de birdir yerin diyenler, hep yerin üstünde kalanlardır, kalabildikleri sürece tabiî.

Yerin üstünde kalmak, kalabilmek ne büyük bir mutluluktur, onuruyla yaşamasını bilen ve beceren insanlar için.

Ne denli kısıtlı, sınırlı olursa olsun, "yaşamak güzel şeydir" büyük şairin dediği gibi.

Yaşamak nedir aslında, uzun sürmesini istediğimiz, dilediğimiz bir yolculuk değil mi? Öyle bir yolculuk ki, deneyimlerden, serüvenlerden geçe geçe, pişe olgunlaşa, "son merhale"ye bilgeleşerek varmaktır ereği. Yunanlı şair Konstantinos Kavafis (1863-1933), *İthaka* adlı o nefis şiirinde bu yolculuğu somuta indirerek şöyle dile getiriyor (Cevat Çapan'ın çevirisiyle):

İthaka'ya doğru yola çıktığın zaman,
dile ki uzun sürsün yolculuğun,
serüven dolu, bilgi dolu olsun,
Ne Lestrigonlardan kork,
Ne Kikloplardan, ne de öfkeli
Poseidon'dan.
Bunladan hiçbiri çıkmaz karşına,
düşlerin yüceyse, gövdeni ve ruhunu
ince bir heyecan sarmışsa eğer.

Yolcu sonunda varacaktır İthaka Adası'na, yol boyunca kazandığı bunca zenginliklerle. İthaka'nın ona vereceği başka şey yoktur Şöyle bağlıyor şair şiirini:

Onu yoksul buluyorsan, aldanmış
sanma kendini
Geçtiğin bunca deneyden sonra öyle
bilgeleştin ki,
Artık elbet biliyorsundur ne anlama
geldiğini ithakaların.

İthaka'lar, ulaşılmak istenen, özlenen ideallerdir. Bir ideale ulaşmak için çekilen acılar, çileler, yaşanan serüvenler, deneyimlerle zenginleşir insan, bilgeleşir Yaşamın anlamı da budur işte.

Ne denli giderayak da olsak, yaşama dört elle sarılmaktan başka ne yapabiliriz. Camus'nun deyimiyle ne denli "saçma" da olsa yaşam, yaşanmaya değer insanların acılarını paylaşa paylaşa.

Ne var ki, yaşam çok kısa. Öylesine kısa ki, gittikçe insancalıktan uzaklaşan bir dünyada, şair Zeki Gezici'nin *Şafak Yüzlü Çocuklar* adlı nefis yapıtındaki şu dizeleri binlerce kez yinelemek geliyor insanın içinden:

bunca uyanmış çocukların
kaçıncı yaşıdır ölüm
kimin yaşamaya vakti kaldı ki!

Evet, kimin yaşamaya vakti kaldı ki, hele dünya uluslarının birbirinin gözünü çıkarmaya çalıştığı, özgürlüklerin kısıtlandığı, sağda solda bombaların patladığı, toplumsal adaletin bir özlem olmaktan öteye bir anlam taşımadığı, içte ve dışta insan haklarının çiğnendiği bir dünyada.

Bütün bunlara karşın, yaşam sürüp gidiyor, insafsız, acımasız doğanın buyruğu altında. Ne yapalım ki, şair Zeki Gezici'nin dediği gibi.

Biz hayatı sevmekten suçluyuz
Yüreğinde umudu olmaktan.

Ne yapalım ki, davar olmaktan çıkıp, bütün saçmalığıyla yaşamın bilincine varmış insanlar, biz insanlar, büyük sanatçı Kazancakis'in deyimiyle, içimizde bir tohum, sırtımızda dünyayı taşıyoruz. Kurtuluş yok bundan. Yaşadığımız sürece dünyayı taşıyacağız sırtımızda, güzellikleri ve çirkinlikleriyle.

İşte, ben sırtımda taşıdığım dünyayı, giderayak, okuduğum, okumakta olduğum eski yeni yapıtlardan, yaşadığım olaylardan; gününe, haftasına, ayına bakmadan; gelişigüzel izlenimlerden yola çıkarak kendimce yansıtmak istiyorum.

Bu, bir günlük olmayacak. Günü gününe not tutmak gibi bir alışkanlığım yok çünkü. Yazılarımı *Giderayak 1, 2, 3* vb. başlıklarla sürdürmek istiyorum.

GİDERAYAK: 2

Niye giderayak diye, kimi can dostlarım sorguya çektiler beni. Ayıp değil mi, ölümden söz etmek, durup dururken çevrene kötümserlik tohumları serpmek falan filan. Koyu dinliler için, ölüm Allah'ın emridir Ama ölümden korkmayanına pek rastlamadım koyu dinlilerin... Halk türkülerimize de yansımış bu buyruğun sancısı. Ölüm Allah'ın emri, ayrılık olmasa. Sanki ölüm bir ayrılık, hem de korkunç ve kesin bir ayrılık değilmiş gibi.

Ne diyor Büyük Şair, sonunun yaklaştığını sezinleyerek:

Ne ölümden korkmak ayıp
Ne de düşünmek ölümü.

Ortada bir ayıp varsa, o da ölümün ta kendisidir.

Hüseyin Rahmi, *Hayattan Sayfalar* (1919) adlı yapıtını "Hayatta tek gerçek ölümdür" sözüyle noktalar Aslında tek gerçek değil ölüm, olsa olsa son gerçek, tabîî herkes için ayrı bir son gerçek, yaşa başa bakmayan.

Bir halk türküsü şöyle der·

"Gelme ecel gelme, üç gün ara ver
Üç günden ne çıkar beş gün ara ver

Ruhi Su'nun o güzelim sesinden duyup öğrendiğim bu türküyü, dostlarla bir ağızdan söylerken, hep sesimi (o akortsuz sesimi) yükseltip sulandırır ve ölümün ayıbına karşı çıkarak "beş günden ne çıkar beş yıl, bin yıl ara ver" demeyi sürdürürüm.

Söz ayıptan açılmışken, aklıma birden ağlamak sözü geldi. Ağlamak, bizde kadınlara özgüdür Erkek adam ağlamaz, deriz. Ağlamanın erkeklikle ne ilgisi olabilir? Bedri Rahmi Eyuboğlu, bana bir gün ağlamanın erdeminden uzun uzun söz etmişti. Bu güzelim düşüncesini bir dizesine de sokmuştu:

"Ağlamak ayıp değil kana kana"

Gülmek gibi ağlamak da, yaşamın ayrılmaz bir parçası, tıpkı ölüm gibi. Hadi gelin, kadın erkek, büyük küçük ayrımı yapmadan ağlamanın onurunu kurtaralım "ağlamak güzel şey be kardeşim" diyerek.

İnsanı Dinlemek

Bir insanı adam yerine koyup söylediklerini ya da söylemek istediklerini dinlemek, sabırla dinlemek başlı başına bir erdemdir Yaşamımda böylesi insanlarıa, binde bir de olsa, rasladım. Dinleme sabır ve erdemine varan bir numaralı insan, Orhan Burian'ın ablası Hadiye Burian'dır. Büyük küçük, kim olursa olsun, kapısını çalıp karşısına çıkan her insanı öyle bir sıcaklık, öyle bir ilgiyle dinleyişi var ki aklınız durur

Nice yazar dostum var ki, bu erdeme ulaşamamışlar Yazıyorlar çiziyorlar ya, yetmiyor, illa konuşacaklar, karşılarındakilere söz hakkı tanımadan. Adlarını vermeyeceğim. Gereği de yok. Bir yaştan sonra, insan alışkanlığından zor vazgeçiyor

Peyami Safa'nın bir yazısı geçti elime, 1 Temmuz 1953'te Milliyet gazetesinde çıkmış. Yazıyı kesip bir yere koymuşum, hoşuma gittiği için. Demek aradan 32 yıl geçmiş. Geçmiş ama, yazı güncelliğini yitirmemiş. Peyami Safa, Nazım Hikmet'e *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* (1930) adlı romanını "İthaf" edecek denli ilerici bir insanken, birden çark edip sağa kaymış, hem de onu bunu "mahutlar" diye suçlayarak.

Ne olursa olsun, Peyami Safa bir kalem ustasıydı. Hele, *Türk İnkılabına Bakışlar* adlı incelemesi bugün bile başvurulacak önemli bir kaynak niteliğini korumaktadır Neyse, biz dönelim konumuza.

Bir Dostun Hatırası adlı fıkrasında yabancı banka müdürlerinden seksenlik bir dostundan söz ediyor. Peyami o sıralarda kırkına bile varmamıştır. Çok iyi Türkçe konuşan yabancı dostu, onu gördükçe ömrünün arttığını söylüyor. Ölümünden bir ay kadar önce dostunu görmeye gider Peyami Safa, bir Kurban Bayramı'nda. Dostunun sunacak bayram şekeri yoktur, ama onun yerine geçecek başka şey sunar, insanlar üstüne verdiği son kararını. Karar şu: İnsanların yüzde doksan dokuzu eşektir. Bundan sonrasını Peyami Safa'nın kaleminden dinleyelim:

"Bende aradığı hayreti bulamayınca:

– Beğenmedin mi, diye sordu?

– İnşallah insanlar hakkında bu son kararınız değildir Herhalde temyizi olacak bunun.

– Son! Son! Değişmez artık.

– Sizinle ben de yüzde doksan dokuza dahil miyiz?

– Siz dahil değilsiniz. Estağfurullah. Sizin insanları bir dikkatli dinleyişiniz var ki, o yeter yalnız. İnsanın kalbini okur gibi. Hayır siz kurtuldunuz. Fakat ben yüzde doksan dokuza dahilim.

Neden? Nedenini bu güzel yazıdan izleyelim: Şöyle konuşuyor dostu:

Eşek doğmuşum. Bunu yeni anladım. Nezaketi bırakınız. Beni tasdik ederseniz daha memnun olurum. Neden eşeğim ben, bilir misiniz? Hayatımda paraya çok kıymet verdim. En büyük bankaları idare ettim. Borsa oyunlarına girdim. Servetler kazandım. Yiye yiye bitiremedim. Hâlâ sayılı zenginlerdenim. Fakat -ömrümün sonu yaklaştı galiba- günlerden beri bütün hayatımın bilançosunu yapıyorum. Gördüm ki, ne kadar iyi, mesut hatıram varsa, hepsi parasız elde edilmiş. Bilakis para yüzünden başıma gelmeyen kalmamış: Davalar, üzüntüler, yorgunluklar Bizim kızlar ve oğlanlar da yüzde doksan dokuz soyundan. Paraya ve züppeliğe bayılırlar Yazın Tarabya'daki evimizde, bahçede ve denizde şıkır şıkır mehtap varken, eşekzadeler bir odaya kapanıp poker oynarlar Benden geçti onlara da. Bu dünyanın hakiki zevklerini -musikî, kitap, dostluk, sevgi- anlamadan gidecekler

Dostum samimiydi, küllenmiş bir mangal gibi örtülü bir heyecanı vardı. Bir ay sonra sizlere ömür

Aradan on dokuz sene geçti. İnsanların zekâ nisbeti hakkındaki düşüncesinin ne kadar doğru olduğunu anlayamadım ama, para hakkındaki fikirleriyle daima beraberim.

Paranın bulaştığı yerde dostluk aramayın. Yalnız dostluk mu, içtenlik, sıcaklık, özveri de aramayın boşuna. Ne diyor Peyami Safa'nın yabancı dostu? Ne denli iyi, mutlu anım varsa, hepsini parasız elde ettim, diyor

Şair Cemal Süreya, bir yazısında (Günümüzde Kitaplar, sayı 6, Haziran 1984) dostluk üstüne şunları yazmış:

"Zaman ve koşullar her şeyi eskitiyor, ufalıyor Dostlukları bile, kişi onsuz yapamayacağını sandığı birçok kişi ile ilişkilerinin gevşemiş, yüzeyselleşmiş olduğunu fark ediyor günün birinde. Yine de dostluğu bireyin onuru olarak düşünmek bana güzel gelir. Çıkarın üstüne yükselmiş karşılıklı bir onaylama, ancak sınamalardan sonra gerçekleşir."

Dostluk üstüne düşüncemi, somut bir söz kalıbına sokan Cemal Süreya'ya sevgilerimi sunarım.

1985, Haziran başları
(Gidereyak Yaşarken)

YAŞARKEN 13
LAİK KAFA - MİSTİK RUH

Nicedir, ama nice nicedir, Gustave Flaubert'in, bir yazıda rastladığım bu sözüne taktım kafamı. Hani, bir soruya yanıt verirken "Madam Bovari benim" diyen ünlü romancı Flaubert var ya, işte, o, şimdi de kalkmış "Ben aslında bir misliğim. Ama hiçbir şeye inanmıyorum" diyor.

Nasıl olur, insan hem mistik olacak, hem hiçbir şeye inanmayacak? Mistik, biliyoruz, sözlüklere göre, "Bütün olayları gizli, tanrısal güçlerin yönettiğine inanan, evreni bu inanca dayanan bir görüşle açıklayan kimse"ye deniyor O kimse, çoğu kez, Anadolu "pir"leri gibi, dünyadan elini eteğini çekerek kendini Tanrı'ya adayan adamdır. Ama, Flaubert böyle bir insan değildi.

Çok oluyor, şimdi adını anımsamadığım bir Fransız yazarı Alain'den söz ederken, onu *laik mistik* olarak niteliyordu. Ona göre, Alain, kapalılığı, zihinleri uyandırmanın bir yolu saydığı için mistik oluyordu. Dinsel duyguyla ilgisi olmayan bir mistiklik sözkonusu oluyordu. Şair Claudel de, Rimbaud'yu mistik olarak tanımlıyordu, yabanıl durumda bir mistik, yani, esinli, düşler içinde yüzen bir şair olarak.

André Gide, mistik sözüne daha bir açıklık getiriyor Mistik'ten ne anlıyorsunuz sorusuna "Akıldan vazgeçmeyi önceden kabul etme ve isteme" diye yanıt veriyor

Flaubert'in sözünden yola çıkarak, mistiklik, daha doğrusu Tanrı'sız mistiklik üzerinde düşünürken, Türk yazınında böyle bir söze Ahmet Hamdi Tanpınar'da rastladığımı anımsadım. Kitaplarını birbir gözden geçirdim, sonunda, aradığımı buldum: *Abdullah Efendinin Rüyaları* adlı öyküydü bu. "Abdullah Efendi kimdir?" diye sorsaydınız "Benim" diyeceğine inandığım Tanpınar, öykü kişisini şöyle tanıtıyor·

"Abdullah büyük bir mistikti. Allah'sız bir mistik. Aşk bu mistikliğin gayesi olmuştu."

Tanpınar'ın mistisizminden, yanılmıyorsam, ilk söz eden M. Okan Baba (bu, takma bir ad olabilir) olmuştu *Yelken* dergisinin Mart 1964 tarihli sayısında.

Şöyle diyordu dergide, yazar· "Tanpınar yok olmayı bir gerçek olarak görür Yalnız bundan kaçmaktan kendini alamaz. Bir kaçışta kendi dünyasına döner, yaşamayı oradan sürdürür Kendi beninde kurduğu bu dünya onun mistisizmi olur Bu dünyanın yapısı yeni ve eski ölümün ve hayatın çarpışmaları içindedir Bu yapı yeniden çok eskiye yakın görülür Fakat bu yapı hiç de öyle değildir Eşitliğe, sevgiye dayanan bir dünyadır Tanpınar, gerçeğe açılan pencereden dış dünyayı dikkatle inceler."

Tanpınar'ın mistisizmi Tanrı'sız, soyut bir aşk mistisizmidir Her aşkta, bir çeşit mistiklik vardır, kendini bir başka varlıkta eritme özlemiyle dolup taşan. Tanpınar'ın aşkı, soyut, romantik, yüceltilmiş bir aşk halesine bürünmüştür

Haldun Taner, *Ölürse Ten Ölür, Canlar Ölesi Değil* adlı yapıtında şöyle açıklıyor Tanpınar'ın bu durumunu:

"Freud'ün sublimation (yüceltme) öğretisine Ahmet Hamdi'den güzel örnek sanırım, kolay bulunamazdı. Tanpınar, bu platonik aşkları somutlaştırmaya kalksaydı, bu Tanpınar olur muydu? Bütün bu yaşanmamış, kursakta kalmış hayali aşklar, ona yaratmalarında en sıcak itici oluyor... *Mahur Beste*'nin, *Huzur*'un, nice şiirlerinin arka fonunda hep böyle süblime edilmiş sevgiler bulmak mümkündür Tekrar ediyorum. Onlara daha yaklaşsa, et ve kemik temasını göze alsa, onları somut birer varlık olarak yaşasa, onlara doysa, belki, belki de ne kelime, muhakkak ki bu coşkusu, hayranlığı pek kalmayacaktı.

Görülüyor· Tanpınar, ete kemiğe dayanmayan, soyutta kalan bir aşk mistiğiydi. Bu, sisler içinde doğup gelişen bir dünya özlemini yansıtmıyor mu dersiniz.

Tanpınar, Cumhuriyet gazetesinde çıkan *Lodos, Sis ve Lüfere Dair* adlı yazısında (27 12.1958) bu özlemini şöyle açıklıyordu:

"Sisi daima çok sevdim. Bir başka yazımda da söylediğim gibi, onu zihnin bazı hallerine ve sanatın kendisine benzetiyorum. Gerçeğin çemberinden, tabiatın kendi fante-

zisiyle bu kurtuluş, gördüğüm ve bildiğim şeylerin dörtbir yanında böyle değişmesi, süzülmesi, ağırlıklarına kadar renk, çizgi, her şeyden kurtulması ve kendi hayaletleri olması muhayyelemi daima gıdıklar, bana acaip ihtiraslar aşılar Sanki başka bir dünyada ve başka nizamlar içinde yaşıyormuşum gibime gelir. Daha doğrusu, yahut onun bazı hal ve şartlarda benzeri olan rüyanın nizamına girdiğimi sanırım... Ayrıca da sırf benim olan bir romanı dolu dizgin yaşarım..

Bu sözler, *Yaz Yağmuru* adlı öyküde kişilerinin ağzında dile gelen sözlerde bir kez daha yaşıyor gibidir. Orada, her anımsayışın içinde ve ortasında "bir çeşit uzaklığın" düzeni yer almaktadır. Bu uzaklık düzeni içinde "küçük ve kapalı bir estet hayatı yaşayan bir romancı"dan söz ediliyor ki, bu romancı Tanpınar'dan başkası değildir, o Tanpınar ki, ne içindedir zamanın, ne de büsbütün dışında. Şimdi düşünüyorum da, neredeydi Tanpınar, zamanın ne içinde ne de bütün bütün dışındaysa neredeydi, diye soruyorum kendi kendime. Yanıt olarak, şair Tarık Günersel'in şu dizelerini yakıştırıyorum ona:

nereden nerelere gidebilmiş
her yer olan yerden ancak hiçbir yere.

*

Tanpınar, büyük yetenekli bir sanatçı, bir düşünür olduğu kadar, sıcağın sıcağı bir insandı, bir çeşit "insanı kâmil"di. Bir Çin atasözüne, "Bir şair, şair olmadan önce insan olmalı" diyen atasözüne dayanarak, söyleyebilirim ki, elli altmış yıldır yakından uzaktan tanıdığım sanatçılar içinde, bu atasözünü doğrulayan çok az kimselere rastladım. Bunlardan biri, hiç kuşkusuz Tanpınar'dı. Nâzım Usta'nın, Cahit Sıtkı'nın, Bedri Rahmi'nin, Aziz Nesin'in, Yaşar Kemal'in, Abidin Dino'nun insanlıkla sanatçılığı atbaşı beraber yürüttüklerine yakından tanık olmanın mutluluğunu tatmışımdır

Sanatçı olmak kolay değil, insan olmaksa hiç mi hiç.

Ne mutlu, insan-sanatçı olabilenlere.

1987 Eylül başları
(Giderayak Yaşarken)

AŞIRI UMUTSUZLUK BİLE!..

İngiliz şairi T S. Eliot, *Denemeler* adlı kitabının bir yerinde:

"Kutsal, tutkusuz bir şeydir us" diyor (Akşit Göktürk çevirisi).

Evet, doğru. Usdışı her şey, özellikle tepeden inme, ezberletme, büyüleme yolu ile kutsallaştırılan inanç tutkuludur, hem de insanı yersiz saçmalıklara kul köle ederek.

Us, yani akıl deyince, ilkten bilimin yaratıcısı insan kafası geliyor akla.

Peki, bilim tutkusuz mu gerçekten? Değil bir anlamda. Şöyle ki, durmadan yeni yeni atılımlar yapan o yaratı mucizemsi buluşlar tutkusuz olur mu? Bilim, yeni yeni buluşlara tutkusuz varabilir mi? Bu *tutku*, kutsal bir *tutku*'dur. İnsanlık yararına adanmış bir tutku. Bilim dışı tutkular, hele dinsel inançların kaynağındaki tutkularsa, kutsallıktan uzaktırlar Semavi dinlerin, yani gökten inme dinlerin besleyip aşıladığı tutku, ne yazık ki bilim tutkusunu kimi zaman yaya bırakmaktadır, bırakıyor da.

Gökten inme inançları düşününce insanın sorası geliyor: Ay'a kadar gidip gökyüzünün bomboşluğundan nasıl inanç iner dünyamıza. Bin küsur yıldan bu yana gökten yalnız ve yalnız, yağmur, kar, dolu, bir de yıldırımlardan başka bir şeyin düştüğüne kimse tanık olmamıştır.

İnanç, hele hiçbir erdemi olmayan *körü körüne inanç*; dünyayı, doğayı durmadan değiştirip yaşamın gizini yakalamaya çalışan bilimin kutsallığına olan inanç yanında ne denli cılız, ne denli zavallı kalmaktadır.

Dinsel inanç insana bir ölçüde iç dinginliği getirir, doğru; insandan neler götürür onu da gördük. İran, Suudi Arabistan, Bangladeş yöneticilerinin hoşgörüsüz, acımasız, gözü dönmüş tutumlarında, bu işin en iğrenci. Sivas'taki olayda.

Peki, inanmayan insan, iç dinginliğinden yoksun olup kendini kötümserliğe mi kaptırır? Bu soruyu özellikle ortaya atıyorum. Çünkü önümde, bu konuya bir yanıt getiren bir örnek var: Simone de Beauvoir örneği. Ünlü Fransız yazar Jean-Paul Sart-

re'ın yaşam ve kafa arkadaşı ünlü Simone de Beauvoir üzerine bir film çekilir, burada dokuz düşünür ve yazar onu soru yağmuruna tutarlar Bu sorular içinde ilginç bulduğum biri şu; filme katılanlardan M. Ribowskaya soruyor·

"Siz Bir Genç Kızın Anıları*'nda şöyle diyordunuz: "Salt umutsuzluktan başka dayanağım yok. Umutsuzluk, yerini bulunca, değil mi ki yaşayıp duruyorum, bana yeryüzünde en iyi olasılıkla paçamı kurtarma kalıyor. Bu sözleri açıklar mısınız?"*

Bu soruya yanıt olarak Simone de Beauvoir aşağı yukarı şöyle diyor· "Her şey paçamı kurtarmaya, hoşuma giden şeyi yapmaya yöneltiyordu beni. Tanrı da hoşuma giden şeyi yapmama yardım ediyordu. Salt umutsuzluğum, yani Tanrı'ya ve yaşamın bir anlamı olduğuna inanmayışım da hoşuma giden şeyi yapmama yardım ediyordu. Aslında küçüklükten beri hep sevdiğim şeyi yaptım. İdeolojik bahaneler, az çok bunun üstüne aşılanmıştır

Simone ve Beauvoir'da hoşuna giden şeyin yazarlık olduğunu öğreniyoruz. Görülüyor; bu dünyada inançsızlık yüzünden aşırı umutsuz olmak bile, insana yaşadığı sürece bir şeyler yapma olanağının kapısını açıyor, gökten inme inançlara inat.

(Yaşa Yaşa Gör Temaşa)

VEDAT GÜNYOL ÖLDÜ

Er geç olacaktı bu. Herkesten önce davranıp bu haberi ileteyim dedim yakınlarıma, dostlarıma, ölesiye sevdiğim kişilere sıcağı sıcağına. Bu da nereden çıktı demeyin, böyle kendi elimle ölüm haberini vermek... Ben, aslında ölümden korkmuyorum, sadece sığdıramıyorum onu aklıma. Türkçemizde bir söz vardır· "Ölüm Allah'ın emri, ayrılık olmasaydı" diye. Peki, ölümün kendisi bir ayrılık değil mi? Hani şu sevip, bağlanıp, çılgınca yapıştığımız, o kör olası, o bulunmaz, bulunsa da yitirme korkusu içinde sürdürdüğümüz yaşam var ya, işte odur bizi, bilinç dışında, farkında olmadan nefes alıp vermenin mutluluğunda yaşatan; dostluklarla, aşklarla çoğaltan; düşlerle güzelleştiren.

Ölüm bir başka dünyaya geçmektir diyenler var Sen onu külahıma anlat. O başka dedikleri yaşamdan bugüne dek hiçbir haber gelmiş midir?

Ben bugün seksen beşime bastım, daha doğrusu bastırıldım. Hâlâ neyim, ne değilim biliyorsam gözüm çıksın. Güzel günlerim oldu, kötü günlerim oldu. Sevdim, sevildim. Yetmedi. Hep doyumsuz kaldım. Kapkaranlık gelecek beklentisi içinde durdum dolaştım, yine de bir sonuca varamadım. Neyim ben? Hiçbir şey Peki, benim dışımdaki insanlar da aynı çizgide mi? Kim biliyor ne olduğunu, ne olacağını. Ben ne olacağını biliyorum: Kara toprak. Güzel güzel de, ötesi var mı, öbür dünya dedikleri şey var mı? Yok, ne yazık ki var olduğunun hiçbir belirtisi yok.

Bu durumda paniğe mi kapılalım, yoksa dervişçe, filozofça bir tutuma mı bağlanalım?

Şu dünyada yazgı diye bir şey var· Ölüm yazgısı. Biz insanları kim yaratmış böyle: sevgileri, sevinçleri, acıları tatlılarıyla bunca mutlulukları verip, sonra bir çırpıda elimizden alan kim?

Bütün bunları düzenleyen bir yüce güç var, var olmasına. Ama hiçbir dinsel ve göksel Tanrı kavramına sığmayan bir güç bu.

Ölüm, ölüm diyoruz ya nedir ölüm? Şu doksan dört yaşında ağaçtan düşüp ölen ünlü İrlandalı yazar Bernard Shaw'a danışalım bir. Sormuşlar ona ölüm nedir diye. Şakir Eczacıbaşı'nın *Gülen Düşünceler* adıyla dilimize, kafamıza, gönlümüze kazandırdığı o güzelim yapıtta, bu yaman adam şöyle diyor·

"Ölüm üstüne hiçbir *görüşüm* yok. Güneşin her sabah doğması gibi, hep karşılaşılan ama tartışılması hiç gerekmeyen bir gerçek... Ölüm korkusuyla yaşamak gibi bir sorunum yok (tam tersine): her ne kadar ölüm için, tüm dinler, idam sehpalarındaki katilleri bile huzura erdiren ölümsüzlük masalları uydurup insanoğullarını yoldan çıkarmış olsa bile.

Büyük Fransız bilgin Jean Rostand, dünyadan göçüp gitmeyi bir umut olarak niteleyerek şöyle diyor· "Tüm umutlar insanlara vergidir, kaybolup gitmek umudu bile."

Demek, ölüm, eninde sonunda bir umut kapısı, bir kurtuluş yolu olabiliyor

Bugüne dek nice ölümlere tanık oldum. Anam, babam, kardeşlerim, yakınlarımın ölümlerine tanık oldum. Şimdi de kendi ölümüme tanık olmak istiyorum ve işte bu yazıyı yazıyorum, zerre kadar yüksünmeden.

Ben gidiyorum dostlar, bugün değilse yarın, yarın değilse öbür gün. Ama giderken de bu doğa yasasına, bilinçli bilinçsiz lanetler yağdırıyorum, ölümümü ilan ederken. Acısı tatlısıyla (Cahit Sıtkı'cığıma göre), alıştığımız bir şey olan yaşamın, evet YAŞAMIN karşıtıdır ÖLÜM, o bağışlama bilmez, katı yürekli ÖLÜM.

İşte, böyle, böyle, böyle...

Not: Sevgili dostum Aziz Nesin'e öykünerek ve de özenerek, hacılı hocalı bir cenaze töreni istemiyorum. Cesedim, açıklanmayan bir yerde sessiz sedasız toprağa verilsin istiyorum. Oldu mu? Ama nerede o günler?

(Yaşa Yaşa Gör Temaşa)

Konuşma Deyince

İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşırlar.

İyi, güzel de, insanlar konuşarak da anlaşmaz olurlar. Ve var ki, konuşma, çoğu kez anlaşmazlık aracı da olurlabilirler. Ağızdan çıkan söz, alçak sesli de, yüksek seslide olabiliyor.

Yüksek sesli söz, her zaman değilse de, çoğu kez bir kavga habercisi oluyor. Bizim toplumumuzda, eğitilmemiş insanlar, özellikle de kadınlar, bağıra çağıra konuşuyorlar, sağlarındaki, solларındaki insanları hiçe sayarak.

Alçak sesle konuşmanın bir uygarlık belirtisi olduğunu içine sindiren bir toplum, uyar bir toplumdur diyebiliriz.

Konuşma, bir insanın kültür düzeyini açığa vurur. Öyle insanlar tanıdım ki, ağızlarını açtılarmı, bir kültür deryası ile karşı karşıya olduğumu hemencecik anlardım. Ama öyleleri de var ki, ağızlarını açtılarmı, pilini pirtini al, kaç Allah kaç, kuştar paçanı.

Rosa Luksenburg'un Hapishane Mektupları adlı yapıtının 41. sayfasında şunlar yazılı, ibretle okunması gereken. Benim sokağımdaki maqushanede hal ve tavrıyla kraliçeyi anımsıran bir kadın mahkumla karşılaşmıştım. Derken hizmetçi olarak bizim bölüme geldi, iki gün sonra o güzel görünüşün altında öyle bir aptallık ve bayağılıkla karşılaştım ki, nasıl bakmazlıdım. Sonunda, Milo Venüs'ünün yüzyıllara kafa tutan bir güzelliğe sahip oluşunun, ağzını açmamasından ileri geldiğine inandım. Konuşsaydı, bütün güzelliğini yitirirdi.»

V. Günyol

FOTOĞRAFLARLA YAŞAMINDAN KESİTLER

Sait Faik'le Burgaz adasında, 1950

Günyol ailesi: Arkada Hüseyin Fahir, Sedat ve Vedat; ortada Ali Fikri Bey ve Mihrinnisa Hanım, önde Mihrimah. 1930'lar.

Kardeşi Sedat'la, 1924

1920'ler

1925

1927

1932

1936

1935

"Yücel"ciler birarada: Vedat Günyol, Orhan Burian, Haluk Şehsuvaroğlu, Yusuf Mardin

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi asistanı Vedat Günyol prof. Schwartz ve Ferit Hakkı Saymenle, 1941

Öğrencilik yılları. Solda, Muammer Aksoy ve bir arkadaşıyla

Burgaz adasında Peride Celal, Efser, Fakir Baykurt ve Atalay Yörükoğlu, 1950

Burgaz adasında Münevver, Efser, Nazım Hikmet ve Vedat Günyol, 1950

Paris 1938

Paris 1977

Atatürk Erkek Lisesi'nde öğrencileriyle Soldan ikinci Selim İleri, 1966

İslam Ansiklopedisi'nde. Ön sıradakiler: Süheyl Ünver, Osman Nuri Ergin, G. Sarton, Halide Edip, Adnan Adıvar, Ahmet Ateş, R. Rahmeti Arat, 1953

İslam Ansiklopedisi'nde. Prof. Cavit Baysun ve Prof. Besim Darkot'la, 1959

"Merhaba Kulüp"te, 1960. Önde Ruhi Su; arkada Adalet Cimcoz, Azra Erhat, Vedat Günyol, Füreya ve Sebla Eczacıbaşı

Ünlü "Babeuf Davası"nda Sabahattin Eyuboğlu ile

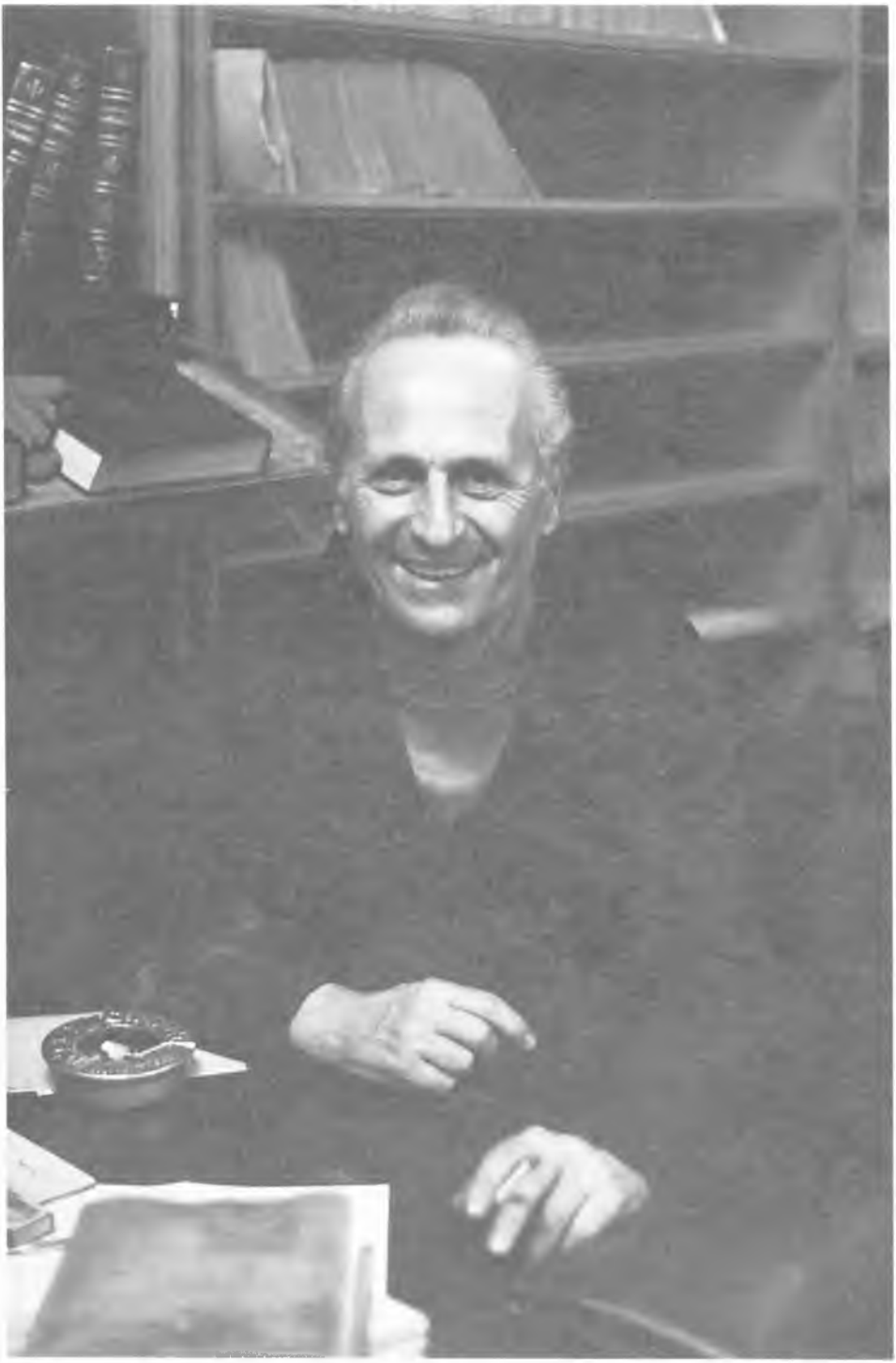

Fotoğraf:Ara Güler, 1972

Meydan Larousse'ta Hülya Potuoğlu ile, 1972

Aziz Nesin'le imza gününde, 1974

Sedat Simavi Vakfı ödülleri töreninde, 1989

Büst: Gürdal Duyar